

de Volkskrant

Nijmegen wil zichtbaar 'vergroenen' door bodemverharding te verwijderen

Operatie steenbreek

Nijmegen is dit jaar Groene Hoofdstad van Europa en dat wil de gemeente laten zien. Onttegeling moet de biodiversiteit bevorderen en hittestress en wateroverlast tegengaan.

Gidi Pols 22 maart 2018, 2:00



Kinderen van basisschool de Meander in Nijmegen planten bomen op het schoolplein
Foto: Marcel van den Bergh

OPERATIE BELEIDS- INSTRUMENTEN

Een onderzoek naar de mogelijkheden van het combineren van nudging met de traditionele beleidsinstrumenten in de context van een participatiesamenleving.

Student: David van Logchem

Studentnummer: 4099087

Master: Communicatie, beleid en management

Departement Bestuurs- en organisatiewetenschappen
Universiteit Utrecht

Begeleider: dr. A.S. Wilts

Tweede lezer: drs. I.Y.E. van Veenendaal

Datum: 22-6-2018

Samenvatting

Maatschappelijke problemen zijn steeds vaker de optelsom van individuele keuzes (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR], 2014). Het is daarom belangrijk om burgers te kunnen stimuleren ander te gedrag te vertonen. Dit onderzoek richt zich daarom op de mogelijkheid om, binnen een participatiesamenleving, het gedrag van burgers te kunnen beïnvloeden door nudging te combineren met traditionele beleidsinstrumenten. Het doel van het onderzoek is een bijdrage leveren aan het inzicht in de mogelijkheden van traditionele beleidsinstrumenten en nudging om participatie van burgers in de beleidsuitvoering te bevorderen.

De huidige samenleving wordt gezien als een participatiesamenleving (WRR, 2005; Rijksoverheid, 2013). Hierin wordt steeds meer uitgegaan van het eigen initiatief van burgers, en wordt betrokkenheid bij beleidsvoering door de overheid gestimuleerd. Echter, burgerparticipatie kan ook tekort schieten als manier van beleidsvoering. Onder andere de representativiteit van burgers kan in het geding komen, doordat een selectieve groep burgers participeert. Daarnaast overheerst bij burgerparticipatie al gauw de stem van de meerderheid, waardoor minderheden bij beleidsvoering over het hoofd kunnen worden gezien. Dit maakt dat er ook op andere manieren sturing moet worden gegeven aan de samenleving, bijvoorbeeld met behulp van traditionele beleidsinstrumenten en nudging.

Eerder onderzoek laat zien dat er over beide instrumenten afzonderlijk veel bekend is (Hood, 1984; Hoogerwerf & Herweijer, 2008; Bemelmans-Vidéc, Rist & Vedung, 2011; Thaler & Sunstein, 2008; Kahneman, 2011 Feitsma, 2016). Tegenwoordig is echter bekend dat mensen gedrag enerzijds vertonen op basis van ratio (waar klassieke beleidsinstrumenten op inspelen), maar anderzijds ook op basis van onbewuste processen (waar nudging op inspeelt). Over de combinatie van traditionele beleidsinstrumenten en nudging om zowel op ratio als onbewuste processen in te spelen, is daarentegen minder bekend (Howlett, 2018, Rli, 2014). De centrale vraagstelling van dit onderzoek is daarom: *'Hoe kan nudging in combinatie met klassieke beleidsinstrumenten en in de context van de participatiesamenleving ingezet worden om het effect van deze instrumenten te vergroten in de beleidsuitvoering van Operatie Steenbreek in de wijk Nijmegen Oost?'*

Operatie Steenbreek is een initiatief waarmee de gemeente Nijmegen tracht de burgers te stimuleren hun tuinen te ontdoen van stenen, wat bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering. Daarmee is Operatie Steenbreek een voorbeeld van een maatschappelijk probleem dat voortkomt uit individuele beslissingen. Ter beantwoording van de centrale zijn drie deelvragen opgesteld:

1. *'Welke rol is er weggelegd voor beleidsinstrumenten binnen een participatiesamenleving?'*
2. *'Wat is er in de literatuur bekend over traditionele beleidsinstrumenten en nudging?'*

3. *'Onder welke voorwaarden wijzigen bewoners van de wijk Nijmegen Oost hun afweging ten aanzien van Operatie Steenbreek?'*

Om deze deelvragen, en daarmee de centrale vraagstelling, te kunnen beantwoorden, is in gesprek gegaan met bewoners uit de wijk Nijmegen Oost, beleidsmakers betrokken bij Operatie Steenbreek en onafhankelijke experts.

De rol die er is weggelegd voor beleidsinstrumenten binnen een participatiesamenleving, is het ondervangen van de tekortkomingen van burgerparticipatie. Uit de literatuur wordt duidelijk dat alle traditionele beleidsinstrumenten als ook nudging, effectief kunnen worden ingezet, maar ook hun tekortkomingen kennen. Daarnaast maakt de literatuur ook duidelijk dat mensen zowel op basis van de ratio als aan de hand van onbewuste processen keuzes maken. Dit maakt de combinatie tussen de traditionele beleidsinstrumenten, die meer inspelen op de ratio, en nudging, dat inspeelt op de onbewuste processen, voor de hand liggend.

Uit de interviews met bewoners van Nijmegen Oost komen veel voorwaarden naar voren waaronder zij hun afweging ten aanzien van Operatie Steenbreek willen wijzigen. De belangrijkste voorwaarden die bewoners hebben is dat ze meer informatie willen over Operatie Steenbreek, dat het verwijderen van tuintegels uit de tuin zo gemakkelijk mogelijk wordt gemaakt en dat het samen met de hele buurt gebeurt omdat dit een saamhorigheidsgevoel geeft en er dan sprake is van sociale controle. Al met al lijkt daarom de combinatie tussen het communicatieve instrument en nudging (makkelijk maken en inspelen op de sociale norm) het meest effectief. Communicatie zorgt ervoor dat mensen de informatie krijgen waaraan ze behoefte hebben en nudging voorkomt dat mensen deze communicatie gemakkelijk kunnen ontwijken, een tekortkoming van het communicatieve beleidsinstrument.

Inhoud

Samenvatting.....	2
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Probleemstelling	7
1.3 Maatschappelijke relevantie.....	9
1.4 Wetenschappelijke relevantie.....	10
1.5 Leeswijzer.....	11
2. Theoretisch kader	13
2.1 Participatiesamenleving.....	14
2.1.1 Burgerparticipatie.....	14
2.1.2 Voor- en nadelen van burgerparticipatie.....	15
2.2 Gedragsbeïnvloeding.....	17
2.3 Traditionele beleidsinstrumenten.....	22
2.3.1 Juridische instrumenten	23
2.3.2 Economische instrumenten	24
2.3.3 Communicatieve instrumenten	26
2.4 Nudging	27
2.4.1 Definitie nudging	28
2.4.2 Nudgingstrategieën	29
2.4.3 Nadelen nudging	32
2.5 Samenvatting.....	33
3. Methodologisch kader	35
3.1 Onderzoeksbenadering	35
3.2 Casus.....	36
3.3 Literatuuronderzoek	37
3.4 Dataverzameling.....	38
3.4.1 Interviews.....	38
3.4.2 Pre-test.....	39
3.4.3 Respondenten	39
3.5 Operationalisatie.....	41
3.6 Data-analyse	43
3.7 Kwaliteitscriteria	43
3.7.1 Betrouwbaarheid	43
3.7.2 Validiteit	44
3.7.3 Herhaalbaarheid.....	45
3.7.4 Rol van de onderzoeker	45
4. Resultaten	46

4.1 Operatie Steenbreek	46
4.2 Zelfeffectiviteit en subjectieve norm	47
4.3 Traditionele beleidsinstrumenten.....	48
4.3.1 Juridische instrumenten	48
4.3.2 Economische instrumenten.....	49
4.4 Nudging	53
4.5 Combinatie van instrumenten	55
5. Analyse.....	59
5.1 Participatie	59
5.2 Gedragsbeïnvloeding.....	60
5.3 Traditionele beleidsinstrumenten.....	61
5.3.1 Juridische instrumenten	61
5.3.2 Economische instrument	62
5.3.3 Communicatie.....	63
5.4 Nudging	64
5.5 Combinatie van instrumenten	66
6. Conclusie en discussie	69
6.1 Deelvragen	69
6.2 Hoofdvraag.....	70
6.3 Discussie	71
Literatuur	74
Bijlage 1	83
Bijlage 2	87
Bijlage 3	89
Bijlage 4	91
Bijlage 5	93

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

“De overheid [wordt] steeds vaker geconfronteerd met problemen waarin de optelsom van individuele gedragingen en keuzes een belangrijke rol speelt” (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR], 2014). Een van de problemen waarin deze individuele gedragingen een belangrijke rol spelen is klimaatverandering. Klimaatproblematiek is actueler dan ooit. De kranten en opiniebladen staan er vol mee (Tielbeke, 2018; Van de Weijer, 2018), in televisieprogramma’s is het een steeds belangrijker thema (VPRO Tegenlicht, 2017), veel organisaties besteden er aandacht aan (IKEA Nederland, 2017) en ook in de politiek wordt er meer aandacht aan besteed gezien het nieuwe ministerie van Economische Zaken en Klimaat (Rijksoverheid, z.j., a). Voor een groot deel komt verduurzaming tot stand door alternatieven te ontwikkelen voor vervuilende producten die nu geproduceerd worden (Raad voor de leefomgeving en infrastructuur [Rli], 2014; Rijksoverheid, z.j., b). Daarnaast dient ook de overheid haar deel bij te dragen. Dit kan bijvoorbeeld door het voortouw te nemen in het vernieuwen van de sociale, economische en technische systemen, en het stimuleren van een circulaire economie (Rli, 2014a). Om klimaatverandering tegen te gaan wordt er naast actie van commerciële organisaties en de overheid, ook steeds meer verwacht van burgers (WRR, 2014; Rijksoverheid, z.j., b). Zoals het televisiespotje ‘Een beter milieu begint bij jezelf’ (Mataharimau, 2013) in 1991 al suggereerde: het gedrag van burgers dient ook te veranderen om klimaatverandering tegen te gaan (Rli, 2014a). Bijna twintig jaar later is deze gedachte nog steeds actueel: in de aanpak van klimaatverandering is het gedrag van individuen nog altijd belangrijk. Een voorbeeld van zo’n klimaatveranderingsvraagstuk waarvoor het gedrag van individuen moet veranderen is Operatie Steenbreek. Bij Operatie Steenbreek wordt er getracht burgers te stimuleren tuintegels uit hun tuin te halen. Wanneer dit niet gebeurt kan bij hevige regenbuien het regenwater minder goed weglopen, ontstaat er hittestress in de steden en gaat de biodiversiteit achteruit.

De huidige Nederlandse samenleving wordt getypeerd als een participatiesamenleving. Tijdens de troonrede in 2013 sprak koning Willem-Alexander uit dat “de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving” (Rijksoverheid, 2013). Ook de WRR weidde er in de afgelopen jaren meerdere rapporten aan (2005; 2012; 2016). In deze rapporten wordt de samenleving gezien als een samenleving waarin veel wordt verwacht van het eigen initiatief van burgers, en de overheid een faciliterende rol vervult (Rijksoverheid, 2013; WRR, 2005). Echter, de overheid staat nog altijd centraal in de samenleving en geeft sturing indien het zelfsturend vermogen van burgers tekortschiet (Rijksoverheid, z.j., c).

De mogelijkheden die de overheid heeft om de samenleving te sturen zijn uitgebreid beschreven in de wetenschappelijke literatuur. Daarin was lang de gedachte leidend dat de overheid bij het beïnvloeden van de burgers moet inspelen op de ratio (WRR, 2014; WRR, 2017). Door de jaren

heen is echter het inzicht ontstaan dat mensen niet alleen op basis van rationele afwegingen keuzes maken, maar ook keuzes maken aan de hand van onbewuste processen, ofwel vuistregels (WRR, 2014; WRR, 2017). Derhalve zou de overheid niet bij voorbaat moeten vertrouwen op de klassieke instrumenten die inspelen op de ratio, maar de instrumenten ook moeten afstemmen op onbewuste processen die ten grondslag liggen aan gedrag. In Nederland verschijnen zodoende steeds meer studies die de effectiviteit van nudging aantonen (Scherpenisse, Van Twist, Van der Steen, De Jong & Chin-A-Fat, 2014). Bij nudging wordt er ingespeeld op de beperkte rationaliteit van mensen en op de vuistregels die worden gebruikt om keuzes te maken (WRR, 2014).

In de aanpak van maatschappelijke problemen, zoals klimaatverandering, is het gedrag van individuen dus belangrijk. Wanneer burgers niet uit zichzelf participeren in de beleidsuitvoering, kan de overheid alsnog participatie in de beleidsuitvoering bewerkstelligen, door op de juiste manier in te spelen op de ratio en onbewuste processen. Daarom is het relevant om meer te weten te komen over hoe we in de huidige participatiesamenleving beleidsinstrumenten beter kunnen inzetten om maatschappelijke problemen, zoals klimaatverandering, te kunnen aanpakken. Daaruit komt de hieronder verder beschreven probleemstelling naar voren.

1.2 Probleemstelling

In dit onderzoek staat de volgende doelstelling centraal: *‘Een bijdrage leveren aan het inzicht in de mogelijkheden van traditionele beleidsinstrumenten en nudging om de participatie van burgers in beleidsuitvoering te bevorderen.*

Meer inzicht krijgen in de mogelijkheden van traditionele beleidsinstrumenten en nudging is zowel maatschappelijk als wetenschappelijk relevant. Maatschappelijk gezien kan een groter inzicht in de mogelijkheden van publieksbeïnvloeding beleidsmakers meer slagkracht opleveren. Steeds vaker hebben zij te maken met problemen die een optelsom zijn van het gedrag van individuen (Noordegraaf & Geuijen, 2011; WRR, 2014). Wanneer er meer inzicht is in de mogelijkheden van traditionele beleidsinstrumenten en nudging kunnen beleidsmakers deze problemen effectiever aanpakken, aangezien mensen zowel op basis van hun ratio als aan de hand van onbewuste processen keuzes maken. Het verkrijgen van meer inzicht in de mogelijkheden tot beïnvloeding van burgers is ook wetenschappelijk relevant. Door de jaren heen hebben drie klassieke sturingsinstrumenten, de juridische, economische en communicatieve instrumenten, centraal gestaan in het onderzoek naar publieksbeïnvloeding (o.a. Hood, 1984; Howlett, 1991; Hoogerwerf & Herweijer, 2008). Deze instrumenten spelen allen aan de hand van een rationele benadering in op gedrag. Tegenwoordig is er ook veel aandacht voor een vierde mechanisme, nudging. Echter, tot dusver zijn de klassieke beleidsinstrumenten en nudging grotendeels gescheiden van elkaar zijn onderzocht. In dit onderzoek wordt nudging meegenomen als vierde invalshoek van

publieksbeïnvloeding. Dit kan relevante wetenschappelijke inzichten opleveren. Hierop wordt verder ingegaan in de wetenschappelijke relevantie.

Er wordt in dit onderzoek dus op zoek gegaan naar de mogelijkheden van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging binnen een participatiesamenleving. Het combineren van traditionele beleidsinstrumenten met nudging zou ervoor kunnen zorgen dat er bij de uitvoering van beleid participatie van burgers tot stand komt. Dit is met name relevant bij het aanpakken van problemen die een optelsom zijn van gedragingen en keuzes van individuele burgers. Het combineren van traditionele beleidsinstrumenten en nudging kan effectiever zijn dan het louter gebruiken van een van beide instrumenten. Immers, volgens recente wetenschappelijke inzichten maken mensen niet enkel op basis van de ratio keuzes, waar de traditionele beleidsinstrumenten op inspelen, maar ook op basis van onbewuste processen, waar nudging op inspeelt. Door op beide processen in te spelen kan een effectievere publieksbeïnvloeding worden bereikt bij het oplossen van problemen die de optelsom zijn van individuele gedragingen. De mogelijkheden van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging worden onderzocht aan de hand van Operatie Steenbreek in de gemeente Nijmegen. Operatie Steenbreek is een initiatief waarmee de gemeente Nijmegen tracht burgers te stimuleren hun tuinen te ontdoen van stenen, wat bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering. Daarmee is Operatie Steenbreek een voorbeeld van beleid dat zich richt op een maatschappelijk probleem binnen een participatiesamenleving dat voortkomt uit individuele beslissingen: het bestraten van je tuin is immers een individuele keuze. De vraagstelling luidt derhalve: *'Hoe kan nudging in combinatie met klassieke beleidsinstrumenten en in de context van de participatiesamenleving ingezet worden om het effect van deze instrumenten te vergroten in de beleidsuitvoering van Operatie Steenbreek in de wijk Nijmegen Oost?'*

Uit de hoofdvraag komen drie deelvragen voort:

1. *'Welke rol is er weggelegd voor beleidsinstrumenten binnen een participatiesamenleving?'*

De Nederlandse samenleving zou gezien kunnen worden als een participatiesamenleving: er wordt veel verwacht van het eigen initiatief van burgers en overheden nemen steeds meer een faciliterende rol aan (Rijksoverheid, 2013; WRR, 2005). In een participatiesamenleving is burgerparticipatie leidend, wat ertoe kan leiden dat burgers geen overheidsbemoeienis dulden. Daardoor kunnen pogingen van de overheid om het gedrag van burgers te beïnvloeden minder effect hebben of kunnen mogelijkheden de mogelijkheden voor de inzet van beleidsinstrumenten beperkt zijn. Het is daarom belangrijk om pogingen tot publieksbeïnvloeding aan de hand van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging in de context van een participatiesamenleving te zien. Over de participatie van burgers in de samenleving is veel geschreven in de wetenschappelijke

literatuur (o.a. Arnstein, 1969; Edelenbos, 2000; Pröpper & Steenbeek, 2001). Deze vraag wordt derhalve enkel aan de hand van literatuur beantwoord.

2. 'Wat is er in de literatuur bekend over traditionele beleidsinstrumenten en nudging?'

Om te achterhalen hoe het effect van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging vergroot kan worden, wordt eerst in beeld gebracht wat er op dit moment bekend is over deze instrumenten. Om het proces van gedragsverandering te beschrijven wordt gebruikt gemaakt van Ajzen (1991) en Chaiken (1980). Om meer inzicht te verkrijgen rondom de klassieke beleidsinstrumenten wordt gebruik gemaakt van de beleidsinstrumententheorie (Hood, 1984; Hoogerwerf & Herweijer, 2008). Daarnaast biedt de literatuur van Thaler en Sunstein (2008) meer inzicht in nudging als manier van publieksbeïnvloeding. Deze deelvraag wordt enkel beantwoord aan de hand van literatuur.

3. Onder welke voorwaarden wijzigen bewoners van de wijk Nijmegen Oost hun afweging ten aanzien van Operatie Steenbreek?

Het antwoord op deze deelvraag geeft inzicht in de factoren die mensen meenemen in hun afweging ten aanzien van keuzes die gestuurd worden door traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Deelvraag drie verschaft daarmee inzicht in de achterliggende gedachte van burgers bij het maken van keuzes, en dus informatie over de houding van burgers ten aanzien van een bepaald instrument. Aan de hand daarvan kan een verwachting worden uitgesproken over de effecten van beïnvloedingspogingen door de overheid. Om deelvraag 3 te beantwoorden worden interviews afgenomen met bewoners uit de wijk Oost in Nijmegen, beleidsmakers en betrokkenen bij Operatie Steenbreek in Nijmegen en experts op het gebied van gedragsbeïnvloeding. De beleidsmakers en experts kunnen meer inzicht geven in de ontwikkeling van een beleidsplan. Daarmee kunnen de beweringen, kansen en bezwaren die burgers zien in perspectief worden geplaatst, en kan er een realistische bijdrage worden geleverd aan de mogelijkheden die de combinatie tussen de traditionele beleidsinstrumenten en nudging bieden.

1.3 Maatschappelijke relevantie

Lange tijd werden negatieve maatschappelijke effecten van keuzes van mensen als particulier beschouwd. Tegenwoordig is er echter meer aandacht voor deze negatieve maatschappelijke effecten (WRR, 2014). Voor de overheid zijn de mogelijkheden om deze effecten aan te pakken beperkt. De klassieke beleidsinstrumenten die de overheid tot dusver hanteert kennen meerdere nadelen (WRR, 2014; Rli, 2014). Daarbij komt dat “hoewel gedrag altijd een rol speelt in overheidsbeleid, de kennis van gedrag in beleid nog niet optimaal benut wordt, en de effecten van beleidskeuzes op gedrag nog onvoldoende in ogenschouw worden genomen” (Rli, 2014, p. 12). Bovendien wordt de Nederlandse samenleving getypeerd door burgers die steeds vaker zelf initiatief moeten nemen waarbij de overheid enkel een faciliterende rol vervult (Rijksoverheid, 2013; WRR, 2005). Echter, door de faciliterende rol verliest de overheid dus ook grip op de

samenleving. In deze situatie, waarin grote inmenging in de privé van burgers niet wordt geduld, moet de overheid echter wel sturing kunnen blijven geven aan de samenleving. Nudging zou hierin een interessante rol kunnen spelen omdat deze op een meer onbewuste manier inspeelt op keuzes. Wanneer er meer bekend is over hoe nudging in combinatie met de klassieke beleidsinstrumenten kan worden ingezet, kunnen beleidsmakers de beleidsinstrumenten gerichter inzetten en burgers effectiever beïnvloeden om maatschappelijke problemen aan te pakken.

Een van deze maatschappelijke problemen is klimaatverandering. In het Brundtland Report uit 1987 werd voor een van de eerste keren ingezien dat we hiermee te maken hebben (Keeble, 1988; Kuhlman & Farrington, 2010). Sinds die tijd zijn er vele acties ondernomen om klimaatverandering aan te pakken, maar de problemen leken nooit zo urgent als nu. De casus Operatie Steenbreek, die centraal staat in dit onderzoek, kan worden gezien als een kleine stap om het klimaatprobleem op te lossen. Door burgers te stimuleren tuintegels uit hun tuin te verwijderen leveren mensen een bijdrage aan het tegengaan van klimaatverandering. In Operatie Steenbreek wordt dus ingespeeld op individuele keuzes van burgers die een negatief maatschappelijk effect hebben. Een optimale aanpak van Operatie Steenbreek kan vele voordelen hebben. Ten eerste zorgt vergroening van de stad voor een betere luchtkwaliteit (Hiemstra, Schoenmaker-Van der Bijl, Tonneijck & Hoffman, 2008; Baró, Chaparro, Gómez-Baggethun, Langemeyer, Nowak & Terradas, 2014). Daarnaast zorgt het voor een betere afvoer van regenwater, waardoor het riool niet overbelast raakt (RIONED, z.j.). Ook zorgt meer groen in de stad voor een grotere biodiversiteit (Cameron, Blanuša, Taylor, Salisbury, Halstead, Henricot & Thompson, 2012). Bovendien zorgt vergroening ook voor een betere leefbaarheid van de stad. Zo voorkomt het hittestress: groen zorgt ervoor dat de stad 's avonds beter afkoelt (Van Rooy & Spijker, 2014). Tot slot lijkt het er ook op dat mensen die in een groene omgeving wonen gelukkiger zijn (De Vries, 2016). Door te onderzoeken hoe burgers effectiever gestimuleerd kunnen worden bij het vergroenen van hun tuin komen alle hiervoor genoemde maatschappelijke voordelen een stap dichterbij komen.

1.4 Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek richt zich op de klassieke beleidsinstrumenten in combinatie met nudging. Er bestaat reeds veel onderzoek naar klassieke beleidsinstrumenten (Hood, 1984; Howlett, 1991; Hoogerwerf & Herweijer, 2008; Bemelmans-Videc, Rist & Vedung, 2011; Fobé, Brans & Wayenberg, 2014). Ook naar de effectiviteit en de mogelijkheden rondom nudging is veel onderzoek gedaan (o.a. Thaler & Sunstein, 2008; Kahneman, 2011; Zuure, 2014; Feitsma, 2016). Daarnaast is veel onderzoek gedaan naar de ethische aspecten van nudging (o.a. Hansen & Jespersen, 2013; Dorren, 2015). Wat ontbreekt in het onderzoek naar nudging is echter hoe dit instrument gecombineerd kan worden met traditionele beleidsinstrumenten (Howlett, 2018). Howlett (2018) onderzocht de lessen die geleerd zijn van meer recente studies over gedragskennis met betrekking tot beleid en de naleving van het beleid, en bekijkt welke gevolgen dit heeft voor de beleidsontwikkeling,

instrumentenselectie en activatie (Howlett, 2018). Howlett (2018) concludeert op basis van literatuuronderzoek dat bij de instrumentenselectie een mogelijkheid ligt voor het combineren van traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Ook de Rli (2014) verwacht op basis van literatuuronderzoek en expertgesprekken dat er een mogelijkheid is om gedragsverandering op te nemen in de beleidsontwikkeling, en dus inzichten vanuit nudging te combineren met de klassieke beleidsinstrumenten. In het huidige onderzoek wordt derhalve op zoek gegaan naar de combinatie tussen de traditionele beleidsinstrumenten en nudging aan de hand van een empirisch onderzoek.

Daarnaast richt veel van het nudgingsonderzoek, waarbij nudging als instrument wordt beschouwd, zich op kleine gedragsveranderingen, zoals het nemen van de trap in plaats van de roltrap (o.a. Goldenbeld, De Groot-Mesken & Temürhan, 2017). Deze gedraging is gemakkelijk eenmalig aan te passen, en is niet onomkeerbaar: indien het gewenste gedrag niet bevalt kan hier in het vervolg vanaf worden gezien. Er bestaat echter minder onderzoek naar hoe nudging kan worden gebruikt voor complexe beleidsvraagstukken (Selinger & Whyte, 2012). Selinger en Whyte (2012) stellen dat nudging tekortschiet voor dergelijke beleidsproblemen. Volgens hen moeten hiervoor krachtigere beleidsmaatregelen ingezet worden. De casus Operatie Steenbreek vraagt om een gedragsverandering op langere termijn, en kan derhalve worden gezien als een complexere vorm van gedragsverandering.

Tot slot is veel van het nudgingsonderzoek gericht op de landelijke overheid (o.a. Behavioural Insights Team [BIT], 2012; WRR, 2014; Feitsma, 2016). Het huidige onderzoek richt zich daarentegen op de lokale overheid, aangezien Operatie Steenbreek een gemeentelijke aangelegenheid is. Zodoende licht de focus van het onderzoek op beleidsmakers op gemeenteniveau, en op de beïnvloeding van bewoners door een gemeente. Lokale overheden hebben te maken met andere mogelijkheden en restricties dan de landelijke overheid (Breeman, Van Noort & Rutgers, 2012). Daarom kan dit onderzoek ten aanzien van het bestaande onderzoek een mooie toevoeging vormen.

1.5 Leeswijzer

In het nu volgende hoofdstuk wordt het theoretisch kader gepresenteerd. Daarin wordt deelvraag 1: *‘Welke rol is er weggelegd voor beleidsinstrumenten binnen een participatiesamenleving?’* en deelvraag 2: *‘Wat is er in de literatuur bekend over traditionele beleidsinstrumenten en nudging?’* beantwoord. Vervolgens worden de onderzoeksmethoden beschreven in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5 worden de onderzoeksresultaten weergegeven en geanalyseerd. Daarmee wordt ook deelvraag 3: *‘Onder welke voorwaarden wijzigen bewoners van de wijk Nijmegen Oost hun afweging ten aanzien van Operatie Steenbreek?’* beantwoord. In hoofdstuk 6 wordt de conclusie van het onderzoek weergegeven, wat het antwoord vormt op de hoofdvraag van

dit onderzoek. Tevens is in dit hoofdstuk de discussie opgenomen, waarin kritisch op het onderzoek wordt gereflecteerd.

Burgerparticipatie, waarbij wordt uitgegaan van het eigen initiatief van burgers, en gedragsbeïnvloeding, waarbij burgers gestuurd worden, lijken twee tegengestelde begrippen. Echter, in dit onderzoek wordt er op zoek gegaan naar de mogelijkheden om binnen een participatiesamenleving gebruik te kunnen maken van traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Het combineren van traditionele beleidsinstrumenten met nudging zou ervoor kunnen zorgen dat er bij de uitvoering van beleid betere participatie van burgers tot stand komt. Daarom is het belangrijk om gedurende het onderzoek de verhouding tussen burgerparticipatie en gedragsbeïnvloeding vanuit het juiste perspectief te zien, waarbij gedragsbeïnvloeding een aanvulling kan zijn op burgerparticipatie.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de relevante literatuur voor dit onderzoek weergegeven. Ten eerste wordt er ingegaan op burgerparticipatie, wat de context vormt van dit onderzoek, en waarmee de eerste deelvraag: *‘Welke rol is er weggelegd voor beleidsinstrumenten binnen een participatiesamenleving?’* wordt beantwoord. Daarbij wordt ingegaan op de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving richting een participatiesamenleving en worden de voor- en nadelen van burgerparticipatie besproken. Daarmee wordt duidelijk welke rol burgerparticipatie speelt in onze samenleving en welke rol er daarbinnen is voor de traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Ondanks dat burgerparticipatie het tegenovergestelde lijkt van gedragsbeïnvloeding aan de hand van traditionele beleidsinstrumenten en nudging, vullen in dit onderzoek deze instrumenten burgerparticipatie juist aan.

Vervolgens wordt er ingegaan op de traditionele beleidsinstrumenten en nudging, en wordt deelvraag 2: *‘Wat is er in de literatuur bekend over traditionele beleidsinstrumenten en nudging?’* beantwoord. Voordat de traditionele beleidsinstrumenten en nudging worden beschreven, wordt eerst besproken hoe gedragsveranderingsprocessen verlopen. Voordat er ingegaan kan worden op hoe de overheid mensen kan beïnvloeden aan de hand van beleidsinstrumenten, dient duidelijk te zijn hoe een gedragsverandering tot stand komt. Om dit te beschrijven wordt gebruik gemaakt van de Theory of Planned Behaviour (Ajzen, 1991). Vervolgens wordt er aan de hand van het Heuristic-Systematic Model (Chaiken, 1980) ingezoomd op een van de determinanten die volgens de Theory of Planned Behaviour leiden tot een gedragsverandering.

Tot slot wordt er in dit theoretisch kader stilgestaan bij de traditionele beleidsinstrumenten (Hoogerwerf & Herweijer, 2008) en nudging (Thaler & Sunstein, 2008). Omdat er nog geen onderzoek verricht is naar de combinatie van nudging en traditionele beleidsinstrumenten, worden de traditionele beleidsinstrumenten en nudging los van elkaar besproken. Door ze onafhankelijk te bespreken wordt duidelijk welke mogelijkheden de traditionele beleidsinstrumenten en nudging hebben binnen een participatiesamenleving en waar de instrumenten elkaar zouden kunnen aanvullen. Zoals in de inleiding besproken wordt er minder uitgegaan van een rationele benadering van gedrag, maar worden in de keuzeafwegingen van mensen ook onbewuste processen meegenomen. Nudging sluit als instrument beter aan bij de onbewuste processen, terwijl de traditionele beleidsinstrumenten beter aansluiten bij de rationele benadering van gedrag. Om dit onderscheid te verduidelijken worden eerst de traditionele beleidsinstrumenten gedefinieerd, waarna een driedeling van de instrumenten wordt gemaakt. Daarbij wordt voor elk instrument afzonderlijk aangegeven op welke manier ze inzetbaar zijn, en welke beperkingen ze kennen. Daarna wordt de ontwikkeling van nudging in de afgelopen jaren besproken, waarna het begrip wordt gedefinieerd. Vervolgens wordt een categoriseren van interventies met behulp van nudging

gepresenteerd en worden de bezwaren van nudging besproken. Uit deze mogelijkheden en tekortkomingen van beleidsinstrumenten wordt duidelijk welke mogelijkheden er zijn voor het combineren van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging.

2.1 Participatiesamenleving

De Nederlandse samenleving wordt getypeerd als een participatiesamenleving waarin steeds meer wordt verwacht van het eigen initiatief van burgers. In de troonrede van 2013 werd voor het eerst uitgesproken dat “de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving” (Rijksoverheid, 2013). Deze kijk op de samenleving krijgt ook vorm in beleid. De WRR (2016) construeerde uit teksten van het kabinet Rutte II (2012-2017) de participatiesamenleving als beleidsparadigma: “Het beleidsparadigma van de participatiesamenleving gaat ervan uit 1) dat mensen zoveel mogelijk zelf proberen te regelen, 2) al dan niet met hulp uit hun sociale omgeving en 3) dat de overheid alleen te hulp schiet waar het echt nodig is” (p. 9). In dit onderzoek dient de kennis over de participatiesamenleving vooral als context waarbinnen het onderzoek wordt uitgevoerd. Met de verandering naar een participatiesamenleving wordt er meer verwacht van burgers zelf, wat invloed heeft op hun leven. Ook beleidsmakers zullen bij het ontwikkelen van beleid anders moeten handelen. Zij moeten meer uitgaan van het eigen initiatief van burgers, moeten proberen burgers te betrekken bij de beleidsvoering en handelen pas sturend op het moment dat burgerparticipatie tekortschiet. De context van een participatiesamenleving voor dit onderzoek zorgt ervoor dat er een perspectief ontstaat van waaruit begrepen kan worden hoe burgers naar de overheid kijken. Participatiesamenleving wordt in het vervolg van dit onderzoek besproken aan de hand van het wetenschappelijke concept ‘burgerparticipatie’.

2.1.1 Burgerparticipatie

Arnstein (1969), Edelenbos (2000) en Pröpper en Steenbeek (2001) zijn auteurs die veel gepubliceerd hebben over burgerparticipatie, of zoals Edelenbos, en Pröpper en Steenbeek het noemen: interactieve beleidsvorming. Edelenbos (2000) geeft echter geen definitie van interactieve beleidsvorming. Hij geeft aan dat het volgens hem om vier essenties draait: openheid, gelijkwaardigheid, debat en invloed. Wanneer er gedurende het beleidsproces niet voortdurend aandacht is voor deze vier essenties mag het volgens Edelenbos (2000) niet het label interactief dragen.

Pröpper en Steenbeek (2001) wagen zich wel aan een definitie van interactief bestuur. Zij beschrijven interactief bestuur als: “dat een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/of andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/of evaluatie van beleid te komen” (Pröpper & Steenbeek, 2001, p. 15). Overeenkomstig met Edelenbos (2000) is dat ze

beiden aandacht geven aan het beleid maken in samenwerking met burgers. Pröpper en Steenbeek hanteren hiervoor echter een afgebakende definitie en Edelenbos (2000) beschrijft de onderdelen die hij als essentieel beschouwd voor interactief beleid. Bij Pröpper en Steenbeek ligt echter de nadruk op de overheid die burgers betreft bij beleid. Daarmee geven zij geen aandacht aan initiatieven die worden geïnitieerd worden door burgers.

Peeters (2012) laat de term interactieve beleidsvorming los, en richt zich op burgerparticipatie. Zij beschrijft dit als “een manier van beleidsvoering waarbij burgers, individueel of georganiseerd, direct of indirect de kans krijgen invloed uit te oefenen op de ontwikkeling, uitvoering en/of evaluatie van beleid” (Peeters, 2012, p. 5). Het belangrijkste verschil met Pröpper en Steenbeek (2001) is dat zij gebruik maken van de term ‘zo vroeg mogelijk’. Volgens Peeters (2012) hoeft de samenwerking met burgers niet zo vroeg mogelijk te worden opgepakt. Overeenkomstig met Pröpper en Steenbreek (2001) is dat zij beiden de nadruk leggen op een overheid die burgers betreft in plaats van op burgerinitiatieven.

De definitie van burgerparticipatie van Peeters (2012) sluit goed aan bij dit onderzoek. Voor dit onderzoek is het niet van belang in welke mate, in welke vorm of op welk moment burgers betrokken zijn bij het beleid. Vooral het inzicht dat burgers op ieder moment van het beleidsproces betrokken kunnen zijn bij het beleid is van belang. Dit beschrijft Peeters door te spreken over het uitoefenen van invloed tijdens de ontwikkeling, uitvoering en/of evaluatie van het beleid. Daarnaast maakt de uitspraak ‘een manier van beleidsvoering’ de definitie van Peeters (2012) interessant. Dat maakt burgerparticipatie ook relevant voor dit onderzoek: het is belangrijk te beseffen dat publieksbeïnvloeding ten alle tijden plaatsvindt in een context van een participatiesamenleving.

2.1.2 Voor- en nadelen van burgerparticipatie

Burgerparticipatie neemt verschillende voor- en nadelen met zich mee. Echter, er worden in de literatuur weinig kritische kanttekeningen geplaatst bij het veelvuldig gebruikmaken van burgerparticipatie (Michels, 2011). In deze paragraaf worden zowel de voor- als nadelen van burgerparticipatie belicht.

Ten eerste neemt door burgerparticipatie zowel de kwaliteit als het probleemoplossend vermogen van het beleid toe (Edelenbos, 2000; WRR, 2012; Dalton, Scarrow & Cain, 2003; Dreijerink, Kruize, Van Kamp, 2008). Door de participatie van burgers kan er gebruik worden gemaakt van hun deskundigheid, ervaring en creativiteit, wat ervoor zorgt dat het beleidsprobleem beter begrepen kan worden en de oplossingen met een groter probleemoplossend vermogen kunnen worden bedacht (Edelenbos, 2000; Stavenuiter, Nederland & Oudenampsen, 2013).

Daarnaast kan burgerparticipatie ervoor zorgen dat de ervaren kloof, waarbij burgers zich niet kunnen identificeren met het beleid dat het openbaar bestuur ontwikkelt, tussen burgers en het bestuur wordt gedicht (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling [OECD], 2001; Hurenkamp, Tonkens & Hendriks, 2008). Mensen die betrokken waren bij het beleidsproces zijn enthousiaster over het beleid. Anderen, die geen deel uitmaakten van het beleidsproces, blijken minder enthousiast te zijn waardoor ze vaker het beleid niet steunen (Michels, 2011). Daarbij neemt door het verkleinen van de kloof, en de mogelijkheid meer invloed uit te oefenen op het beleid, de legitimiteit van het bestuur toe (Edelenbos, 2000; Dalton, Scarrow & Cain, 2003; OECD, 2005).

Tot slot neemt door burgerparticipatie ook de bestuurlijke slagvaardigheid toe (Edelenbos, 2000; Dreijerink, Kruize, Van Kamp, 2008). Doordat belanghebbenden de mogelijkheid hebben een bijdrage te leveren, wordt voorkomen dat zij een afwachtende houding of weerstand hebben ten opzichte van het beleid (Michels, 2011).

Echter, de nadruk wordt vooral op de positieve kanten van burgerparticipatie gelegd (De Graaf & Michels, 2009). De Graaf en Michels (2009) onderkennen dat er te weinig wordt stilgestaan bij de daadwerkelijke gevolgen van burgerparticipatie. Tegenover de positieve kanten van burgerparticipatie staan volgens hen ook problematische en nadelige kanten van burgerparticipatie.

Een probleem waar burgerparticipatie mee te kampen heeft, is dat voor het vergroten van de kwaliteit van het beleid representativiteit van verschillende groepen uit de samenleving een belangrijke voorwaarde is (Stavenuiter, Nederland & Oudenampsen, 2013; Lowndes, Pratchett & Stoker, 2006). Echter, burgerparticipatie vraagt soms veel van de participanten, en dit is niet altijd realistisch om van hen te vragen (Michels, 2011). Met name mensen die beschikken over minder vaardigheden, kennis of communicatieve capaciteiten blijven hierdoor achter. Het gevolg daarvan is dat verschillende groepen ondervertegenwoordigd zijn in participatietrajecten (Michels, 2011; WRR, 2012; Stavenuiter, Nederland & Oudenampsen, 2013).

Bovendien is er een grote kans, zelfs in het geval wanneer er een perfectie representatie is bij het beleidsproces, dat niet iedereen wordt gehoord door het bestuur. Dit komt doordat grote groepen vaak de overhand hebben. Hierdoor is het de stem van de meerderheid die gehoord wordt, en degenen die een andere mening zijn toegedaan worden vergeten of genegeerd (Pels, 2009). Het gevolg is dat de wensen die in het uiteindelijke beleid terechtkomen niet representatief zijn voor alle betrokkenen. Daarbij komt het de kwaliteit van het beleid niet ten goede, aangezien

andersdenkende individuen zorgen voor creatieve ideeën en daarmee voor een betere probleemoplossing (Pels, 2009).

Samenvatting

Burgerparticipatie geldt als de context van waaruit dit onderzoek bekeken moet worden. Burgerparticipatie wordt gezien als een 'manier van beleidsvoering', en lijkt diepgeworteld in de Nederlandse samenleving. Dit heeft invloed op hoe burgers de overheid zien, en daarom ook op hoe zij handelingen van de overheid beoordelen. Zodoende is het van belang ook publieksbeïnvloeding met de traditionele beleidsinstrumenten en nudging vanuit dit oogpunt te bekijken.

Daarnaast worden in de literatuur voornamelijk de voordelen van burgerparticipatie belicht. De problematische kanten van burgerparticipatie laten echter zien dat burgerparticipatie niet onomstreden is. Burgerparticipatie schiet op enkele momenten tekort, onder meer omdat het soms teveel vraagt van participanten en de representativiteit bij burgerparticipatie geregeld in het geding komt. Dat burgerparticipatie niet onomstreden is geeft het inzicht dat er ook belang is bij andere vormen van sturing. Daarbij zou gedacht kunnen worden aan traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Belangrijk is dus dat de traditionele beleidsinstrumenten en nudging, waarbij de burgers gestuurd worden, en burgerparticipatie, waarbij uit wordt gegaan van het eigen initiatief van burgers, niet het tegenovergestelde zijn. Traditionele beleidsinstrumenten en nudging kunnen worden gezien als een aanvulling op burgerparticipatie, waardoor in de beleidsuitvoering een betere participatie van burgers tot stand komt.

2.2 Gedragsbeïnvloeding

Ondanks dat burgerparticipatie centraal staat in onze samenleving, dient de overheid nog steeds sturing te geven op het moment dat burgerparticipatie tekortschiet. Dit gebeurt vaak door middel van traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Over beide vormen van publieksbeïnvloeding is veel bekend in de wetenschappelijke literatuur (o.a. Hood, 1984; Hoeken, Hornikx en Hustinx, 2009; Behavioural Insights Team [BIT], 2012; WRR, 2014, Howlett, 2018). Echter, om gedrag te kunnen beïnvloeden is het van belang te weten hoe het gedrag tot stand komt. Derhalve wordt eerst het gedragsveranderingsproces beschreven, voor in de publieksbeïnvloedende instrumenten in de twee volgende paragrafen worden beschreven.

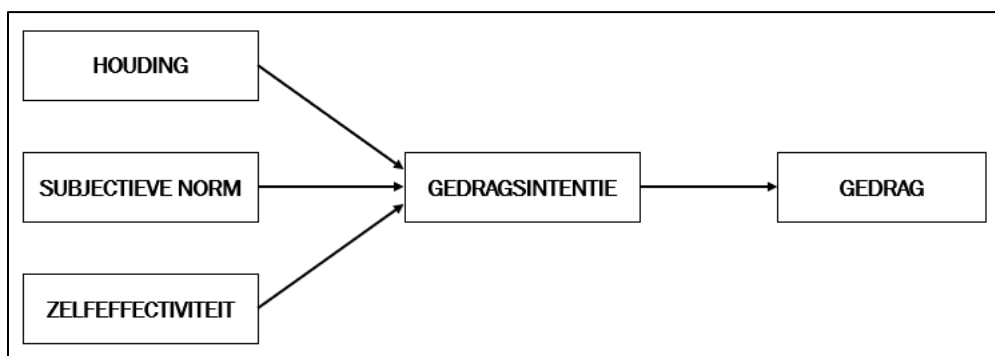
Om als overheid burgers effectief te kunnen beïnvloeden, moet de overheid er mee bekend zijn hoe gedragsverandering tot stand komt. Pas als men volledig weet hoe een gedragsverandering tot stand komt, kan men op de juiste manier en moment ingrijpen om het gedrag te beïnvloeden. Daarom wordt eerst het proces van gedragsverandering beschreven. Dit wordt gedaan aan de hand van de Theory of Planned Behaviour (Ajzen, 1991) waarin duidelijk wordt hoe een

gedragsverandering tot stand komt. Vervolgens wordt het Heuristic Systematic Model (Chaiken, 1980) besproken. Daarin staat centraal hoe een keuze ten opzichte van een specifieke boodschap tot stand komt.

2.2.1 Theory of Planned Behavior

Centraal in de Theory of Planned Behaviour [TPB] (Ajzen, 1991) staat de gedragsintentie van een persoon, wat een indicatie is voor de mate van motivatie van iemand om bepaald gedrag te vertonen. Het geeft daarmee aan in hoeverre iemand bereid is om moeite te steken in een bepaalde gedraging (Ajzen, 1991; Montano & Kasprzyk, 2015). De gedragsintentie wordt gezien als een sterke voorspeller voor gedrag: hoe sterker de intentie, hoe waarschijnlijker dat iemand het gedrag zal vertonen (Ajzen, 1991; Montano & Kasprzyk, 2015).

De TPB onderscheid drie determinanten die van invloed zijn op de gedragsintentie. Dit zijn de houding, subjectieve norm en zelfeffectiviteit (Ajzen, 1991; Montano & Kasprzyk, 2015). De houding gaat over in hoeverre iemand het beoogde gedrag gunstig of ongunstig evalueert of waardeert. Hoe gunstiger de evaluatie van het gedrag, hoe sterker de intentie om het gedrag te vertonen. Of iemand het beoogde gedrag gunstig of ongunstig evalueert is afhankelijk van de overtuiging die iemand heeft over de effecten die dit gedrag hebben. Daarnaast is de wenselijkheid van deze effecten van het gedrag van belang (Ajzen, 1991; Montano en Kasprzyk, 2015). De subjectieve norm is de ervaren druk om een bepaald gedrag wel of niet te vertonen in combinatie met de motivatie om hieraan te voldoen (Hoeken, Hornikx en Hustinx, 2009). Hoe sterker de subjectieve norm (dus hoe meer iemand ervan overtuigd is aan de sociale norm te voldoen), hoe sterker de gedragsintentie (Ajzen, 1991; Montano en Kasprzyk, 2015). Zelfeffectiviteit is de ervaren controle die iemand heeft over het te vertonen gedrag. Hoe moeilijker het gedrag te vertonen is, des te minder het gedrag wordt vertoond. Wanneer de zelfeffectiviteit hoger is, wordt de intentie om het gedrag te vertonen groter (Ajzen, 1991; Montano en Kasprzyk, 2015). In figuur 1 wordt de Theory of Planned Behaviour schematisch weergegeven.



Figuur 1: Schematische weergave Theory of Planned Behavior

De TPB geeft inzicht in hoe een gedragsverandering tot stand komt. Het is noodzakelijk hiermee bekend te zijn om verder in te kunnen gaan op de werking van beleidsinstrumenten die gedrag veranderen. Daarnaast is deze kennis ook van belang het empirisch gedeelte van dit onderzoek, omdat de TPB houvast geeft aan hoe er met bewoners kan worden gesproken over hun gedragingen. Aan de hand van de determinant houding kan er in worden gegaan op hoe mensen staan tegenover interventies van de gemeente. Met behulp van de subjectieve norm kan worden gesproken over hoe burgers staan tegenover de gemeente en duurzaamheid. Middels zelfeffectiviteit kan worden gesproken over in welke mate burgers de gedragsverandering laten afhangen van de controle die zij ervaren over de beoogde gedraging.

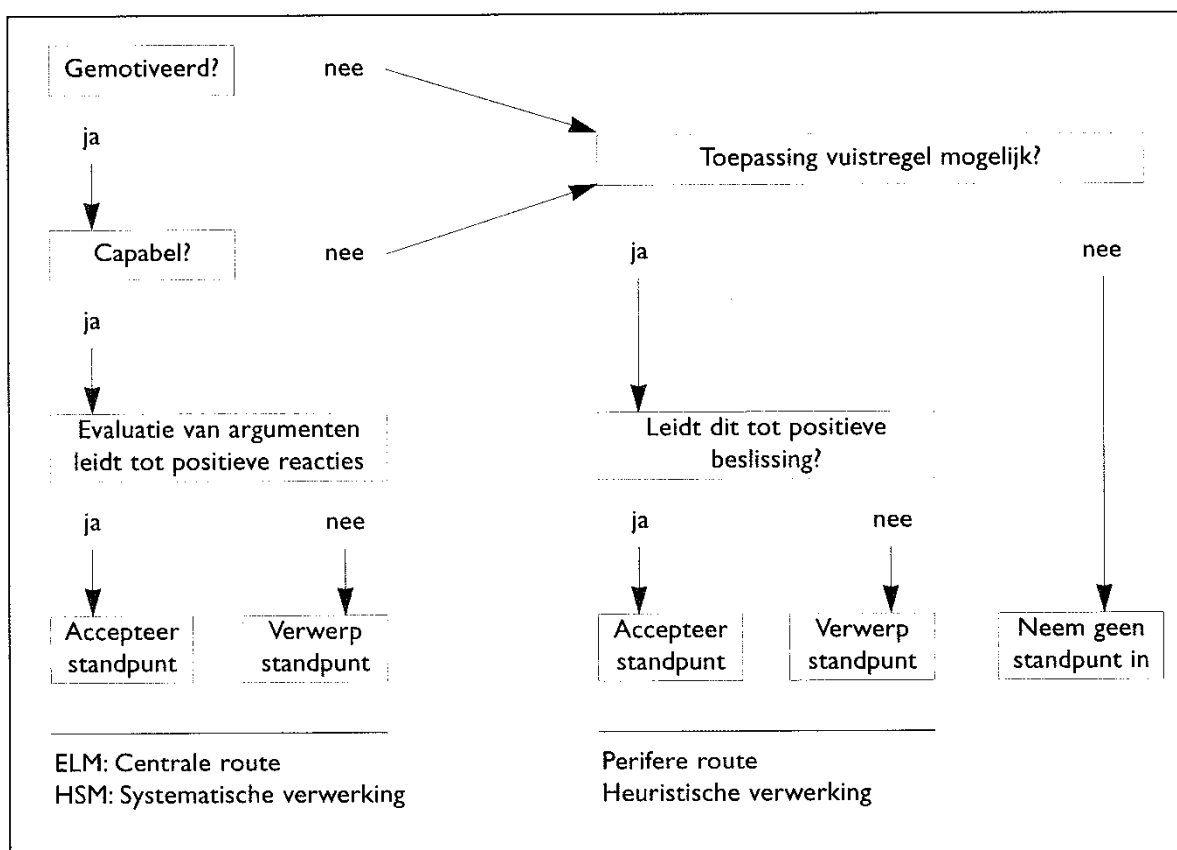
In dit onderzoek wordt geen onderzoek gedaan naar het veranderen van de gedragsintentie of gedrag, maar wordt de houding onderzocht van mensen ten aanzien van bepaalde gedragsveranderingsinterventies. Wanneer mensen een positieve houding hebben tegenover deze interventies, is de verwachting dat dit ook leidt tot een positieve gedragsintentie. Echter, er wordt in dit onderzoek gekeken naar houding omdat naast dat het van belang is om te weten welke interventie vermoedelijk tot een andere gedragsintentie leidt, het vooral van belang is om te weten wat de achterliggende gedachte daarvan is. In dat geval wordt er meer duidelijk over de tekortkomingen en sterke kanten van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging, en kan er worden bepaald welke instrumenten elkaar goed aanvullen.

2.2.2 Heuristic-Systematic Model

In het rapport 'Weten is nog geen doen' (WRR, 2017) wordt het onderscheid gemaakt tussen een rationeel perspectief waarmee de overheid naar de samenleving kijkt en een realistisch perspectief. Het rationele perspectief gaat ervan uit dat mensen rationeel bepalen hoe zij handelen. Daar tegenover staat echter het realistisch perspectief. Hierbij wordt er niet vanuit gegaan dat mensen enkel rationeel handelen, maar wordt er rekening gehouden met de beperkte cognitieve vermogens van mensen (WRR, 2017). Mensen nemen daarom vaak beslissingen aan de hand van vuistregels: een algemene regel die vaak gebaseerd is op ervaring en minder energie kost dan een rationele afweging (WRR, 2017). Bij dit inzicht, dat mensen niet enkel rationeel tot een afweging komen, maar ook aan de hand van vuistregels, sluit het Heuristic-Systematic Model [HSM] aan (Chaiken, 1980; Stiff & Mongeau, 2016). Het HSM gaat dieper in op hoe de houding van iemand ten aanzien van een beoogd gedrag tot stand komt. Daarmee vormt het tevens een aanvulling op de TPB, waarop de kritiek is dat de onderliggende assumptie van de theorie is dat menselijk gedrag rationeel is (Kollmuss & Agyeman, 2002).

Het HSM stelt dat de verwerking van informatie op twee manieren plaatsvindt: aan de hand van de inhoud van de boodschap en aan de hand van de context van de boodschap. Wanneer mensen

een hoge betrokkenheid hebben bij de boodschap, zullen zij de informatie anders verwerken dan wanneer er sprake is van een lage betrokkenheid (Chaiken, 1980). Hierbij is het uitgangspunt dat mensen het belangrijk vinden dat hun oordeel over gedragingen juist is (Van der Ven & Verhallen, 1998; Hoeken, Hornikx en Hustinx, 2009). Mensen komen dus op basis van twee acceptatieprocessen tot een oordeel over de correctheid van hun standpunt. Ten eerste op basis van een zorgvuldige afweging van alle relevante argumenten, de systematische verwerking (Chaiken, 1980; Stiff & Mongeau, 2016). Ten tweede kan een oordeel over de correctheid van een standpunt worden gebaseerd op vuistregels en heuristieken: de heuristische verwerking (Chaiken, 1980; Stiff & Mongeau, 2016). In figuur twee wordt het HSM schematisch weergegeven.



Figuur 2: Heuristisch-Systematisch Model (Hoeken, Hornikx en Hustinx., 2009, p.69)

Wanneer er gebruik wordt gemaakt van welke route is volgens het HSM afhankelijk van twee principes (Hoeken, Hornikx en Hustinx., 2009). Het eerste principe is het minste-moeite-principe. Dit houdt in dat mensen bij voorkeur zo min mogelijk energie stoppen in de verwerking van informatie (Hoeken, Hornikx en Hustinx., 2009; WRR, 2014). Of mensen er moeite voor willen doen is afhankelijk van het tweede principe: het voldoende-zekerheids-principe. Mensen zijn meer of minder zeker van de correctheid van hun attitudes. Naarmate men iets belangrijker vindt, is men sterker gemotiveerd om de argumenten zorgvuldig af te wegen, wat dus bepaald van welke route gebruik wordt gemaakt (Hoeken, Hornikx en Hustinx., 2009). Daarnaast voeren Tiemeijer, Thomas

en Prast (2009) aan dat er grenzen zijn aan de hoeveelheid keuzes die mensen aankunnen; mensen zijn beperkt rationeel. Dit betekent dat enerzijds het aantal keuzes en verleidingen waarmee mensen te maken krijgen en anderzijds het aantal keuzes en verleidingen die men redelijkerwijs aankan uit evenwicht zijn (WRR, 2014). Hierdoor moeten mensen noodzakelijkerwijs ook gebruikmaken van een heuristische verwerking.

Of er gebruik wordt gemaakt van de systematische of heuristische verwerking heeft gevolgen voor de duurzaamheid van de houding (Schellens, Šorm, Timmers & Hoeken, 2017). Wanneer bij de informatieverwerking gebruik wordt gemaakt van de heuristische verwerking kan dit hoogstens leiden tot een tijdelijke, marginale attitudeverandering (Verhallen, 1998). In het geval de verwerking via de systematische verwerking verloopt, worden de inhoudelijke argumenten van de boodschap afgewogen wat leidt tot een sterkere attitudeverandering (Verhallen, 1998). “Attitudes gebaseerd op een zorgvuldige afweging van de voors en tegens worden langer onthouden, zijn beter bestand tegen tegenargumentatie en zijn ook betere voorspellers van het gedrag dan attitudes die zijn gebaseerd op de toepassing van vuistregels” (Hoeken, Hornikx en Hustinx, 2009, p. 68).

In de wetenschappelijke literatuur zijn er meer modellen zoals het HSM. Een van de meeste bekende, en welke in essentie overeenkomt met het HSM, is het Elaboration Likelyhood Model [ELM] (Petty & Cacioppo, 1981). In dit onderzoek is gekozen voor het HSM omdat dit model explicieter in zijn standpunt is dat er gelijktijdig gebruik kan worden gemaakt van de systematische en de heuristische verwerking (Hoeken, Hornikx en Hustinx, 2009). Dit is een belangrijk onderscheid omdat dit onderzoek een wetenschappelijke bijdrage levert aan het onderzoek naar nudging en de traditionele beleidsinstrumenten door deze te combineren. Derhalve is het van belang dat het inzicht er is dat beide routes gelijktijdig kunnen worden doorlopen. Daarin zit ook de relevantie van het model voor dit onderzoek: het model geeft het inzicht dat er zowel op de ratio ingespeeld moet worden (traditionele beleidsinstrumenten), als op de onbewuste processen (nudging) om mensen optimaal te kunnen beïnvloeden in hun keuzes. In dat geval is het namelijk moeilijker voor mensen om de sturing te negeren aangezien het op alle facetten van een keuzeafweging inspeelt. Met andere woorden toont het HSM het belang aan van de combinatie tussen traditionele beleidsinstrumenten en nudging.

Samenvatting

Uit de TPB en HSM wordt duidelijk hoe een gedragsverandering tot stand komt. Het is van belang hiermee bekend te zijn om verder in te kunnen gaan op de werking van beleidsinstrumenten. Volgens de TPB volgt gedrag uit de gedragsintentie die op zijn beurt voortkomt uit de determinanten houding, subjectieve norm en zelfeffectiviteit. De theorie geeft daarmee houvast aan hoe er binnen

het empirisch gedeelte van dit onderzoek met mensen kan worden gesproken over hun gedragingen. Aan de hand van de determinant houding kan er in worden gegaan op hoe mensen staan tegenover interventies van de gemeente. Met behulp van de subjectieve norm kan worden gesproken over hoe burgers staan tegenover de gemeente en duurzaamheid. Middels zelfeffectiviteit kan worden gesproken over in welke mate burgers de gedragsverandering laten afhangen van de controle die zij ervaren over de beoogde gedraging.

Het HSM laat zien hoe een keuzeafweging door mensen wordt gemaakt. Dit gebeurt aan de hand van de systematische verwerking, waar een overwogen keuzeafweging wordt gemaakt, en aan de hand van de heuristische verwerking, waar een keuze wordt gemaakt aan de hand van vuistregels. Het HSM stelt daarbij dat deze routes ook gelijktijdig kunnen worden doorlopen. Dit geeft het waardevolle inzicht dat de traditionele beleidsinstrumenten, die meer inspelen op de ratio, en nudging, dat inspeelt op de onbewuste processen, gecombineerd kunnen worden om mensen optimaal te beïnvloeden.

2.3 Traditionele beleidsinstrumenten

Tot dusver is bekend hoe het gedragsveranderingsproces verloopt en hoe keuzes tot stand komen. Ook heeft de eerste paragraaf van het theoretisch kader laten zien dat, ondanks dat we leven in een participatiesamenleving, sturing door de overheid noodzakelijk is. Burgerparticipatie is een instrument dat veel wordt gehanteerd tegenwoordig. Echter, burgerparticipatie kent ook enkele nadelen en problematische kanten. Daarom is het goed, wanneer er geen participatie door middel van burgerparticipatie op gang komt, inzicht te hebben in welke beleidsinstrumenten kunnen worden ingezet om participatie in de beleidsuitvoering alsnog te bewerkstelligen. In deze paragraaf wordt er daarom ingegaan op hoe traditionele beleidsinstrumenten voor deze sturing kunnen zorgen. In de volgende paragraaf wordt er ingegaan op hoe nudging voor deze sturing zou kunnen zorgen.

De basis van de beleidsinstrumententheorie werd in 1953 gelegd door Dahl en Lindblom (Fobé, et al., 2014). Hood (1984) heeft in de jaren daarna een belangrijk aandeel gehad in de ontwikkeling van het concept. Hij ontwikkelde in 1984 het NATO-model, wat het fundament was waarop de typologie van beleidsinstrumenten van nu is gebaseerd. In de jaren daarna is dit verder verfijnd door verschillende auteurs (Van der Doelen, 1989; Howlett & Ramesh, 1995; Vedung, 1998; Howlett, 2000; Salamon, 2002).

“Een beleidsinstrument is al datgene dat een actor gebruikt of kan gebruiken om een bepaald doel te bereiken” (Hoogerwerf & Herweijer, 2008, p. 224). Beleidsinstrumenten brengen veranderingen aan in de bekwaamheden van mensen, de motieven of de relevante omstandigheden waardoor

het gedrag wordt beïnvloed (Rli, 2014). Voor dit onderzoek is het echter niet van belang om beleidsinstrumenten exact te definiëren. Het draait erom dat het concept bestaat uit drie klassieke instrumenten: het juridische, economische en communicatieve instrument. Daarnaast is het belangrijk in te zien dat de klassieke beleidsinstrumenten vooral inspelen op de ratio van mensen. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij het economische instrument door de kosten-batenverhouding te veranderen en bij het communicatieve instrument door kennis te delen over een bepaald gedrag.

Beleidsinstrumenten zijn er in vele vormen. Zodoende is het gebruikelijk dat instrumenten worden ingedeeld in verschillende typen. Daarin bestaat een klassieke driedeling (Hoogerwerf & Herweijer, 2008):

- Juridische instrumenten
Het beïnvloeden van gedrag van burgers aan de hand van ver- en geboden.
- Economische instrumenten
Het beïnvloeden van gedrag van burgers door middel van financiële voor- of nadelen.
- Communicatieve instrumenten
Het beïnvloeden van gedrag van burgers door hen te overtuigen van de (on)wenselijkheid van gedrag.

Bovenstaande indeling is de meest gehanteerde, maar niet onomstreden (De Baas, 1995; Fobé, et al., 2014). Ten eerste overlappen de categorieën elkaar. Zo worden subsidies vaak in regelgeving vastgelegd (De Baas, 1995). Daarnaast is de indeling niet sluitend. Volgens De Baas (1995) moet planning worden toegevoegd als beleidsinstrument, Howlett (2000) voegt organisatie toe als extra type instrument, en Hoogerwerf en Herweijer (2008) voegen het fysieke instrument en laissez faire beleid toe aan de klassieke driedeling.

2.3.1 Juridische instrumenten

In het juridische sturingsmodel worden vanuit bepaalde waarden en beginselen concrete normen geformuleerd ten aanzien van gewenst en ongewenst gedrag. Bij instrumenten die vallen onder het juridische sturingsmodel wordt het te beïnvloeden gedrag van de doelgroep door middel van het instrument expliciet en rechtens verplicht verboden of toegestaan. (Hoogerwerf & Herweijer, 2008, p. 225)

Met juridische instrumenten wordt gedrag afgedwongen doordat een norm of richtlijn voorschrijft. Bekende instrumenten zijn wetten, overige regelgeving en vergunningen (Rli, 2014).

Het beredeneerd gedrag van mensen wordt door middel van wet- en regelgeving beïnvloed. Door iets te verbieden of juist toe te staan verandert de afweging van een gedraging (Mulder, 2008). Ook wordt er met wet- en regelgeving een sociale norm gecommuniceerd: als maatschappij vinden wij iets wel of niet acceptabel. Regels en straffen, communiceren meer dan dat bij beloningen het

geval is, of bepaald gedrag sociaal (on)wenselijk is (Mulder, 2008). Daarnaast is regelgeving een betrouwbaar instrument dat rechtszekerheid kent. Daar tegenover staat echter dat regels niet flexibel zijn en aanpassingen vaak lang duren. Doordat regels niet flexibel zijn, en degene die de regels opstellen veelal een grote afstand hebben met de praktijk, zijn ze vaak niet goed afgestemd op de situatie (De Baas, 1995).

Het instellen van een verbod heeft vaak ondersteuning nodig. Een maximum snelheid van 50 kilometer per uur, zal meer tot mensen doordringen wanneer ze een gebodsbord zien waarop de norm wordt aangegeven (Rli, 2014). Toch zijn wetten en regels een zeer effectief instrument, vooral wanneer er wordt toegezien op de naleving en er een goed functionerend handhavingssysteem is. Gedragsonderzoek laat zien dat de effectiviteit van sancties vooral wordt bepaald door de pakkans en snelheid waarmee ze volgen op ongewenst gedrag. De hoogte van de sanctie heeft minder effect (Tiemeijer, Thomas en Prast, 2009). Dit is echter ook meteen een probleem van juridische instrumenten: handhaving is arbeidsintensief en duur waardoor in de praktijk handhaving slechts beperkt plaatsvindt (Rli, 2014).

Daarnaast blijkt handhaving van juridische maatregelen ook in sterke mate afhankelijk van de medewerking van burgers. Zolang burgers regels accepteren of de handhaving adequaat is, is de effectiviteit van het juridische instrument groot. Zodra dit niet het geval is, is er in de praktijk veel ruimte voor ontduiking, ontwijking en overtreding (De Baas, 1995; Rli, 2014). Belangrijk om dit te voorkomen is door samenhang aan te brengen tussen de verschillende wetten en regels. Vanuit verschillende maatschappelijke belangen komen verschillende wetten en regels tot stand, maar deze zijn niet altijd op elkaar afgestemd. Wanneer mensen echter geconfronteerd worden met tegenstrijdige regels, heeft dat grote negatieve invloed op hun gedrag (Rli, 2014).

Het juridische instrument heeft een beperkte bijdrage voor dit onderzoek aangezien het in de casus gaat om tuinen die in privébezit zijn. Daardoor is het niet mogelijk is om wet- en regelgeving hiervoor in te voeren. Desondanks dient het juridische sturingsinstrument wel aan bod te komen. Ten eerste omdat het instrument bij de drie belangrijkste beleidsinstrumenten hoort. Daarnaast is het voor het empirisch gedeelte van dit onderzoek wel interessant om meer te weten te komen over de houding van burgers ten aanzien van verplichtingen. Wanneer burgers graag verplichtingen zouden zien, kan er worden gekeken naar andere mogelijkheden om verplichtingen in te stellen. Bijvoorbeeld door in de vergunning voor een schuur een maximum aantal bestratte vierkante meters in de tuin op te nemen.

2.3.2 Economische instrumenten

Het tweede beleidsinstrument dat wordt onderscheiden is het financiële instrument:

Het kenmerkende van het economische sturingsmodel is dat men bepaalde voor- en nadelen die aan bepaalde keuzemogelijkheden zijn verbonden tracht te wijzigen door de financiële consequenties van deze alternatieven te veranderen. Via economische sturing kan de doelgroep worden gestimuleerd in vrijheid te kiezen of zij het gewenste gedrag zal vertonen of liever wordt gedwongen te betalen voor het ongewenste gedrag. (Hoogerwerf & Herweijer, 2008, p. 225)

Belastingen die dienen om overheidsuitgaven te dekken, maar niet bedoeld zijn om burgers te beïnvloeden in hun keuzes worden buiten beschouwing gelaten.

Economische instrumenten veranderen de kosten-batenverhouding van gedrag. Bekende economische methoden zijn heffingen (bijvoorbeeld boetes en belastingen) en beloningen (bijvoorbeeld subsidies). Zowel heffingen als beloningen geven een terugkoppeling op de keuze die mensen maken: een boete identificeert ongewenst gedrag en koppelt daar negatieve gevolgen aan. Beloningen doen juist het omgekeerde. “Aan de toepassing van boetes kleven diverse nadelen, zoals de noodzaak tot intensieve handhaving en – nog belangrijker – het feit dat ze het gewenste gedrag niet beschrijven” (Rli, 2014, p. 92). Sturing door toepassing van belastingen werkt min of meer hetzelfde als boetes: producten worden met belastingen duurder gemaakt waardoor de keuzeoptie minder aantrekkelijk wordt. Hierbij is echter geen sprake van het handhavingsprobleem (Rli, 2014). Bij beloningen wordt niet het ongewenste gedrag bestraft, maar het gewenste gedrag beloond. Een subsidie stimuleert mensen bijvoorbeeld om te kiezen voor een bepaald gedrag. Een belangrijk onderscheid daarbij met boetes en belastingen is dat subsidies vooral worden ingezet in situaties waarin een eenmalige keuze moet worden gemaakt (Rli, 2014). Een voordeel van belonen is dat het geen negatieve houding oproept, waardoor beloningen vaak effectiever blijken dan heffingen (Lehman & Geller, 2008). Echter, het toepassen van beloningen is een kostbare aangelegenheid. Daarnaast werkt het vooral op de korte termijn, voor zolang als de beloning duurt. “Het effect van monetaire beloningen op de houding van mensen lijkt dan ook beperkt” (Rli, 2014).

Problematisch aan het economische sturingsinstrument is dat wanneer de prijs het belangrijkste criterium wordt voor een keuzeafweging, het de invloed van normatieve overwegingen kan ondermijnen. Daardoor kan een prijsprikkel averechts werken: het kan ertoe leiden dat intrinsieke motivatie voor een bepaald gedrag wordt vervangen door het idee dat het gedrag met geld beloond moet worden (Deci, Koestner & Ryan, 1999 in Rli, 2014). Daarnaast heeft voor sommige producten een prijsverandering nauwelijks invloed. De financiële situatie van mensen en voor welk gedrag de prijsverandering wordt ingezet, is bepalend voor de mate waarin mensen zich laten beïnvloeden (Poelaert, 2014). Wanneer er grote moeite moet worden gedaan voor een kleine financiële prikkel zal de effectiviteit van de financiële prikkel kleiner zijn (Rli, 2014). Daarbij is er bij subsidies kans

op het Mattheus-effect, waarbij het geld naar mensen gaat die het gewenste gedrag sowieso zouden vertonen (De Baas, 1995; Pestieau, 2006).

Economische prikkels worden veel gebruikt om milieudoelen te bereiken (Rli, 2014). Ook voor de casus van dit onderzoek kan het economische sturingsinstrument worden ingezet. Ondanks dat het instrument diverse haken en ogen kent, zou het denkbaar kunnen zijn om burgers een subsidie te geven voor het verwijderen van tuintegels. Ook zou er korting kunnen worden gegeven op belastingen, of zouden deze juist verhoogd kunnen worden om burgers te stimuleren tuintegels te verwijderen uit hun tuin.

2.3.3 Communicatieve instrumenten

Ten derde kan de overheid proberen burgers te overtuigen met het communicatieve instrument. Met de communicatieve instrumenten probeert “de overheid via het overdragen van informatie het gedrag van de burgers te wijzigen door de kennis of de waardering van bepaalde keuzemogelijkheden te veranderen” (Hoogerwerf & Herweijer, 2008, p. 225). Communicatieve instrumenten dragen informatie (feiten, overtuigingen, meningen en normen) over met als doel kennis aan te bieden, te overtuigen of te verleiden (De Baas, 1995; Rli, 2014). De informatie kan op verschillende manieren worden overgebracht. Bijvoorbeeld door publiciteitscampagnes, advertenties, folders, televisie- en radiospotjes, maar ook door uitspraken in het parlement, interviews, via beleid en persoonlijke contacten met de doelgroep. Communicatieve instrumenten lijken vooral effectief te zijn als onderdeel van een beleidsstrategie bestaande uit meerdere typen instrumenten (Steg & Vlek, 2008).

Volgens het Rli (2014) kunnen communicatieve instrumenten verschillende doelen hebben. Ten eerste benoemen zij het vergroten van kennis van mensen. Door het vergroten van kennis kan het bewustzijn van mensen vergroten, waardoor zij hun gedrag veranderen. In praktijk gebeurt dit echter zelden (Rli, 2014). Daarnaast kan communicatie als doel hebben mensen te overtuigen. Door informatie op een bepaalde manier over te brengen kan er aanzet worden gegeven om vertoond gedrag te veranderen (Rli, 2014). Ook kan communicatie erop gericht zijn om de sociale normen te versterken. Door mensen te informeren over gedrag van anderen kan de sociale norm worden versterkt waardoor zij ditzelfde, gewenste gedrag gaan vertonen (Rli, 2014). Tot slot stelt het Rli (2014) dat overreding zich kan richten op het framen van een maatschappelijk probleem of gedrag. Doordat de informatie op een bepaalde manier wordt geframed helpt dit om de boodschap aan de gewenste gedachten en keuzes te koppelen.

Een veel genoemd punt van kritiek is dat communicatie gemakkelijk ontweken kan worden. De kosten voor het ontwijken zijn laag waardoor mensen dit gemakkelijk zullen doen wanneer hun overtuigingen niet overeenstemmen met het beleidsdoel. Hierdoor lijken overredingscampagnes

vooral groepen te bereiken die toch al overtuigd waren (De Baas, 1995). Mensen hebben vaak concrete overtuigingen bij hun gedragingen waardoor zij deze niet zonder meer aanpassen (WRR, 2017). “Informatie is gemakkelijk te ontwijken, terzijde te leggen of te herinterpreteren; overreding is daardoor principieel afhankelijk van medewerking van anderen” (De Baas, 1995, p.51). Daarnaast is ook het vertrouwen in de zender belangrijk. Wanneer mensen de zender niet vertrouwen zullen zij minder snel van gedrag veranderen (Steg & Vlek, 2008).

Communicatie is de derde van de drie klassieke beleidsinstrumenten en wordt veel gebruikt in de poging het gedrag van burgers te veranderen. In de casus van dit onderzoek zou communicatie een rol kunnen spelen. Communicatie kan bijvoorbeeld ingezet worden door burgers informatie te verstrekken over de gevolgen van de versteende tuinen. Hierdoor maken mensen mogelijk andere afwegingen ten aanzien van de invulling van hun tuin.

Samenvatting

In deze paragraaf zijn de beleidsinstrumenten besproken. Daarbij is ingezoomd op de drie klassieke instrumenten: juridische, economische en communicatieve instrumenten. Over al deze instrumenten is veel bekend in de wetenschappelijke literatuur, en de inzet van de instrumenten is min of meer onomstreden. De instrumenten worden dan ook veelvuldig gehanteerd in de beleidspraktijk. Desondanks zijn bij de werking van alle instrumenten kanttekeningen te plaatsen. Deze haken en ogen tonen aan dat de instrumenten op zichzelf tekortkomingen hebben. Hierdoor kan er worden gekeken naar een combinatie van instrumenten zodat deze elkaar aanvullen. Ook laat het inzien dat een ander instrument, zoals nudging, een aanvulling zou kunnen zijn op de klassieke beleidsinstrumenten.

In het empirisch gedeelte van dit onderzoek worden aan de traditionele beleidsinstrumenten verschillende voorbeelden van interventies gekoppeld. Aan de hand daarvan wordt er over de instrumenten gesproken met burgers. Welke interventies aan welk beleidsinstrument worden gekoppeld wordt beschreven in paragraaf 3.6: Operationalisatie.

2.4 Nudging

Nudging wordt gezien als een alternatief voor de traditionele beleidsinstrumenten (Tiemeijer, Thomas & Prast, 2009). Het is geen instrument dat inspeelt op de ratio van mensen, maar speelt in het gedrag van mensen dat gedeeltelijk via het onderbewustzijn wordt bepaald (Scherpenisse, et al., 2014). Zoals duidelijk is geworden uit het HSM, maken mensen op twee manieren keuzes: op basis van rationele overwegingen en op basis van onbewuste processen. De in de paragraaf hiervoor besproken traditionele beleidsinstrumenten spelen alleen in op de overwogen manier van keuzes maken. Daardoor lijkt er behoefte aan een aanvullend instrument dat inspeelt op de onbewuste processen die een rol spelen bij het maken van keuzes. Daarnaast is ook duidelijk

geworden dat alle traditionele beleidsinstrumenten enkele beperkingen kennen. Nudging kan deze beperkingen mogelijk ondervangen. Derhalve wordt het begrip nudging in deze paragraaf verder uitgelicht, waarbij de mogelijkheden en beperkingen van dit instrument worden besproken.

2.4.1 Definitie nudging

De afgelopen decennia is het inzicht ontstaan dat de mens geen homo economicus is: de mens is slechts beperkt rationeel (WRR, 2017). Enkel het aanbieden van informatie, of andere interventies om mensen op een rationele wijze van gedrag te laten veranderen leiden dan ook vaak niet tot gedragsverandering (Rli, 2014). Ook in beleidsontwikkeling is dit inzicht doorgedrongen (Kamp, 2014). Om beter in te spelen op de manier waarop mensen keuzes maken, kan nudging worden ingezet als beleidsinstrument om burgers gedrag te laten vertonen in lijn met het beleid (Scherpenisse, et al., 2014).

De WRR (2014) beschrijft nudging als een veelgebruikte term “voor het op een slimme maar niet dwingende wijze sturen van gedrag, door gebruik te maken van de nieuwe gedragswetenschappelijke kennis over hoe mensen keuzes maken en soms ook in te spelen op hun ‘irrationaliteit” (p. 9). Thaler en Sunstein (2008) zien nudging als alternatief van de bestaande traditionele beleidsinstrumenten. Zij beschrijven nudging als: slimme, kleine, niet-dwingende aanpassingen in de ‘keuzearchitectuur' (de ruimte waarbinnen je een keuze maakt), gebaseerd op gedragswetenschappelijke inzichten. Deze genoemde definities komen grotendeels overeen, maar Thaler en Sunstein formuleren nudging iets objectiever door te spreken van keuzearchitectuur in plaats van irrationaliteit. Ook gaat het bij hen over gedragswetenschappelijke kennis en niet perse om nieuwe gedragswetenschappelijke kennis. Daarom is de definitie van Thaler en Sunstein (2008) als uitgangspunt gebruikt voor dit onderzoek.

Voor dit onderzoek worden er wel enkele aanscherpingen gedaan. In dit onderzoek wordt er onderzocht hoe de traditionele beleidsinstrumenten gecombineerd kunnen worden met nudging, om zodoende burgers effectiever te kunnen beïnvloeden. Derhalve moet nudging bewust worden ingezet om het doel te bereiken. Wanneer dit niet het geval is, zal de combinatie van nudging en klassieke beleidsinstrumenten wellicht haar werking doen, maar is deze combinatie van instrumenten niet met die intentie ingezet.

Daarnaast is het belangrijk dat het verschil met marketing wordt aangemerkt. Kritiek op nudging is dat de methodes al lang gebruikt worden. In dit onderzoek betreft het echter een maatschappelijke context. In de markt wordt nudging, of marketing, ingezet als instrument om producten te verkopen. Dit gebeurt bijvoorbeeld door met behulp van reclames de consument te verleiden tot het aanschaffen van een bepaald product. Het verschil met het gebruikmaken van nudging in de markt,

is dat nudging in een overheidscontext verbonden is aan beleidsdoelstellingen en publieke belangen (Scherpenisse, et al., 2014). Daarom wordt in dit onderzoek met nudging slimme, kleine, niet-dwingende aanpassingen in de 'keuzearchitectuur' bedoeld, die zijn gebaseerd op gedragswetenschappelijke inzichten die bewust worden ingezet en plaatsvinden in een overheidscontext.

Dat nudging inspeelt op de onbewuste keuzeprocessen van mensen maakt het verschil met het communicatieve beleidsinstrument. Daar waar bij het communicatieve instrument vooral wordt ingespeeld op de rationele afweging van mensen, is dit bij nudging niet het geval. Bij het communicatieve instrument wordt er informatie verschaft over de keuzeopties waarna mensen met die informatie voor zichzelf een afweging kunnen maken op basis van argumenten (Rli, 2014). Beleidssturing door middel van nudging werkt door rekening te houden met psychologische processen die van invloed zijn op gedrag (Vereniging voor statistiek en onderzoek, z.j.).

In tegenstelling tot wat Thaler en Sunstein (2008) beweren, dat nudging als een alternatief voor de klassieke beleidsinstrumenten kan worden gezien, is nudging in dit onderzoek een aanvulling op de klassieke beleidsinstrumenten. De reden hiervoor is de geschetste ontwikkeling dat mensen niet meer alleen als homo economicus kunnen worden gezien (WRR, 2017). Nudging moet dus de bestaande instrumenten aanvullen om burgers effectief te beïnvloeden. Dat nudging als aanvulling moet worden gezien in plaats van alternatief komt ook voort uit het eerder besproken Heuristic-Systematic Model (Chaiken, 1980). Daaruit wordt duidelijk dat mensen gelijktijdig beslissingen nemen aan de hand van argumenten en aan de hand van vuistregels.

2.4.2 Nudgingstrategieën

Nudging kan op veel verschillende manieren worden ingezet en worden vertaald in een groot aantal interventies. Sunstein (2014) heeft derhalve een indeling ontwikkeld waarbij nudging wordt ingedeeld in tien categorieën:

1. *Standaardoptie*

De standaardoptie speelt in op de neiging van mensen om de status quo te behouden en keuzes uit te stellen. Daarnaast lijkt de standaardoptie de standaard of het gemiddelde te zijn, waarvan mensen denken dat dit de optie is met de minste risico's (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2014). De standaardoptie is erg effectief (Van de Ven & Steenhuisen, 2016), en mensen gaan daarmee zwijgend akkoord (Tiemeijer, 2011). Ook Sunstein (2014) geeft aan dat wanneer mensen ergens automatisch voor worden ingeschreven dit significante toenames op.

2. *Versimpelen*

Wanneer de boodschap wordt versimpeld zorgt dit ervoor dat deze sneller wordt opgenomen door ontvangers. Mensen hoeven zodoende minder moeite te doen om de boodschap te ontcijferen, waardoor de kans op gewenst gedrag toeneemt (BIT, 2012). Beleidsprogramma's zouden gemakkelijk te begrijpen moeten zijn om een grotere participatie te bewerkstelligen (Sunstein, 2014).

3. *Sociale normen*

Mensen maken vaak keuzes op basis van hoe anderen zich gedragen, op basis van hoe zij denken dat anderen zich gedragen of op basis van wat zij denken dat anderen van hen verwachten (Cialdini, 2001; Salmon, De Vet, Adriaanse, Fennis, Veltkamp & De Ridder, 2015). Het beschrijven wat de meeste mensen doen in vergelijkbare situaties zorgt ervoor dat anderen dit ook gaan doen (BIT, 2012). Gebruikmaken van de sociale norm is een van de meest effectieve duwtjes (Sunstein, 2014).

4. *Toename van gemak*

De moeite die vereist is om deel te nemen of de keuze te maken, zorgt er vaak voor dat mensen afhaken: mensen maken vaak de gemakkelijke keuze (BIT, 2012; Sunstein, 2014). Wanneer het doel is dat mensen bepaald gedrag gaan vertonen, is het verstandig om deze optie het gemakkelijkst te maken. Gemak van de keuzeoptie geeft de doorslag omdat op het keuzemoment de langetermijneffecten niet in evenwicht zijn met de prioriteiten op dat moment (Hanks, Just, Smith en Wansink, 2012). Dat men zich niet kan identificeren met het beleidsdoel is vaak niet de reden voor weerstand, maar de verwachte moeilijkheden van een keuze (Sunstein, 2014).

5. *Transparantie*

Ondanks dat mensen niet vanzelf gaan handelen op het moment dat zij geïnformeerd worden, blijft het belangrijk mensen van informatie te voorzien omtrent beleid (Sunstein, 2014). Daarom is het van belang om informatie zo eenvoudig mogelijk inzichtelijk te maken. In sommige situaties kan het werken als controle en nalatigheid voorkomen (Sunstein, 2014). Ook kan het bijvoorbeeld werking hebben bij het labelen van producten (bijvoorbeeld bij witgoed waarmee informatie over het energieverbruik transparant wordt gemaakt). Dit kan ervoor zorgen dat mensen beter letten op het energieverbruik en dit meenemen in de overweging (Bauer, 2016).

6. *Waarschuwen*

In het algemeen zijn mensen vatbaarder voor boodschappen waarbij ze iets kunnen verliezen dan boodschappen waarin de winst van iets wordt gecommuniceerd (Momsen & Stoerk, 2014). Derhalve is het waardevol om te waarschuwen (Sunstein, 2014). Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van grote lettertypen, vetgedrukte letters, afbeeldingen en kleuren (BIT, 2012). Aandacht is een schaars goed, en waarschuwingen houden daar rekening mee. Waarschuwingen gaan in tegen de natuurlijke menselijke neiging tot

onrealistisch optimisme en vergroten tegelijkertijd de kans dat mensen aandacht schenken aan de lange termijn (Sunstein, 2014). Soms kan het nuttig zijn om waarschuwingen te combineren met instructies over hoe het risico verkleint kan worden of een beloning toe te voegen wanneer mensen de waarschuwing naleven (Sunstein, 2014).

7. *Commitment*

Vaak stellen mensen zich bepaalde doelen, maar schiet hun gedrag vervolgens tekort om die doelen te bereiken (Sunstein, 2014). Wanneer mensen zich vrijwillig verbinden aan het doel door dit te formuleren en een moment te bepalen waarop ze het doel bereikt willen hebben, is de kans groter dat ze het doel daadwerkelijk bereiken (BIT, 2012; Sunstein, 2014). Mensen willen graag consequent zijn in hun gedrag: aan de hand van wat ze eerder gezegd of gedaan hebben bepalen ze hun gedrag (Cialdini, 2001). Cialdini beweert echter dat mensen zich enkel hoeven te committeren voor commitment, en niet het doel hoeven te formuleren. Wanneer mensen bijvoorbeeld een poster ophangen van een politieke partij, zijn zij vervolgens eerder geneigd een billboard in hun tuin te laten plaatsen van deze zelfde partij (Cialdini, 2001).

8. *Herinneringen*

Mensen hebben een maximale keuzecapaciteit, waarvan de reden kan worden gezocht in een combinatie van uitstelgedrag, concurrerende verplichtingen en vergeetachtigheid. Een herinnering kan daarom een aanzienlijke impact hebben. Voor herinneringen is timing erg belangrijk. Het belangrijk dat mensen onmiddellijk kunnen reageren op de informatie (Sunstein, 2014; Keene, Loew, Bensch, Shukla & Kuntz, 2015).

9. *Uitlokken van implementatie-intenties*

Het uitlokken van implementatie-intenties lijkt sterk op de nudge-variant commitment. Echter, bij het uitlokken van implementatie-intenties gaat het om externe invloed (Sunstein, 2014). Mensen zijn meer geneigd om hun gedrag te veranderen als iemand hun implementatie-intenties uitlokt. Een eenvoudige vraag over toekomstig gedrag kan effectief zijn, evenals het benadrukken van gedrag in het verleden (Sunstein, 2014). Fuji en Tanigichu (2005) zeggen hierover dat er een gedragsintentie nodig is als begin voor een gedragsverandering, maar een implementatie-intentie de kans vergroot op een daadwerkelijke uitvoering.

10. *Informeren over de gevolgen van hun eigen keuzes*

Over gedragingen is vaak veel informatie beschikbaar, maar dit ontbreekt vaak op individueel niveau. Mensen zijn hierdoor niet op de hoogte van de gevolgen van hun gedrag (Sunstein, 2014). Als mensen informatie krijgen over het door hen vertoonde gedrag, kan dit hun gedrag veranderen (Sunstein, 2014). Het is daarbij belangrijk dat de feedback zo snel mogelijk volgt op het vertoonde gedrag (BIT, 2012).

Naast dat de categorisering van Sunstein (2014) het inzicht biedt dat nudging bestaat uit verschillende vormen en interventies, is dit overzicht met name van belang voor het empirisch onderzoek. Het overzicht van de verschillende vormen van nudging maakt deel uit van de operationalisatie van dit onderzoek (zie paragraaf 3.6: Operationalisatie). Aan de hand van de categorisering van Sunstein (2014) kan er beter over nudging worden gesproken, omdat er specifiek kan worden gegaan op bepaalde interventies met behulp van nudging.

2.4.3 Nadelen nudging

Evenals de klassieke beleidsinstrumenten enkele nadelen kennen, is dit bij nudging ook het geval. Door de nadelen van nudging in kaart te brengen, ontstaat ook het inzicht dat nudging niet als enige beleidsinstrument ingezet kan worden en voor een effectieve werking gecombineerd moet worden met andere instrumenten. Daarnaast vormen de bezwaren van nudging ook voor een relativerende noot, aangezien nudging tegenwoordig wordt gezien als de oplossing voor veel problemen.

Ten eerste kan nudging geen complexe beleidsproblemen oplossen (Burgess, 2012; Selinger & Whyte, 2012; Higham, Cohen, Cavaliere, Reis, Finkler, 2016). Selinger en Whyte (2012) stellen dat nudging hiervoor tekortschiet en er daarvoor krachtigere maatregelen moeten worden ingezet. Echter, wanneer dit gebeurt is er dus geen sprake meer van nudging, en daarmee een zacht duwtje in de goede richting (Kirchgässner, 2017). Kirchgässner (2017) is daarom op zijn hoede voor een geleidende schaal. Wanneer er krachtigere maatregelen worden ingezet, moet dit op termijn niet leiden tot grootschalige ingrepen in de vrijheid van burgers.

Een ander zwaarwegend bezwaar is dat nudging ethisch niet verantwoord is (Hansen & Jespersen, 2013; Tiemeijer & Anderson, 2014; Dorren, 2015; De Jong & Plochg, 2015). De meningen zijn verdeeld over de vraag of de overheid gedrag van burgers mag beïnvloeden. Zoals Thaler en Sunstein (2008) al opmerkten is het denkbaar dat 'hardcore antipaternalisten' bezwaar zouden maken tegen 'een duwtje in de goede richting geven' (p. 245). Zodoende heeft veel wetenschappelijk onderzoek over nudging zich gericht op de ethische kanten van het concept (Hansen & Jespersen, 2013; Tiemeijer & Anderson, 2014; Dorren, 2015; De Jong & Plochg, 2015). Veel mensen die voorstander zijn van keuzevrijheid verwerpen iedere vorm van gedragsbeïnvloeding (Thaler & Sunstein, 2008). Nudging zou ingrijpen in het leven van mensen zonder dat zij dit beseffen (Rli, 2014). Ondanks het uitgebreide onderzoek naar de ethiek van nudging, is er geen eenduidig antwoord op de vraag of nudging is geoorloofd of onder welke voorwaarden dit geoorloofd zou zijn.

Het laatste bezwaar tegen nudging richt zich niet op de werking van nudging, maar op nudging als nieuw instrument. Het bezwaar is dat nudging al lange tijd bestond in de marketing en het daarom

niets nieuws is (Scherpenisse, et al., 2014). Alle technieken die gehanteerd worden in de reclamewereld, worden nu als nieuw verondersteld bij nudging. Bij reclame wordt bijvoorbeeld al lange tijd gebruik gemaakt van sociale normen, bijvoorbeeld doordat wasmiddelenfabrikanten stellen dat hun wasmiddel het meest verkocht is. Nudging onderscheidt zich echter van marketing omdat nudging wordt gebruikt in een beleidscontext om maatschappelijke doelen te bereiken (Scherpenisse, et al., 2014).

Samenvatting

Aan nudging kleven een aantal nadelen, waarvan de discussie of nudging ethisch verantwoord het meest heftig wordt gevoerd. Ook is er een discussie gaande over dat nudging geen nieuw instrument is. Relevanter voor dit onderzoek is echter, zoals ook al is aangehaald in de maatschappelijke relevantie, dat nudging niet de oplossing is voor complexe problemen. Dit toont aan dat nudging gecombineerd moet worden met andere beleidsinstrumenten om effectievere werking te hebben. Dat wordt in dit onderzoek onderzocht door op zoek te gaan naar de mogelijkheden van het combineren van traditionele beleidsinstrumenten en nudging.

2.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is de voor dit onderzoek relevante theorie besproken. Ten eerste is de context van een participatiesamenleving weergegeven waarbinnen dit onderzoek gesitueerd is. Het is belangrijk vanuit deze context naar publieksbeïnvloeding te kijken. Burgerparticipatie wordt gezien als een 'manier van beleidsvoering' en is een manier van beleidsvoering die inmiddels diepgeworteld lijkt in de Nederlandse samenleving. Dit heeft invloed op hoe burgers de overheid zien, en daarom ook op hoe zij interventies van de overheid beoordelen. Tegelijkertijd wordt ook duidelijk dat burgerparticipatie als enige instrument tekortschiet, en beleidsinstrumenten een goede aanvulling zouden kunnen zijn om een betere participatie te bewerkstelligen bij de beleidsuitvoering.

Vervolgens is er ingegaan op gedragsverandering. Daarin is eerst de Theory of Planned Behaviour [TPB] en het Heuristic-Systematic Model [HSM] besproken, waarmee duidelijk is geworden hoe gedragsveranderingsprocessen verlopen. Het HSM geeft het inzicht dat mensen zowel op een beargumenteerde wijze als op een onbewuste manier afwegingen maken. De TPB beschrijft de wijze waarop een gedragsveranderingsproces verloopt en biedt daarmee een kapstok voor het empirisch onderzoek. Met behulp van de determinant houding kan er in worden gegaan op hoe mensen staan tegenover interventies van de gemeente. Aan de hand van de subjectieve norm kan worden gesproken met bewoners over hoe zij staan tegenover de gemeente Nijmegen en klimaatverandering. Met behulp van de determinant zelfeffectiviteit kan worden gesproken over in welke mate bewoners hun gedrag laten afhangen van de moeilijkheid van de gedraging.

Ook de onderwerpen die daarna aan bod zijn gekomen vormen een basis voor het vervolg van het onderzoek. Om met bewoners te kunnen spreken over de combinatie van traditionele beleidsinstrumenten en nudging zijn zowel de traditionele beleidsinstrumenten als nudging besproken. Van beide concepten zijn typologieën gepresenteerd welke gebruikt worden in het empirisch onderzoek. Ook is duidelijk geworden dat alle instrumenten nadelige effecten of tekortkomingen hebben waardoor een combinatie van de instrumenten voor de hand ligt. Hoe de besproken literatuur precies terugkeert in het empirisch gedeelte van dit onderzoek is beschreven in paragraaf 3.6: Operationalisatie.

3. Methodologisch kader

In dit hoofdstuk worden de methodologische keuzes toegelicht. Ten eerste wordt de onderzoeksbenadering beschreven waarbij aandacht is voor de kwalitatieve invalshoek van dit onderzoek. Vervolgens wordt de casus van dit onderzoek beschreven. Daarna wordt achtereenvolgend de rol van de literatuur in dit onderzoek besproken, de dataverzameling, de operationalisatie en de data-analyse. Tot slot is er aandacht voor de kwaliteitscriteria van het onderzoek.

3.1 Onderzoeksbenadering

Boeije, 't Hart & Hox (2009) onderscheiden drie wetenschappelijke paradigma's waarbinnen onderzoekers hun onderzoek kunnen uitvoeren. Dit zijn het empirisch-analytisch paradigma, waarbinnen de voorkeur bestaat voor kwantitatief onderzoek, het interpretatief paradigma, waarbinnen de voorkeur naar kwalitatief onderzoek uitgaat, en het kritisch-emancipatoir paradigma, dat een middenpositie inneemt. Dit onderzoek kan geplaatst worden binnen het interpretatief paradigma. Bij het interpretatief onderzoek gaat het erom de sociale werkelijkheid te begrijpen en niet enkel te beschrijven. Dat staat in dit onderzoek ook centraal: niet enkel beschrijven onder welke voorwaarden burgers hun afwegingen wijzigen, maar ook begrijpen waarom zij dit doen.

Aansluitend bij het interpretatief paradigma wordt er in dit onderzoek gebruikgemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode. Boeije (2014) beschrijft kwalitatief onderzoek als onderzoek waarin:

De vraagstelling richt zich op onderwerpen die te maken hebben met de wijze waarop mensen betekenis geven aan hun sociale omgeving en hoe ze zich op basis daarvan gedragen. Er worden onderzoeksmethoden gebruikt die het mogelijk maken om het onderwerp vanuit het perspectief van de onderzochte mensen te leren kennen met het doel om het te beschrijven en waar mogelijk te verklaren. (p. 27)

Volgens Maso en Smaling (1998) is "kwalitatief onderzoek een vorm van empirisch onderzoek die zich laat typeren aan de hand van de manier van informatie verzamelen, het soort analyse, de onderzoeksopzet, het onderwerp van onderzoek en de rol van de onderzoeker" (p.9). Met de manier van informatie verzamelen bedoelen ze dat de informatieverzameling open en flexibel is en de ruimte geeft aan onvoorziene en ongeplande verschijnselen en gebeurtenissen. Met het soort analyse wordt bedoeld dat er zoveel mogelijk gewerkt in alledaagse taal, en er geen 'vertaling' plaatsvindt naar een numerieke taal. Hiermee blijven onderzoekers zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid. De onderzoeksopzet wordt volgens Maso en Smaling (1998) gekenmerkt door een opzet waarbij verzamelen en analyseren elkaar cyclisch-interactief afwisselen. Het onderwerp binnen kwalitatief onderzoek moet worden onderscheiden doordat het gedrag van mensen ook moet

worden verklaard op basis van de betekenisverlening van hun alledaagse leven. Tot slot wordt kwalitatief onderzoek volgens Maso en Smaling (1998) gekenmerkt door de rol van de onderzoeker. Deze moet zelf als persoon vaak inzetten om inzicht te krijgen in het gedrag van anderen, en kan zich niet verschuilen achter een instrument als een vragenlijst. Alle punten die kwalitatief onderzoek kenmerken keren terug in dit methodehoofdstuk.

De hoofdvraag van dit onderzoek: *'Hoe kan nudging in combinatie met klassieke beleidsinstrumenten en in de context van de participatiesamenleving ingezet worden om het effect van deze instrumenten te vergroten in de beleidsuitvoering van Operatie Steenbreek in de wijk Nijmegen Oost?'* is het meest geschikt voor een kwalitatieve onderzoeksmethode. Voor de beantwoording van deze vraag wordt op zoek gegaan naar de houding van burgers ten aanzien van verschillende vormen van overheidsbeïnvloeding. Daarbij gaat het er dus om hoe burgers betekenis geven aan interventies door de overheid. Kwalitatief onderzoek is hiervoor geschikt, omdat het ruimte biedt om op de percepties en ervaringen van respondenten in te spelen, in plaats van de objectieve waarheid te bestuderen (Wright & Nishii, 2007).

Daarnaast is er, zoals aangegeven in de wetenschappelijke relevantie, weinig bekend over de combinatie van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Daarom is dit onderzoek ook exploratief van aard: het veld moet nog in kaart gebracht worden. "Explorerend onderzoek heeft als doel om de aard van problemen te identificeren en te verhelderen die voortkomen uit nieuwe inzichten en uit beter begrip van het onderwerp door een algemeen mentaal beeld van het onbekende te creëren" (Neuman, 2006 in Pots, 2017, p. 34).

3.2 Casus

De casus van dit onderzoek is Operatie Steenbreek in de gemeente Nijmegen. Operatie Steenbreek is een landelijk initiatief waarbij gemeenten zich kunnen aansluiten (IVN Natuureducatie, z.j.). Operatie Steenbreek tracht de verstening van de bodem tegen te gaan. Dit geldt voor de openbare ruimten, maar ook voor de particulier grondgebied als stadstuinen (IVN Natuureducatie, z.j.).

"Meer groen in de steden draagt bij aan meer biodiversiteit, waterberging bij hoosbuien en het tegengaan van hittestress" (IVN Natuureducatie, z.j.). Aan deze drie belangen probeert de gemeente Nijmegen aan de hand van Operatie Steenbreek bij te dragen door in de openbare ruimte stenen te vervangen door groen. Echter, ongeveer 40% van de stedelijke ruimte is in het bezit van particulieren (IVN Natuureducatie, z.j.). Daarom wordt er door de gemeente Nijmegen, ook aan de hand van Operatie Steenbreek, ook geprobeerd bewoners te stimuleren hun tuintegels te vervangen door groen.

Operatie Steenbreek betreft geen eenvoudige gedragsverandering. Het vervangen van de stenen

door groen is niet eenmalig aanpasbaar, maar onomkeerbaar: indien de groene tuin niet bevalt kan het niet gemakkelijk worden teruggedraaid. Dat maakt dat de casus interessant is voor dit onderzoek. Aangezien het een complexe gedragsverandering is, maakt dit dat zowel enkel de beleidsinstrumenten als enkel nudging tekortschieten. Daarnaast is Operatie Steenbreek een maatschappelijk probleem dat voortkomt uit individuele beslissingen. De optelsom van alle bestrate tuinen zorgt ervoor dat dit negatieve gevolgen heeft voor klimaatverandering en daarmee de maatschappij.

3.3 Literatuuronderzoek

De literatuur geeft, zoals gebruikelijk bij kwalitatief onderzoek, richting aan het onderzoek (Boeije, 2014). Zoals beschreven in de wetenschappelijke relevantie is er in de literatuur weinig bekend over de combinatie van traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Zodoende worden de concepten die samenhangen met die combinatie van beleidsinstrumenten in kaart gebracht en uitgediept. Aan de hand van de literatuur wordt duidelijk waar de lacunes zich bevinden, en wordt een raamwerk geboden waarop het vervolg van het onderzoek kan worden gebouwd.

De literatuur is op verschillende manieren verkregen. Ten eerste door te zoeken via online zoeksystemen op termen die samenhangen met burgerparticipatie, publieksbeïnvloeding en nudging. Hierbij valt te denken aan 'beleidsinstrumenten', 'policy tools', 'nudging', 'burgerparticipatie', 'participatie', 'citizen participation', 'citizen engagement' en 'publieksbeïnvloeding'. Alle termen zijn zowel in het Nederlands als in het Engels gezocht, en gecombineerd met elkaar. De zoeksystemen die hoofdzakelijk zijn gebruikt, zijn Google Scholar, Scopus en de catalogus van de universiteitsbibliotheek van de Universiteit Utrecht. Binnen Google Scholar is er ook gebruik gemaakt van de zoekfunctie om citerende artikelen te raadplegen. In het onderstaande schema is een overzicht van de kernpublicaties voor dit onderzoek en is aangegeven hoe deze zijn verkregen.

Kernpublicatie	Relevantie	Gevonden
Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid: Met kennis van gedrag beleid maken (2014)	Over het gebruik van nudging in de beleidspraktijk	Via Prof. dr. Eugène Loos
Raad voor de leefomgeving en infrastructuur: Doen en laten. Effectiever milieubeleid door mensenkennis (2014)	Over het gebruik van nudging en andere beleidsinstrumenten voor duurzaamheidsprojecten	Via Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid: Met kennis van gedrag beleid maken

Kernpublicatie	Relevantie	Gevonden
Edelenbos (2000)	Veel geciteerde auteur in Nederland over burgerparticipatie. Bekend met participatieladder.	Bachelor Bestuurskunde; UBU Catalogus: Edelenbos
Hoogerwerf & Herweijer (2008)	Overzicht van de beleidsinstrumenten	Bachelor Bestuurskunde
Thaler & Sunstein (2008)	Grondleggers Nudging	Google: 'nudging'

3.4 Dataverzameling

De dataverzameling voor dit onderzoek kwam tot stand door het afnemen van interviews. Deze interviews werden afgenomen bij verschillende doelgroepen: gedragsexperts, beleidsmakers en bewoners. Ook wordt in deze paragraaf de pre-test van de interviews besproken en de respondentenselectie.

3.4.1 Interviews

Een interview kan worden beschouwd als een gespreksvorm waarin een persoon – de interviewer – zich bepaalt tot het stellen van vragen over gedragingen, opvattingen, houdingen en ervaringen ten aanzien van bepaalde sociale verschijnselen, aan één of meer anderen – de participanten of geïnterviewden – die zich voornamelijk beperken tot het geven van antwoorden op die vragen. (Boeije, 2014, p. 57)

Voor dit onderzoek werd gebruik gemaakt van halfgestructureerde interviews (bijlage 2, 3 en 4). Bij halfgestructureerde interviews is de formulering en volgorde van vragen vooraf vastgelegd, maar kan dit tijdens het interview worden aangepast naar aanleiding van het verloop van het gesprek (Bleijenbergh, 2013). Deze ruimte voor aanpassingen in het interview maakt het halfgestructureerde interview geschikt voor dit onderzoek. Om te kunnen begrijpen hoe bewoners betekenisgeven aan pogingen van de overheid om hen te beïnvloeden, moet er ruimte zijn voor eigen inbreng van de respondenten. Bewoners hebben namelijk andere redenen, waardoor hun eigen inbreng ervoor zorgt dat de kans kleiner is dat relevante zaken onderbelicht blijven. Echter, door een vooraf opgestelde semigestructureerde vragenlijst wordt er wel voor gezorgd dat de interviews bij het relevante thema blijven (O'Leary, 2014).

Er werd richting gegeven aan de interviews door de in het theoretisch kader beschreven concepten. Deze vertaalslag is beschreven in paragraaf 3.6: Operationalisatie. Door de gehanteerde volgorde van vragen werd getracht zo min mogelijk sturing te geven aan de respondenten. De vragen werden eerst open gesteld, voordat er vragen worden gesteld waarmee meer sturing wordt gegeven (bijlage 2, 3 en 4). Op deze manier is de verwachting dat respondenten zo min mogelijk in een gedachterichting werden gedreven.

Het nadeel van interviews waarbij mensen gevraagd worden naar hun gedrag, is de kans op sociaal wenselijk gedrag. Mensen willen waarschijnlijk niet laten blijken dat zij niet bij willen dragen aan maatschappelijke doelen. Om hierop in te spelen werd voorafgaand aan de interviews de vertrouwelijkheid van het interview benadrukt. De verwachting is dat respondenten daardoor eerlijker antwoorden. Om het vertrouwen kracht bij te zetten werden de interviews een-op-een afgenomen. Bij de interviews met bewoners was dit bij voorkeur bij hen thuis, omdat de onderzoeker hierbij de situatie van de tuin kon zien. Dit maakte het beter mogelijk om over te tuin te spreken. De locatie voor de interviews met experts en beleidsmakers werd aan hen overgelaten. De verwachting was dat dit de kans op deelname vergrootte. Alle interviews werden opgenomen waardoor de interviews later konden worden getranscribeerd. Het voordeel van transcriberen is dat alles wat gezegd is kan worden meegenomen in de analyse en er geen zaken verloren gaan bij de verwerking van het interview. Door het opnemen van de interviews kon de onderzoeker tevens zijn aandacht volledig bij het interview houden. Hierdoor kon deze beter inspelen op eventuele onduidelijkheden in het verhaal van de geïnterviewde.

3.4.2 Pre-test

De interviews voor alle doelgroepen van dit onderzoek zijn gepretest om onduidelijkheden tijdens de interviews te voorkomen. De interviewguides voor beleidsmakers en experts zijn gepretest door een gedragsveranderingsexpert. Bij het interview voor experts kon zij vanuit haar eigen expertise spreken, bij het interview van de beleidsmakers heeft ze de rol van beleidsmaker aangenomen. Bij beide interviewguides zijn er geen veranderingen meer aangebracht. Desondanks is het expertinterview niet meegenomen in het onderzoek, omdat de respondent voorafgaand aan de pretest te veel informatie had over het onderzoek.

Het interview voor bewoners is gepretest bij een bewoner met eigen huis en tuin, maar uit een andere gemeente. Uit deze pretest zijn twee veranderingen naar voren gekomen. Ten eerste was de interventie met betrekking tot het tuinhuis onduidelijk (bijlage 4). Het was niet duidelijk hoe de interventie exact bedoeld was, waardoor de respondent ook geen inschatting kon maken of zij hierdoor van gedrag zou veranderen. Daarom is de interventie duidelijker geformuleerd. Ten tweede was in het overzicht met mogelijk interventies een voorstel opgenomen dat niet als interventie beoordeeld kon worden. De interventie: 'Op het moment u in uw huis kwam was de tuin al helemaal zonder tuintegels.' is daarom als topic opgenomen in de interviewgide en verwijderd uit het overzicht met mogelijke interventies.

3.4.3 Respondenten

De respondenten bestonden in de eerste plaats uit bewoners uit de wijk Oost in Nijmegen. Daarnaast werden beleidsmakers en betrokkenen bij de uitvoering van Operatie Steenbreek geïnterviewd, en experts. Deze laatste groep is expert op het gebied van publieksbeïnvloeding, of

meer specifiek op het gebied van beleidsinstrumenten en gedragsverandering of nudging. Hoe deze interviews zich met elkaar verhouden wordt beschreven in paragraaf 3.6: Operationalisatie.

Met tien bewoners werd in gesprek gegaan over beleidsinstrumenten die door de gemeente ingezet zouden kunnen worden om bewoners te stimuleren hun tuintegels te verwijderen. In deze interviews werd gesproken over hoe bewoners tegen die beleidsinstrumenten aankijken en welke betekenis ze geven aan de interventies. Bewoners zijn mensen die woonachtig zijn in de wijk Oost, in Nijmegen. Daarvoor is gekozen omdat er volgens Klaas Pruijsen (persoonlijke communicatie, 3 januari 2018) problemen zijn rondom de verstening van deze wijk. Daarnaast is Nijmegen Oost een relatief rijke wijk (Gemeente Nijmegen, 2016), waardoor mensen die hier wonen merendeels financieel in de gelegenheid zijn om veranderingen in hun tuin aan te brengen. Verder geldt dat enkel respondenten met een eigen huis en tuin mochten deelnemen. Alleen dan kunnen bewoners vertellen hoe zij met hun tuin omgaan. Ook moest de tuin voor meer dan 50% versteend zijn. Wanneer bewoners niet de mogelijkheid hebben om tuintegels te verwijderen is het voor hen moeilijker in te schatten hoe zij staan tegenover interventies die moeten stimuleren dat bewoners tuintegels verwijderen.

De bewoners werden op twee manieren benaderd: door middel van het sneeuwbaaleffect en door te werven in de wijk. Persoonlijk ben ik bekend met verschillende bewoners van de wijk Nijmegen Oost. Aan deze mensen is gevraagd of zij mensen in Nijmegen Oost kennen die aan de voorwaarden voor het onderzoek voldeden. Ook werd aan het einde van ieder interview gevraagd of mensen bekenden hadden die wilden en konden deelnemen aan het onderzoek. Daarnaast werd er door de onderzoeker zelf actief actie ondernomen om respondenten te werven. Dit gebeurde door flyers op te hangen in de buurt, door respondenten te werven via Facebook en langs de deuren te gaan. Nadeel van deze wervingsmethoden is dat het een bias oplevert aangezien de respondenten grotendeels uit de kennissenkring van de onderzoeker voortkomen. Daarnaast kan er ook vertekening optreden doordat de respondenten waarschijnlijk mensen zijn die hun tuin belangrijk vinden, omdat de verwachting is dat mensen die dit niet vinden niet over hun tuin geïnterviewd willen worden.

Ook werden er zoveel mogelijk interviews gehouden met beleidsmakers en uitvoerders van Operatie Steenbreek in de gemeente Nijmegen (vanaf nu beleidsmakers). Er zijn vanuit de gemeente Nijmegen zes mensen nauw betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van Operatie Steenbreek. Betrokken houdt in dat ze dan wel in de beleidsontwikkeling van Operatie Steenbreek in Nijmegen, dan wel bij de uitvoering van Operatie Steenbreek in Nijmegen zijn of waren betrokken. Aan deze beleidsmakers werd onder meer gevraagd hoe zij op dit moment bewoners stimuleren tegels uit hun tuin te verwijderen. Ook werd er gevraagd wat hun ervaringen daarmee zijn. De

beleidsmakers betrokken bij Operatie Steenbreek werden geworven via een contactpersoon bij de gemeente Nijmegen.

Tot slot vonden er interviews plaats met experts om te achterhalen welke mogelijkheden zij zien om de traditionele beleidsinstrumenten te combineren met nudging. Deze experts zijn mensen die in de dagelijkse praktijk bezig zijn met traditionele beleidsinstrumenten en gedragsverandering, of met een van beiden. Er werd met drie experts gesproken, omdat de verwachting is dat dit voldoende achtergrondinformatie oplevert over het combineren van de klassieke beleidsinstrumenten en nudging. De experts werden geworven via het netwerk van de onderzoeker. Dit netwerk bestaat uit een aantal afgestudeerde gedragswetenschappers, onder andere van de masteropleidingen Gedragsverandering en Communicatie, beleid en management. De selectiecriteria voor experts zijn dat zij onafhankelijk zijn van Operatie Steenbreek, en dat ze kennis hebben van traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Er is voornamelijk gekozen voor experts uit de hoek van de gedragswetenschappen. Dit zou een eenzijdig beeld op kunnen leveren, maar dit onderzoek heeft als doel meer te weten te komen over de combinatie van nudging en traditionele beleidsinstrumenten. Derhalve moeten de respondenten kennis hebben van nudging. Daarnaast is de verwachting dat meeste mensen meer bekend met de werking van de traditionele instrumenten en minder met nudging, waardoor het logischer is om met mensen te spreken uit de gedragswetenschappelijke praktijk.

3.5 Operationalisatie

Op basis van de literatuur zoals deze is beschreven in het theoretisch kader vindt de operationalisatie van dit onderzoek plaats. Het onderzoek bestaat uit interviews met drie groepen respondenten: bewoners, beleidsmakers en experts. Voor elk van deze groepen is een eigen interviewgide ontwikkeld.

In de interviews met bewoners werd vooral worden gesproken over hun opvattingen over verschillende interventies die de gemeente kan uitvoeren om hen te stimuleren tuintegels uit hun tuin te verwijderen. Voor deze interviews zijn de drie determinanten van de Theory of Planned Behaviour, houding, subjectieve norm en zelfeffectiviteit, als kapstok gebruikt. De interviews moesten inzichten opleveren over de mogelijkheden van verschillende instrumenten gebaseerd op de traditionele beleidsinstrumenten of op nudging. Om dat te bereiken werd met de bewoners eerst stilgestaan bij hun subjectieve norm ten aanzien van de gemeente Nijmegen, en klimaatverandering. Daarna werden met de burgers ook de mogelijke interventies door de gemeente besproken. Dit gebeurde aan de hand van concrete voorbeelden van interventies (bijlage 4). In bijlage 1 is beschreven hoe deze interventies tot stand zijn gekomen. Hierbij is vooral ingegaan op hoe ze daar tegenover staan, welke bezwaren ze erbij hebben en waarom ze het een geschikte interventie lijkt. Het ging hierbij vooral om hoe mensen erop reageren, niet om of zij

denken dat ze hun gedrag naar aanleiding van de interventie zullen aanpassen. Tot slot kwam aan de orde of zij denken in staat te zijn hun tuin aan te passen, of dat ze hierin problemen voorzien. De interviewopzet is uitgewerkt in een interviewgide (bijlage 4).

De interviews met bewoners geven veel informatie over de afzonderlijke interventies, maar niet over de mogelijkheden van het combineren van instrumenten. Om daarover meer te weten te komen werden interviews afgenomen met beleidsmakers en experts. Het doel van interviews met de experts was meer inzicht verkrijgen in het nut van het combineren van instrumenten, en welke mogelijkheden zij zien in het combineren van instrumenten. Er werd met de experts ten eerste in gesprek gegaan over nudging en gedragsbeïnvloeding in het algemeen. Hiermee werd getracht te achterhalen wat zij vinden van nudging als instrument, en welke mogelijkheden dan wel tekortkomingen zij zien. Ditzelfde gebeurde met de traditionele beleidsinstrumenten. Ook hierbij werd ingegaan op wat de experts vinden van sturing aan de hand van beleidsinstrumenten, en welke mogelijkheden of tekortkomingen zij zien. Vervolgens werd er ingegaan op het combineren van instrumenten. Daarbij werd er gesproken over de mogelijkheden of problemen die het combineren van beleidsinstrumenten opleveren. In bijlage 2 is de interviewgide voor experts opgenomen.

Het interview met de beleidsmakers komt grotendeels overeen met de interviews zoals deze werden gehouden met de experts. Het doel van de interviews met de beleidsmakers was om hun opvattingen over de mogelijkheden voor het combineren van beleidsinstrumenten te achterhalen. Ook met de beleidsmakers werd in gesprek gegaan over de mogelijkheden dan wel problemen die zij zien voor het gebruiken van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Vervolgens werd er ingegaan op het combineren van instrumenten. Daarbij werd gesproken over de mogelijkheden die het combineren oplevert, maar ook de moeilijkheden waarmee men hierbij te maken heeft. Bij de beleidsmakers werd er ten opzichte van de experts meer over de instrumenten gesproken met betrekking tot Operatie Steenbreek. In bijlage 3 is de volledige interviewgide te vinden.

Er wordt met de beleidsmakers en experts gesproken over de beperkingen en mogelijkheden van nudging en traditionele beleidsinstrumenten, net zoals deze ook in het theoretisch kader zijn behandeld. Over het combineren van de traditionele beleidsinstrumenten en nudging wordt ook gesproken naar aanleiding van het literatuuronderzoek. Echter, hiervoor geeft het literatuuronderzoek aanleiding omdat uit de literatuur duidelijk wordt dat over de combinatie van nudging en traditionele beleidsinstrumenten weinig bekend is. Om tegemoet te komen aan deze lacune is het dus waardevol om meer over de combinatie tussen de traditionele beleidsinstrumenten en nudging te weten te komen.

3.6 Data-analyse

Alle interviews zijn getranscribeerd en vervolgens gecodeerd. Dit gebeurde in drie ronden (Bleijenbergh, 2013). Ten eerste vond er een ronde open coderen plaats. Hierbij werd de tekst doorlopen en werd aan elk relevant tekstfragment een kenmerk gehangen dat dit typeert. Vervolgens werd er axiaal gecodeerd. Daarbij zijn verbindingen gezocht tussen de open codes en werden er thema's onderscheiden en ontwikkeld. De laatste fase is die van selectief coderen. Hierbij werden verschillende axiale codes vergeleken om verbanden te ontdekken. Aan de hand hiervan konden de trends worden herkend, en verbanden worden gelegd: zowel in de empirie als tussen de empirie en de literatuur (Bleijenbergh, 2013).

Het coderen gebeurde aan de hand van de codeboom (bijlage 5). De codeboom gaf richting aan het coderen en voorkwam dat er veel codes werden ontwikkeld die niet relevant zijn voor de beantwoording van deelvraag drie en de hoofdvraag. Echter, het is wel van belang dat de onderzoeker sensitief bleef voor nieuwe inzichten die werden opgedaan vanuit de empirie en deze meenam in de resultaten. De codeboom was richtinggevend, maar niet leidend en kon gedurende de analyse worden uitgebreid.

Daarnaast werden er, zoals gedurende het gehele onderzoek is gebeurd, tijdens de analyse memo's bijgehouden. Dit zorgde ervoor dat de onderzoeker meer grip kreeg op het analyseren, omdat expliciete stappen in het denkproces zijn vastgelegd (Bleijenbergh, 2013). In de paragraaf 6.2: Discussie worden de opvallende zaken uit de data-analyse besproken.

3.7 Kwaliteitscriteria

3.7.1 Betrouwbaarheid

Binnen kwalitatief onderzoek is de betrouwbaarheid moeilijk vast te stellen. Dit komt omdat de uitkomst van het onderzoek in grote mate afhankelijk is van de interpretaties van de onderzoeker (Vennix, 2011). Desondanks zijn er verschillende pogingen gedaan om de betrouwbaarheid van het onderzoek zo hoog mogelijk te houden.

Ten eerste zijn de interviews afgenomen aan de hand van interviewguides. Dit zorgt ervoor dat aan alle respondenten (uit dezelfde doelgroep) dezelfde vragen worden gesteld. Dit is ook de reden waarom een interviewgide is verkozen boven een topiclijst. Bij een topiclijst worden wel dezelfde onderwerpen aangesneden, maar worden deze op een andere manier bevraagd. Bij een interviewgide staat ook de formulering van de vraag vast, wat de betrouwbaarheid ten goede komt.

Ten tweede zijn er verschillende groepen mensen geïnterviewd. Hierdoor wordt er gebruik gemaakt van verschillende informatiebronnen, en kan er beter worden gecontroleerd of datgene wat de

respondent beweert overeenkomt met wat andere respondenten beweren. Dit verhoogt de betrouwbaarheid.

Ook vonden de interviews allemaal op eenzelfde manier plaats. Alle respondenten krijgen vooraf evenveel informatie over het onderzoek. Daarbij vinden de interviews bij voorkeur allemaal bij de bewoners thuis plaats.

Bij de analyse werden de interviews op eenzelfde manier geanalyseerd. Hierdoor kunnen uitkomsten beter met elkaar worden vergeleken en wordt voorkomen dat er te snel conclusies worden gemaakt op basis van enkele uitspraken.

Tot slot zijn er gedurende het gehele onderzoek memo's bijgehouden met opmerkingen die mogelijk van invloed kunnen zijn op toevallige afwijkingen in het onderzoek. Met name tijdens de interviews is hier extra op gelet.

3.7.2 Validiteit

Dit onderzoek betreft een exploratief onderzoek. Er wordt op zoek gegaan naar mogelijkheden om nudging en traditionele beleidsinstrumenten te combineren. Over de (on)mogelijkheden hiervan is nog weinig bekend, dus is er exploratief te werk gegaan. Binnen exploratief onderzoek wordt op zoek gegaan naar trends, en is het doel niet om een uitspraak te doen over een grote populatie. Derhalve is de externe validiteit van dit onderzoek laag. Daarbij is er slechts één casus onderzocht, in een beperkte omgeving: de wijk Oost in Nijmegen.

De interne validiteit daarentegen is aanzienlijk hoger. Om de validiteit van het onderzoek hoog te houden is er ten eerste gebruik gemaakt van halfgestructureerde interviews. Hierbij is de gelegenheid om door te vragen op het moment de respondent niet volledig duidelijk is. Daarnaast zijn de interviewguides samengesteld aan de hand van de literatuur die bekend is over traditionele beleidsinstrumenten en nudging. Dit zorgt ervoor dat de vragen valide zijn, en gaan over het onderwerp dat centraal staat in het onderzoek. Daarnaast werden de interviews, als daarvoor toestemming werd gegeven door de respondenten, opgenomen. Doordat deze later zijn getranscribeerd zorgt dit ervoor dat zo veel mogelijk informatie uit de interviews behouden blijft, en hierdoor zo min mogelijk vervorming optreedt in wat respondenten hebben gezegd. Ook zijn de interviews voordat ze zijn afgenomen gepretest. Dit zorgt ervoor dat de inhoud van de vragen duidelijk is voor respondenten. Daardoor wordt een vraag niet anders geïnterpreteerd dan bedoeld was waardoor de validiteit in het geding komt. Tot slot dient wel aangemerkt te worden dat doordat de respondenten onder andere door het sneeuwbaaleffect zijn geworven er mogelijk een eenzelfde

groep bewoners is ontstaan. Dit zou een bias op kunnen leveren waardoor er geen goed beeld is ontstaan van alle burgers in de wijk Nijmegen Oost.

3.7.3 Herhaalbaarheid

Omdat de externe validiteit en de betrouwbaarheid van het onderzoek relatief laag zijn, is de herhaalbaarheid van het onderzoek belangrijk. Om hiertoe bij te dragen zijn alle stappen in het onderzoek duidelijk weergegeven. In dit hoofdstuk worden verschillende keuzes weergegeven en wordt aangegeven waarop de interviewvragen zijn gebaseerd. Ook wordt er aangegeven welke literatuur is gebruikt en waar deze is verkregen. Tot slot zijn er memo's bijgehouden die inzicht geven in het proces dat is doorlopen. Door deze memo's kunnen alle gebeurtenissen tijdens het onderzoek worden ingezien, wat bij herhaling van het onderzoek kan worden meegenomen.

3.7.4 Rol van de onderzoeker

O'Leary (2014) stelt dat we altijd moeten onthouden dat wat we observeren niet de werkelijkheid zelf is, maar de werkelijkheid blootgesteld aan onze methode van vragen. Een onderzoek geeft dus nooit de werkelijkheid weer, maar de werkelijkheid door de ogen van de onderzoeker. De onderzoeker heeft ten alle tijden een grote invloed op het onderzoek: ondanks dat de onderzoeker zich zo objectief mogelijk opstelt, worden uitkomsten gekleurd door zijn opvattingen. Derhalve is het van belang als onderzoeker open te zijn over deze opvattingen, en aan te geven welke mogelijke uitwerking dit kan hebben op het onderzoek.

Met betrekking tot dit onderzoek dienen twee persoonlijke opvattingen besproken te worden. Dit betreft mijn houding ten aanzien van nudging, en mijn opvattingen over duurzaamheid. Gedragsverandering, en het beïnvloeden van mensen vind ik een interessant onderwerp. De inzichten dat mensen op minder rationele wijze beslissingen nemen dan lange tijd werd aangenomen, vind ik belangrijk om serieus te nemen. Ik ben van mening dat dit inzicht ook meer in de beleidspraktijk tot uiting moet komen. Desondanks zie ik ook in dat nudging enkele nadelen en problematische kanten kent. In dit onderzoek wordt ondanks mijn persoonlijke opvattingen een zo objectief mogelijk beeld geschetst van nudging.

Daarnaast heb ik een uitgesproken mening over duurzaamheid, en daarmee de casus van dit onderzoek. Ik ben van mening dat de mens de klimaatverandering veroorzaakt, en dat iedere individu daarin zijn deel moet bijdragen. Dit zal echter een kleine invloed hebben op het onderzoek. Het zal enkel bijdragen aan de motivatie om meer kennis te ontwikkelen over hoe beleidsinstrumenten kunnen worden ingezet om daarmee de klimaatverandering te kunnen tegengaan.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van het empirisch onderzoek. Daarmee wordt antwoord gegeven op deelvraag 3. Dit gebeurt aan de hand van de codes die zijn gehanteerd bij het analyseren van de resultaten (bijlage 5). In de eerste paragraaf wordt besproken wat de bewoners weten en vinden van Operatie Steenbreek. Daarna wordt er kort stilgestaan bij de zelfeffectiviteit en subjectieve norm van bewoners. Omdat dit de resultaten flink kan kleuren, is het van belang om te weten hoe de bewoners hierin staan voordat er wordt ingegaan op de beleidsinstrumenten. In paragraaf 4.3 wordt de houding van bewoners tegenover de traditionele beleidsinstrumenten besproken. Ditzelfde wordt in paragraaf 4.4 gedaan met nudging. Tot slot worden de resultaten met betrekking op de combinatie van nudging met de traditionele beleidsinstrumenten weergegeven. In het volgende hoofdstuk worden de in dit hoofdstuk beschreven resultaten geanalyseerd.

4.1 Operatie Steenbreek

De bewoners waren nagenoeg geen van allen bekend met Operatie Steenbreek. Een reden hiervoor is de naam Operatie Steenbreek, die de bewoners niet herkennen. Wanneer er werd gevraagd naar een afwateringsprobleem waarmee Nederlandse gemeenten kampen, was een deel van de respondenten, die Operatie Steenbreek niet kenden, daar wel mee bekend. Vaak zijn zij daar via de landelijke media bekend mee geworden. Slechts één geïnterviewde gaf aan ermee bekend te zijn geworden door Operatie Steenbreek.

Alle bewoners zijn enthousiast over het feit dat de gemeente het afwateringsprobleem aanpakt. Bewoner 11 zegt bijvoorbeeld: “Hartstikke goed. Mooi initiatief denk ik”. De redenen waarom de bewoners positief gestemd zijn over Operatie Steenbreek lopen uiteen. Bewoners geven aan dat ze meer groen altijd goed vinden, of mensen zeggen het belang in te zien dat iedereen zijn bijdrage moet leveren om problemen met afwatering te voorkomen.

Ondanks dat iedereen positief is over het initiatief van de gemeente, is niet iedereen bereid zijn tuin aan te passen. Ook betekende het niet als de betrokkenen bekend waren met het afwateringsprobleem, zij hun tuin hierop hadden aangepast. Slechtst één respondent had bij de inrichting van de tuin nagedacht over de afwatering.

Twee bewoners hadden te maken gehad met wateroverlast, en zo zelf gevolgen ervaren van verstening. Deze mensen legden echter niet de link tussen het overstromen van hun riool en de verstening van de bodem. De overige respondenten hadden nog nooit in of rond hun huis te maken gehad met wateroverlast tijdens hevige regenval. De meeste mensen herkenden zich dus niet in de noodzaak van het vergroenen van de omgeving.

Voor de grotendeels bestratte tuinen werden een aantal redenen vaker genoemd. De belangrijkste was dat de bestrating praktisch is. “Ik wil gewoon geen moeilijke tuin. Het moet heel makkelijk”, aldus bewoner 10. Nagenoeg alle bewoners noemden een tuin met merendeels stenen praktischer dan een groene tuin. Ook mensen met kinderen haalden deze reden aan. Bewoner 9: “En het is een mooie combinatie ook gewoon met de kleine die we nu hebben. [...] Veel bewegingsruimte voor hem.” Ook kwam er vaker terug dat geïnterviewden zichzelf niet als een ‘tuintype’ zien, en graag in de tuin werken. Tot slot vonden bewoners hun tuin te klein voor wat anders dan stenen. Bewoner 4 geeft bijvoorbeeld aan dat als hij gras neer zou leggen dit snel kapot gelopen zou worden en er geen ruimte meer is om te zitten. Bij voortuinen waren stenen vooral praktischer omdat daar vaak fietsen moeten kunnen staan.

4.2 Zelfeffectiviteit en subjectieve norm

Voordat de mogelijke interventies worden beschreven, dienen eerst de uitkomsten over de zelfeffectiviteit van de respondenten en hun subjectieve norm ten opzichte van duurzaamheid en de gemeente Nijmegen te worden besproken. Zelfeffectiviteit en de subjectieve norm moeten worden weergegeven, omdat deze factoren ervoor kunnen zorgen dat mensen om een andere reden dan de interventie hun tuin niet zouden willen aanpakken.

Aan de hand van de zelfeffectiviteit van de bewoners is gevraagd naar de (on)mogelijkheden die zij zien om hun tuin te veranderen. De meerderheid van de bewoners is in staat zelf de tuin te veranderen. Sommigen zoeken voor enkele klussen hulp, maar over het algemeen zien zij zichzelf in staat de tuin te veranderen. Twee bewoners geven aan wel problemen te zien bij het veranderen van de tuin. Bewoner 6 zegt: “Nee. O, nee. Dat ga ik ook niet doen. [...] Nee. Zeer zeker, nee. Dan moet ik daar weer iemand voor gaan vragen.” Maar beide bewoners zien wel mogelijkheden om noodzakelijke veranderingen op te lossen door het bijvoorbeeld uit te besteden. Naast de fysieke beperkingen wordt ook duidelijk dat kennis over tuinieren tekortschiet bij de bewoners. Echter, dit zorgt er bij geen van de bewoners voor dat ze niet aan de slag gaan met de tuin.

De subjectieve norm van de bewoners is zowel tegenover duurzaamheid als de gemeente Nijmegen volledig eenduidig. Alle bewoners leveren graag een bijdrage aan het verduurzamen van de maatschappij. Uiteraard geven sommige bewoners aan dat ze meer zouden kunnen ondernemen in de aanpak tegen klimaatverandering en wordt duidelijk dat het niet voor iedereen haalbaar is om hieraan veel bij te dragen. Belangrijk is echter dat geen van de bewoners bij voorbaat negatief staat tegenover milieu-initiatieven. Ten aanzien van de gemeente Nijmegen hebben ook alle bewoners een neutrale of positieve houding. Sommige bewoners zeggen geen problemen met de gemeente te hebben, anderen hebben positieve ervaringen met de gemeente. De houding van de bewoners wordt niet beïnvloed doordat bewoners een negatieve subjectieve norm hebben ten aanzien van duurzaamheid of de gemeente Nijmegen.

4.3 Traditionele beleidsinstrumenten

Onder de traditionele instrumenten worden de juridische, economische en communicatieve instrumenten verstaan. Alle instrumenten zijn in verschillende specifieke interventies besproken met de respondenten (bijlage 1, bijlage 4). Deze worden aan de hand van de drie traditionele beleidsinstrumenten besproken.

4.3.1 Juridische instrumenten

Bij het juridische sturingsinstrument is een grote verdeeldheid te onderkennen. Acht bewoners geven aan een negatieve houding te hebben tegenover een tegeltaks. Echter, het lijkt hier niet specifiek de tegeltaks te zijn waar mensen een negatieve houding over hebben, maar regelgeving en verplichtingen in het algemeen. “Nou, ik vind die maatregel één niks. Want ik vind niet dat je dat mensen moet gaan verplichten.” (bewoner 5). Bewoner 6 verwoordt de weerstand die een verplichting bij meerdere bewoners oproept: “Dan wordt het echt als een soort eis. Zij eisen dat ik mijn tuintegels eruit haal. Dan doe ik dat niet.” Bewoners vinden de tegeltaks onsympathiek en willen niet dat er zo met het vingertje gewezen wordt. Sommige respondenten zouden een tegeltaks ook voor zich zien als een richtlijn, waar zij positiever tegenover staan. Dat stelt een norm die behaald moet worden. “Maar wel wat een redelijk verhouding zou kunnen zijn waar je aan kunt denken is dit.”, aldus bewoner 10.

Overigens zeggen vier bewoners, ondanks dat zij de verplichting eigenlijk afkeuren, hun tuin te veranderen wanneer er een tegeltaks zou worden ingevoerd. Bewoner 9 zegt: “Ja, ik zou daar wel in mee gaan. Ik ben daar sowieso wel heel erg van. Van de regeltjes en dat soort dingen om me daar gewoon netjes aan te houden.” Bewoner 12 denkt ook dat ze zou meewerken aan zo’n richtlijn en heeft ook het idee dat een tegeltaks voor een stukje kan bijdragen. Om daaraan toe te voegen: “Maar ook weer voor mensen die het toch al belangrijk vinden.” Bewoner 11 zou ook meewerken, maar stelt als voorwaarde dat er uitgelegd moet worden waarom.

Ook alle beleidsmakers zijn van mening dat er niet een sterke paternalistische houding aangenomen moet worden. Beleidsmaker 14 stelt: “Je benadert mensen vanuit de verkeerde beweging. Je gaat mensen opgeven wat ze moeten doen. Terechtwijzen. Het werkt niet.” Beleidsmaker 16 zegt: “En je kunt bedenken om bijvoorbeeld een tegeltaks in te gaan voeren. En dat zijn allemaal negatieve beloningen. Dat zou kunnen. Maar ik denk nee.”

Wanneer de verplichting meer een keuze wordt, doordat de verplichting is gekoppeld aan het plaatsen van een tuinhuis, zijn bewoners nog steeds negatief over een dergelijke verplichting. Bewoner 7 zegt: “Nu hoef ik geen tuinhuis, maar andere dingen. Nee, dan zou ik weerstand vertonen.” Het merendeel van de bewoners wil nog steeds niet zo’n dergelijke verplichting voor hun

tuin. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat een groot deel van de bewoners moeite had om de voorgestelde interventie in te schatten en begonnen over de praktische bezwaren van een tuinhuis. Bijvoorbeeld: “Oké. Maar kijk een terras is ook wel heel handig toch?” (bewoner 5). En bewoner 4: “Als je een tuinhuis erin zet. Dan moeten er ergens anders ook nog dingen verdwijnen. Ik weet niet wat je dan nog overhoudt aan terras en aan grond.”

Enkele bewoners noemden, net als een expert, dat bij regelgeving ook altijd handhaving komt kijken. Bewoner 12 zegt: “Sowieso.. Hoe wil je dat controleren? En hoe zorg je voor mensen die er echt geen tijd of geld voor hebben?” Expert 3 uit hierover ook haar zorgen. Regelgeving kan volgens haar minder wenselijk zijn door de handhaving die het met zich meebrengt. Handhaving zorgt voor hoge kosten waardoor er beter voor andere instrumenten gekozen zou kunnen worden. Een tegeltaks als een richtlijn zou een uitkomst kunnen zijn. Beleidsmaker 14 en 16 zien hier mogelijkheden voor door vooral in te spelen op de norm. Beleidsmaker 14 vergelijkt het met roken. “Dertig jaar geleden hadden we daar niets tegen. Maar gaandeweg is daar iets ontstaan en een heel lange strijd heeft wel wat opgeleverd. Een die een heel andere norm stelt.”

4.3.2 Economische instrumenten

In de basis zijn er twee mogelijke interventies mogelijk met economische instrumenten: een keuzeoptie duurder of goedkoper maken. Wat de meeste geschikte optie is voor Operatie Steenbreek wordt niet duidelijk.

Een interventie waarover is gesproken met de bewoners is het verstrekken van subsidie voor het verwijderen van tuintegels. Acht bewoners geven aan dat ze hun gedrag niet veranderen wanneer er een subsidie beschikbaar is. Subsidie lijkt zelfs een soort weerstand op te roepen: “Subsidie? O god. Nee.” (bewoner 7). Bewoner 4 stelt het wat genuanceerder, maar zou subsidie ook niet als een stimulans ervaren: “Ik zou het niet nodig hebben. Ik kan het zelf bekostigen.” Andere redenen zijn dat bewoners de procedures te ingewikkeld vinden en te veel moeite moeten doen voor een waarschijnlijk kleine bijdrage. Opvallend is dat vijf van de acht mensen die aangeven dat een subsidie hen niet stimuleert, wel denken dat het voor anderen zou kunnen werken. “Nee, voor mij zou het niet werken. Maar ik kan me voorstellen dat je in bepaalde wijken waar.. Waar nu niet laat maar zeggen de meest communicatieve mensen wonen. [...] Dat het daar wel helpt.” (bewoner 10).

Bewoner 11 geeft aan dat subsidie voor hem geen reden zou zijn om de tuintegels te verwijderen, maar als hij de tuintegels toch zou verwijderen hij wel gebruik zou maken van de subsidie. Bewoner 12 uit hierover haar zorgen: “Maar ik denk ook dat je er vooral weer die mensen mee bereikt die toch wel actie zouden ondernemen. Het probleem van subsidies is dat het terecht komt bij mensen die het eigenlijk zelf ook wel kunnen betalen.” Het probleem van subsidie lijkt dus voor Operatie

Steenbreek niet enkel te zijn dat het mensen beperkt prikkelt, maar ook dat het terechtkomt bij mensen die hun tuin toch wel zouden veranderen.

In het verlengde van een subsidie ligt de volgende mogelijke interventie: korting op de rioolheffing. Ook hierbij krijgen mensen een tegemoetkoming in hun kosten, maar is het korting in plaats van een gift. Een korting op de rioolheffing lijkt bewoners aan te spreken. De meerderheid van de bewoners ziet dit als een stimulans, en geen enkele bewoner is uitgesproken negatief over de maatregel. De reden waarom bewoner 10 een korting op rioolheffing als goede maatregel ziet is omdat je dan een beloning krijgt. “Omdat je dan ook echt een beloning krijgt. En je dan ook minder hoeft te betalen. Ik help mee een deel van het probleem te voorkomen.” Dat bewoners duidelijker de koppeling zien tussen hun bijdrage aan het probleem en de korting spreekt vooral voor de korting op de rioolheffing. “Dan is het meer direct zichtbaar dat het iets goeds teweegbrengt. Waardoor jij ook profiteert” (bewoner 12). Ook noemt bewoner 4 het gemakkelijker dan het aanvragen van een subsidie waardoor het hem meer aanspreekt.

Tegenover een korting op de rioolheffing staat een verhoging van de rioolheffing wanneer men geen tuintegels uit de tuin verwijdert. Zes bewoners keuren een dergelijke actie af. Bewoner 6 noemt het verhogen van de rioolheffing ‘een smerige’. Waaraan ze toevoegt dat de gemeente zich dan overall mee gaat bemoeien, en dat het dan te veel een eis wordt. Dat is ook wat het meeste tegenstaat: het verplichtende karakter van de interventie. Bewoner 13 noemt het ‘een beetje politie-achtig’. Bewoner 12 is bang dat de vermogende mensen zich door deze maatregelen buitensluiten voor de problematiek. Enkele bewoners zouden wel in beweging komen door een verhoging van de rioolheffing bij het niet verwijderen van de tuintegels. “Het is wel een duidelijke maatregel” (bewoner 5). Ook bewoner 4 laat weten het een goede maatregel te vinden. Hij zou echter wel de korting en de verhoging in combinatie met elkaar gebruiken. Volgens hem is het op die manier tenminste duidelijk dat je bijdraagt aan het probleem van de riolering.

4.3.3 Communicatie

Het derde traditionele beleidsinstrument is communicatie. De inzet van communicatieve instrumenten lijkt de methode die door bewoners het meest wordt gewaardeerd. Bij een groot deel van de bewoners komt terug dat ze informatie willen over Operatie Steenbreek. “En begin eerst even met wat informatie geven” (bewoner 10). Daarnaast klinkt bij een drietal bewoners ook door dat ze zouden willen zien dat mensen intrinsiek gemotiveerd raken. Bewoner 8 stelt bijvoorbeeld dat het punt er vooral in zit dat mensen gemotiveerd moeten zijn voor wat ze doen. En bewoner 11 zegt: “Ja, het is gewoon iets wat van binnenuit beter voelt. Van goh, het is een overtuigend argument om het te doen, dan dat ik meer moet gaan betalen.” Deze overheersende gedachten, dat bewoners meer informatie willen en willen zien dat mensen echt overtuigd raken, wijst erop dat

bewoners het liefst een communicatiecampagne zien om mensen te stimuleren tuintegels te verwijderen.

Over hoe deze communicatiecampagne het beste kan worden ingestoken verschillen de meningen. Enkele bewoners denken beter overtuigd te raken door een stadscampagne en vinden dit een prettige communicatiemethode. Anderen geven de voorkeur aan een deur aan deur bezoek. Beide interventies leveren geen uitgesproken inzichten op over wat een betere werking zou hebben.

Evenveel bewoners staan positief tegenover een deur aan deur bezoek als negatief. De belangrijkste reden dat mensen een deur aan deur bezoek afkeuren is dat zij het vervelend vinden dat er mensen aan de deur komen. Bewoner 7 zegt: "Deur aan deur houd ik helemaal niet van". En bij bewoner 10 komt het over als colportage. Bewoner 5 voegt hieraan toe dat een deur aan deur bezoek haar het gevoel geeft alsof ze voor het blok wordt gezet. Of deze mensen dan ook niet overtuigd kunnen raken door een deur aan deur bezoek blijft in het midden. Bewoner 11, die ook niet houdt van deur aan deur bezoek, ziet de positieve kant er wel van in: "het geeft wel meer ruimte voor interactie en toelichting." De andere helft van de bewoners, die een deur aan deur bezoek wel positief waarderen, verwachten dat deze methode ook een positief resultaat heeft. Bewoner 4 denkt dat deur aan deur bezoek zou kunnen helpen om mensen mee te krijgen met Operatie Steenbreek. En bewoner 6 verwacht ook dat ze mee zou doen door een deur aan deur bezoek, maar dan moet ze wel een interessant voorstel krijgen. En voegde daaraan toe: "Zo snel ze met dreigementen komen dan doe ik het niet." Daarnaast geeft ook een beleidsmaker aan dat een deur aan deur bezoek in een andere gemeenten een positief effect had. Beleidsmaker 14 zegt over campagneleiders van Operatie Steenbreek uit Leeuwarden: "En die zeiden wij gaan gewoon huis aan huis en bijna iedereen doet mee."

Wanneer een stadscampagne wordt genoemd als communicatiecampagne geeft bewoner 7 aan dat ze denkt dat een stadscampagne haar niet zou bereiken. Een deur aan deur bezoek is volgens haar toch effectiever. Echter, ook hierover zijn de meningen verdeeld. Bewoners zien de voor- en nadelen van een stadscampagne en zoeken daarom de nuance op. Ze weten niet goed of een stadscampagne hen in beweging krijgt. Zes bewoners sluiten zich aan bij bewoner 7: ook zij denken dat ze door een stadscampagne niet beïnvloed zullen raken. Bewoner 12 geeft bijvoorbeeld aan dat als ze folders ontvangt deze vaak aan haar aandacht ontsnappen. Ook is het veelzeggend dat slechts één bewoner van Operatie Steenbreek had gehoord, terwijl er sinds begin 2018 een stadscampagne is uitgerold in Nijmegen. Bewoner 6 had wel iets gehoord over het verwijderen van stenen, maar was niet gaan nadenken over haar eigen tuin. Volgens bewoner 4 is een stadscampagne te vrijblijvend. Expert 3 sluit zich hierbij aan: "Ik denk dat als je alleen maar preventief zou werken met voorlichting, en het daarbij zou laten. Dat mensen denken van: Oké.

Top. Leuk. Dat ga ik doen. En dan heb je een aantal mensen die gaan het doen. En vervolgens dan blijft het daarbij.”

Toch geven ook zeven bewoners aan de mogelijkheden te zien van een stadscampagne. Zoals eerder beschreven ontvangen bewoners graag eerst informatie, en daarvoor zou een stadscampagne geschikt zijn. Bewoner 12 gelooft er bijvoorbeeld in dat als ze wordt aangesproken door middel van een stadscampagne ook actie zou ondernemen. Bewoners noemen folders, e-mails of artikelen in plaatselijke kranten waarin ze Operatie Steenbreek graag zouden terugzien. Bewoner 5 zegt: “En ik geloof er namelijk wel in dat als je heel regelmatig in een bepaalde richting informatie krijgt dat.. Je dan toch op zijn minst nieuwsgieriger wordt.” Dat je regelmatig in aanraking moet komen met de campagne is volgens de bewoners wel een voorwaarde voor het overtuigen van mensen. Bewoner 10 beaamt dat bijvoorbeeld. Volgens haar moet de campagne via verschillende kanten bij je terechtkomen. Dan pas wordt je aan het denken gezet. De beleidsmakers sluiten zich hierbij aan. Beleidsmaker 16 vindt dat de campagne nu onvoldoende zichtbaar is. En beleidsmaker 15 wil beter zichtbaar maken welke gebieden zijn vergroend en bijvoorbeeld inhaken op artikelen in de krant of gebeurtenissen in de stad. “Dan komt het ook tussen de oren van de bewoners” (beleidsmaker 15).

De informatieverbreiding kan zich het beste richten op een concreet tuinadvies. Een grote meerderheid van de bewoners noemt dit. Bewoners geven aan onvoldoende verstand te hebben van tuinieren, waardoor ze ook geen veranderingen aanbrengen in hun tuin. Bewoner 8 geeft aan het prettig te vinden als er iemand langs zou komen die haar kan adviseren. “Nou je kunt dit doen, of je kunt dit weghalen, of je kunt het zo aanpakken. Dus dat je je eigen wensen kunt delen, maar dat hij een oplossing kan bieden. En wat voor een boompje zou je dan nemen?” (bewoner 8). Meerdere bewoners delen deze mening, en geven aan dat een gericht tuinadvies zou kunnen helpen bij het veranderen van de tuin.

De beleidsmakers onderkennen het beeld dat bewoners onvoldoende kennis hebben van tuinieren. Beleidsmaker 14 noemt de bewoners handelingsonbekwaam. Hij ziet hierin een rol weggelegd voor hoveniersbedrijven, die veel klanten zouden kunnen winnen door in te spelen op Operatie Steenbreek en mensen hun handelingsonbekwaamheid. De beleidsmakers zien binnen het communicatieve instrument een grote rol weggelegd om alles onder het label Operatie Steenbreek te laten vallen. Beleidsmaker 15 geeft aan dat alles onder de noemer Operatie Steenbreek moet vallen. Als op pleinen groen wordt aangebracht moet hierbij komen te staan dat het onderdeel was van Operatie Steenbreek. Door alle ‘vergroeningsactiviteiten’ onder het label van Operatie Steenbreek te doen verwachten de beleidsmakers een norm te ontwikkelen waarbij mensen graag

een groene tuin hebben omdat ze er anders niet bij horen. “De emancipatie van de tuin zullen we maar zeggen.” (respondent 14).

4.4 Nudging

Naast de traditionele beleidsinstrumenten zou er ook ingezet kunnen worden op nudging bij de verandering van de tuinen. Er zijn verschillende nudgingstechnieken in concrete interventies voorgelegd aan bewoners (bijlage 4). In deze paragraaf wordt de houding van de bewoners tegenover deze interventies besproken.

Om mensen te stimuleren de tuintegels uit hun tuin te verwijderen, kan garantie worden geboden. Daarbij zouden bewoners, wanneer na een jaar een groene tuin niet bevalt, de mogelijkheid krijgen om de tuin kosteloos terug te veranderen. Nagenoeg unaniem zijn de bewoners het erover eens dat dit hen niet zou stimuleren. Bewoner 7 zegt over garantie: “Moet je kijken.. Nou ja.. Wat een onzin”. En ook andere bewoners uitten zich in deze termen. Als reden dat hij door een garantie niet van gedrag zou veranderen gaf bewoner 4 aan dat het op die manier te vrijblijvend is. In het verlengde hiervan, maar vaker genoemd, is de dubbelzinnige boodschap. Bewoner 14: “Dan is de boodschap een beetje dubbel. Toch? Wordt het een beetje rommelig van.” En als het enkel over de intentie tot gedragsverandering gaat zegt bewoner 11 aan dat hij prima de gevolgen van te voren kan inschatten en daardoor een garantie niet stimuleert.

Ook een tuinman die een deel van het onderhoud van de tuin op zich kan nemen, zorgt niet voor een intentie tot gedragsverandering bij alle bewoners. De helft van de bewoners lijkt een tuinman als stimulans te zien, maar de andere helft ziet niets in deze interventie. De bewoners die een tuinman als stimulans zien om hun tuin te veranderen hebben bijvoorbeeld een kleine tuin. Daardoor nemen ze geen gras, omdat ze het voor dat kleine stukje te veel moeite vinden om een grasmaaier aan te schaffen (respondent 4). Anderen zouden de hulp fijn vinden omdat ze sommige onderhoudswerkzaamheden niet meer zelf kunnen uitvoeren (bewoner 7). Daar tegenover staan echter bewoners die een tuinman overdreven vinden. Bewoner 11 zegt: “Nee. Dit zou ik wel echt heel overdreven vinden. Hier zou ik me echt een beetje schuldig over voelen.” Andere bewoners, die ook niet de intentie tonen hun tuin te veranderen door het beschikbaar stellen van een tuinman, sluiten zich hierbij aan. En bewoner 12 wil ook geen tuinman, “omdat ik het wel leuk vind om het zelf te doen.”

Twee nudgingsinterventies die aanzienlijk meer perspectief bieden zijn acties om de tuinen samen met de buurt aan te pakken en het kosteloos verwijderen of afvoeren van de tuintegels. Ten eerste het positieve effect van burens die hun tuin veranderen. Enkele bewoners geven aan hun tuin te veranderen op het moment dat burens dit ook doen. Bewoner 10 zegt: “Ja, dan ga je sneller mee. Dat is zelfs met de pergolaatjes gebeurd. Er stond er één hier. En toen kwam er één daar en toen

dacht ik. Ah, nou dan doe ik ook mee. Ja. Zo werkt het.” Ook bewoner 12 vindt haar voortuin uit de toon vallen in de straat en voelt druk om dat te veranderen. Waardoor dit komt dat ze hetzelfde doen of willen als de burens weten ze niet te benoemen. Echter, de invloed van de burens kan groot zijn, maar dan moeten de burens wel een groene tuin hebben. Daarvoor lijken er mogelijkheden te zijn door samen met burens een ‘tuindag’ te organiseren. Een dag waarop iedereen in de straat zijn tuin aanpakt wordt door iedereen als stimulans gezien. De redenen hiervoor zijn verschillend. Bewoner 11 noemt bijvoorbeeld de kosten die lager worden door een collectieve aanpak, en bewoner 6 en 8 noemen de gezelligheid van zo’n dag waardoor ze betrokken worden. Bewoner 12 geeft aan dat ze op de dag zelf waarschijnlijk niet mee zal doen, maar wel geïnspireerd zou raken.

Op zo’n dag waarop met alle burens gezamenlijk de tuintegels uit de tuinen verwijderen zou nog een stimulans kunnen worden gegeven. Het kosteloos verwijderen of afvoeren van de tuintegels zorgt er unaniem voor dat bewoners meer geneigd zijn hun tuin te veranderen. Veel mensen weten niet waar ze met de tuintegels naartoe moeten. Bewoner 10 zegt over het afvoeren van tuintegels: “Nee, ik heb mijn god geen idee. Ik heb dat randje eruit gehaald en dat heb ik daar nu neergelegd.” Anderen weten wel waar het naartoe moet, maar zien problemen in het afvoeren. Bewoner 9 stelt bijvoorbeeld dat die zware tegels niet goed zijn voor haar auto. Voor een groot deel van de bewoners hoeven de tegels niet voor hen te worden verwijderd, maar is het aanbieden van een container voldoende. Enkele bewoners zouden het verwijderen van tuintegels wel aantrekkelijk vinden. Ze geven bijvoorbeeld aan de stap zelf niet te ondernemen, of ze zijn zelf niet (meer) in staat om de tegels te tillen. Bewoner 6 zegt: “Ik heb eigenlijk liever dat als zij willen dat als ik mijn tuintegels eruit haal. Dat zij gewoon mijn tuintegels eruit halen.”

Naast de nudgingsinterventies die zijn voorgelegd, komen ook andere mogelijkheden van nudging naar voren. De standaardoptie blijkt een belangrijke nudge. Veel bewoners geven aan dat de tuin in de basis hetzelfde is als bij de aankoop van het huis. Ondanks veelal kleine veranderingen kan dit ervoor zorgen dat mensen hun tuin anders ingericht zouden hebben wanneer deze anders was bij de aankoop van het huis. Interessant hierbij is bewoner 8, die vorig jaar naar een nieuwbouwwoning is verhuist en daardoor alle mogelijkheden had bij de aanleg van de tuin. Door deze bewoner wordt echter gezegd: “Kijk ook hoe dit is ontstaan. Vanaf dag één ligt hier een plakkaat, een aantal stenen waar je eng van werd. Het is wel functioneel, maar echt vrolijk worden we er niet van.” En er wordt vervolgd met: “Dus dat zijn individuele keuzes. Je gaat verhuizen en nog een tijd verbouwen. Ja, dan wil je geen zand om je huis heen hebben. Terwijl.. Volgens mij als er dan iemand met je meedenkt.. Nou, leg eerst een paar platen neer. En dan straks maken we een verdeling met hier een paar boompjes, en daar wat stenen.. Snap je?” Beleidsmaker 14 geeft aan dat de standaardoptie ook iets is waar de gemeente mee bezig is in samenwerking met woningbouwcorporaties.

Een andere nudge die door de bewoners aan het licht wordt gebracht is dat zij willen dat de gemeente het voorbeeld geeft. Bewoner 7 antwoordt de vraag of de gemeente veel meer een voorbeeldfunctie moet vervullen met: “Ja, ja. Dat vind ik wel hoor!” Drie bewoners vinden het voorbeeld van de gemeente belangrijk, maar ook de beleidsmakers verwachten dat door het voorbeeld te stellen bewoners ook actie zullen ondernemen. Beleidsmaker 16 zegt dat de gemeente nu vooral mensen stimuleert door zelf het goede voorbeeld te geven. “Dat is eigenlijk hetgeen wat we nu het meeste doen. We hebben heel veel projecten waarbij we pleintjes vergroenen, de Waalkade vergroenen. Overstoepten, overhoeken noemen ze dat, die eventueel vergroend kunnen worden.”

Tot slot voegen de bewoners het inzicht toe dat het ervaren van de directe gevolgen belangrijk is. Twee bewoners hebben al eens met wateroverlast te maken gehad, waardoor ze ook beter inzien wat het belang van een goed werkende riolering is. Bewoner 8 geeft aan dat het een idee zou zijn om bij de riolering te gaan kijken wat een heftige regenbui doet met het stelsel. Door het zichtbaar te maken kreeg deze bewoner het gevoel van: “Oja, shit. Hier moeten we iets mee”. Het probleem moet tastbaar worden gemaakt voor de bewoners.

4.5 Combinatie van instrumenten

In deze paragraaf wordt er ingegaan op het combineren van de traditionele beleidsinstrumenten met nudging. Hierbij worden eerst inzichten weergegeven die door de beleidsmakers en experts zijn geboden. Daarna wordt er een suggestie gedaan voor een combinatie tussen traditionele beleidsinstrumenten en nudging ten behoeve van Operatie Steenbreek.

Het eerste inzicht dat de beleidsmakers en experts geven is dat wanneer er wordt gesproken over beleidsinstrumenten en nudging, er wordt uitgegaan van een maakbare wereld. Expert 1 stelt: “Maar de vraag gaat al heel erg over het combineren van instrumenten, en daarmee zit je eigenlijk al in een frame. Van hoe de overheid kan sturen. En dat is het frame van we hebben een gereedschapskist en daarmee gaan wij de burger sturen.” Hij voegt hieraan toe: “Dan laten ze eigenlijk de gereedschapskist los en dan gaan ze bijvoorbeeld via netwerken sturen en via waarden.” Expert 1 geeft aan dat er meerdere frames zijn waaruit er naar de oplossing kan worden gekeken. De andere experts en beleidsmakers sluiten zich hierbij aan, en laten inzien dat de samenleving niet altijd zo stuurbaar is als het lijkt. Beleidsmaker 16 zegt: “Je kunt ontzettend veel bedenken, maar het heeft niet altijd effect. De samenleving is niet zo maakbaar als je zou willen. Benut daarom zo veel mogelijk de bewoners zelf en de kennis die er is. Dat proberen we ook door het netwerk dat er is. Van onderaf.” Hiermee verschaft ze een heel andere kijk op de oplossingen, wat door expert 1 sturen op waarden en door netwerken wordt genoemd.

Daarnaast kan er ook anders worden gekeken naar de verhouding tussen de gemeente en haar burgers. Sturing aan de hand van beleidsinstrumenten en nudging gaat uit van een top down principe. Daar tegenover staat burgerparticipatie, dat meer uitgaat van een bottom up principe. Bewoners geven in de interviews allemaal aan dat ze de gemeente faciliterend of betrekkend willen zien, dat de gemeente het voorbeeld moet geven en problematiek samen met bewoners moet aanpakken. Dit wijst erop dat bewoners het liefst een gemeente zien die uitgaat van participatie. Deze trend zien ook de beleidsmakers, en zij zoeken de sturing dan ook vooral in samenwerking met burgers. Beleidsmaker 16: “En ik vind dat we hiervoor steeds meer de samenleving kunnen benutten. We doen het voor de bewoners. En er zit heel veel kennis bij de bewoners. En de bewoners weten hoe hun buurt is. Beter dan wij. Wij moeten alleen het algemeen belang in de gaten houden.” Desondanks stellen enkele bewoners ook dat de gemeente het kader aan moet geven. Beleidsmaker 14 zegt daarover: “Je moet aanhaken op belevingswerelden van mensen, maar je kunt belevingswerelden ook opladen. Je kunt daar dingen aan toevoegen.”

Beleidsmakers en experts geven aan dat de belevingswereld kan worden opgeladen, en er sturing aan de samenleving gegeven kan worden door gebruik te maken van een mix van instrumenten. Expert 1: “Volgens mij is het altijd een soort van totaal mix, een beleids mix. Een brede mix waarin als het ware alle seinen op groen staan. Dan kan je dingen veranderen. Dat zijn niet alleen de subtiele onbewuste nudges. Dat is een heel pallet aan instrumenten.” De experts zeggen over beleidsmixes dat deze bewust moeten worden samengesteld, maar volgens de beleidsmakers is er in de praktijk vaker sprake van een beleidsmix die onbewust is samengesteld. Beleidsmaker 16: “Het ligt een beetje aan het gebied, maar het is wel steeds meer met trial and error en steeds meer een iteratief proces.” De praktijk laat dat ook zien volgens de beleidsmakers en experts: er is niet altijd de mogelijkheid om een instrumentenmix samen te stellen. Beleidsmakers kiezen er bewust voor om al doende te leren, maar ook spelen er andere belangen. Expert 3 zegt bijvoorbeeld dat beleidsmakers te maken hebben andere met afdelingen die andere ideeën hebben en met de invloed van de politiek. Expert 1 voegt daaraan toe dat beleidsmakers ook te maken hebben met maatschappelijke ontwikkelingen die bepalen welke instrumenten geoorloofd zijn om in te zetten.

Dat de beleidsmix moet worden afgestemd op de doelgroep komen vervolgens wel bijna alle beleidsmakers en experts overeen. Vijf van de zes beleidsmakers en experts stellen dat er goed naar de doelgroep moeten worden gekeken alvorens te bepalen welke middelen moeten worden ingezet. Expert 1: “Dan moet je gewoon heel goed gaan kijken naar wat drijft die doelgroep. Dus dan ga je segmenteren. Welke verschillende doelgroepen heb je? En je gaat kijken wat maakt nu.. Wat drijft nu die keuze eigenlijk? Wat zijn nu barrières en wat zijn nu drijfveren als het ware.” Expert 2 sluit daarbij aan met de opmerking: “Ja, ik denk dat je sowieso nooit van te voren.. Je moet nooit

volgens mij met een middel beginnen, maar je moet eerst de situatie bekijken.” Opvallend is dat het vooral over het afstemmen op de doelgroep gaat wanneer er wordt gesproken over nudging. Expert 3 geeft aan dat er bij nudging goed naar de doelgroep moet worden gekeken. Het werkt binnen de doelgroep waarop wordt gericht, maar de nudges kunnen niet worden gekopieerd naar andere doelgroepen. Die hebben te maken met andere motivaties en weerstanden, waardoor je specifiek daarop moet inspelen.

Nudging wordt volgens expert 1 en 3 vaak gebruikt als reactie op een beleidsuitvoering. Volgens expert 1 is nudging ook geen instrument waar je volledig op af kunt gaan: “Nee, het is natuurlijk een gradatie. Dat is het gevaarlijke van de critici. Die maken het meteen heel extreem en heel groot, maar nee. Het zit altijd ergens tussenin in de praktijk.” Volgens expert 3 is het logisch om nudging te combineren met traditionele beleidsinstrumenten. Nudging kost relatief weinig en dus is het vaak een optie voor beleidsmakers om ervoor te kiezen. Echter, volgens zowel expert 2 als 3 werkt nudging het beste wanneer het bewust wordt ingezet en toegepast op een specifieke doelgroep.

Ook de werkwijze van beleidsmakers lijkt bij te dragen aan de moeilijkheid van het combineren van beleidsinstrumenten. Ten eerste lijkt bij de beleidsmakers onvoldoende kennis aanwezig over nudging. Geen van de beleidsmakers kende de ins en outs van nudging. Experts geven aan dat beleidsmakers bewuster om moeten gaan met beleidsinstrumenten, en beter moeten kijken naar de doelgroep waarop ze de instrumenten toepassen. Expert 1 spreekt over een verkokering van de beleidsmakers. Juristen denken volgens hem vooral in juridische maatregelen, gedragsexperts promoten enkel nudging. Volgens hem, maar ook volgens expert 3, is het belangrijk dat beleidsmakers meer samen zouden kijken naar een complete mix van instrumenten.

Ten aanzien van Operatie Steenbreek in Nijmegen, voor de doelgroep in de wijk Oost, ligt een combinatie tussen de traditionele beleidsinstrumenten en nudging voor de hand. Zoals duidelijk werd uit de voorgaande paragraaf lijken de juridische en economische instrumenten weinig stimulans te geven aan de bewoners uit de doelgroep van dit onderzoek om de tuintegels uit hun tuin te verwijderen. Gedragsverandering aan de hand van communicatieve instrumenten lijkt beter toepasbaar. Veel bewoners zien een communicatiecampagne als een interventie waardoor zij aan het denken gezet zouden worden. Ook levert deze aanpak weinig weerstand op, zoals dat wel het geval is bij bijvoorbeeld de juridische instrumenten. Echter, ondanks dat bewoners de voorkeur geven aan een communicatiecampagne, laten zij ook twijfels ontstaan over de effectiviteit van een communicatiecampagne. Daarom zou een combinatie met nudging voor de hand liggen. Door middel van nudging kan erop worden ingespeeld om mensen te laten handelen, waar een communicatiecampagne enkel gericht is op informatieverspreiding.

Voor dit project, Operatie Steenbreek, en voor deze doelgroep lijkt de combinatie tussen communicatie en nudging dus het meest voor de hand liggend. Echter, voor elke andere doelgroep moet dit opnieuw worden bekeken. Beleidsinstrumenten en nudging werken het beste wanneer ze voor elke doelgroep specifiek worden ingezet. Daarbij is het dus ook mogelijk dat nudging geen rol speelt in de beleidssamenstelling. Er kan dus niet in de algemeenheid worden gesteld welke combinatie van instrumenten en nudging het meest effectief is. Desondanks laten de resultaten zien dat nudging in veel gevallen een aanvulling kan zijn op de traditionele beleidsinstrumenten.

De huidige aanpak van Operatie Steenbreek kent ook verschillende vormen van nudging. Zo worden er op dit moment burendagen georganiseerd. Daar worden ook containers geplaatst waar mensen hun verwijderde tuintegels kwijt kunnen. Daarnaast worden er op dergelijke burendag gratis planten uitgedeeld en pakt de gemeente de openbare ruimte aan. Een andere nudgingsinterventie zijn dagen waarop mensen voor iedere tuintegel die ze inleveren een tuinplant krijgen. Het traditionele beleidsinstrument dat op dit moment ten behoeve van Operatie Steenbreek worden ingezet is het communicatieve sturingsinstrument. Er wordt op markten en andere gelegenheden informatie verspreid over Operatie Steenbreek. Ook is er een stadscampagne waarbij banners in de stad zijn verspreid.

5. Analyse

In het vorige hoofdstuk zijn de resultaten van uit de interviews weergegeven. In dit hoofdstuk worden de resultaten die daar beschreven zijn geanalyseerd. Aan de hand van de resultaten uit hoofdstuk 4 en de theorie uit hoofdstuk 2 worden er interpretaties aangebracht aan de resultaten van dit onderzoek en aan de theorie zoals deze is beschreven in dit onderzoek. De opbouw van dit hoofdstuk is overgenomen van hoofdstuk 2, het theoretisch kader. Daarom wordt er begonnen met participatie, worden vervolgens de traditionele beleidsinstrumenten besproken, en daarna nudging. In tegenstelling tot hoofdstuk 2 kent dit hoofdstuk ook een paragraaf 'combinatie van instrumenten'. Deze paragraaf wordt ten opzichte van de theorie toegevoegd op basis van de resultaten van dit onderzoek. In iedere paragraaf wordt er ingegaan op de literatuur die besproken is over het in die paragraaf besproken onderwerp, waar de resultaten vervolgens naast worden gelegd. Iedere paragraaf wordt besloten met een conclusie.

5.1 Participatie

Traditionele beleidsinstrumenten en nudging passen in het beeld van een maakbare wereld: door middel van interventies wordt er sturing gegeven aan de samenleving. Daarom zijn er verschillende frames waarmee er naar sturing van de samenleving kan worden gekeken. Naast sturing door middel van beleidsinstrumenten zijn ook frames waarmee sturing wordt gegeven aan de hand van waarden of sturing door middel van netwerken veel gehanteerde frames.

Uit hoofdstuk 2 wordt duidelijk dat Nederland wordt gezien als een participatiesamenleving (Troonrede, Rijksoverheid, 2013). De WRR (2016) construeerde uit de teksten van kabinet Rutte II (2012-2017) een beleidsparadigma van de participatiesamenleving. Daarin wordt er vanuit gegaan dat "1) mensen zoveel mogelijk zelf proberen te regelen, 2) al dan niet met hulp uit hun sociale omgeving en 3) dat de overheid alleen te hulp schiet waar het echt nodig is" (WRR, 2016, p.9). Het laat de belangrijke rol van participatie zien in de Nederlandse samenleving. De Graaf en Michels (2009) en Michels (2011) onderkennen dit ook, maar geven daarbij aan dat burgerparticipatie in de literatuur veelal positief wordt belicht. Dit terwijl zij ook negatieve of problematische zijden zien van burgerparticipatie. De Graaf en Michels (2009) en Michels (2011) stellen de enkel positieve kanten van burgerparticipatie dus ook ter discussie.

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat bewoners graag zien dat de gemeente bewoners betreft en faciliteert, het goede voorbeeld geeft en problematiek samen met bewoners aanpakt. Bewoners geven dus, weliswaar in andere bewoordingen, aan dat ze het liefst zien dat de gemeente uitgaat van burgerparticipatie. Beleidsmakers sluiten zich hierbij aan. Ook zij zien sturing door middel van burgerparticipatie als beste optie en willen aanhaken bij datgene wat speelt in de samenleving. Een citaat dat dit duidelijk weergeeft is van beleidsmaker 16: "En ik vind dat we hiervoor steeds meer de samenleving hiervoor kunnen benutten. We doen het voor de bewoners.

En er zit heel veel kennis bij de bewoners. De bewoners weten hoe hun buurt is. Beter dan wij. Wij moeten alleen het algemeen belang in de gaten houden.”

Zoals in de theorie is weergegeven wordt Nederland gezien als een participatiesamenleving. De resultaten laten eenzelfde beeld zien. Bewoners en beleidsmakers zien burgerparticipatie als een van de belangrijkste sturingsvormen in de relatie tussen bewoners en de gemeente. Echter, het huidige onderzoek sluit ook aan bij wat De Graaf en Michels (2009) en Michels (2011) stellen: burgerparticipatie wordt enkel van de positieve kant bekeken. Daar is in dit onderzoek ook sprake van. Over burgerparticipatie wordt door zowel bewoners als beleidsmakers onvoorwaardelijk gesproken. Wat niet in de resultaten terugkeert, maar wel in de literatuur zijn de beperkingen van burgerparticipatie. Hier is echter ook niet naar gevraagd in de interviews.

Conclusie

Burgerparticipatie wordt tegenwoordig gezien als de leidende manier om sturing te geven aan de samenleving. In alle interviews worden enkel de positieve kanten van burgerparticipatie benoemd. Echter, de theorie laat zien dat burgerparticipatie ook enkele tekortkomingen kent. Mogelijk kunnen de traditionele beleidsinstrumenten en nudging een aanvulling hierop zijn.

5.2 Gedragsbeïnvloeding

In deze paragraaf wordt kort de bijdrage van dit onderzoek ten aanzien van de Theory of Planned Behaviour [TPB] (Ajzen, 1991) en het Heuristic-Systematic Model [HSM] (Chaiken, 1980) besproken.

De huidige samenleving zou kunnen worden gezien als een participatiesamenleving (WRR, 2005; Rijksoverheid, 2013). Dit betekent dat er veel wordt verwacht van het eigen initiatief van burgers, en burgers samen aan oplossingen voor maatschappelijke problemen moeten werken. In de TPB is de subjectieve norm, waarmee de ervaren druk om een bepaald gedrag wel of niet te vertonen in combinatie met de motivatie om hieraan te voldoen wordt bedoeld, opgenomen als determinant voor gedragsintentie. Echter, door de participatiesamenleving (waarin burgers veel samen aan de slag moeten) lijkt de ervaren druk om bepaald gedrag wel of niet te vertonen niet alleen van belang voor de gedragsintentie, maar ook voor de gedragsintentiedeterminant houding. Deze bevindingen komen overeen met de assumpties van de TPB, waarin dit verband ook wordt verondersteld.

Het HSM maakt duidelijk hoe een individu tot een keuze komt, via de systematische of heuristische verwerking (Chaiken, 1980). Echter, door de participatiesamenleving is de sociale norm belangrijker geworden (aangezien mensen met elkaar in contact zijn, zullen zij ook meer op elkaar letten bij het bepalen welk gedrag ze vertonen). De sociale norm lijkt daardoor sterker te zijn dan

andere vuistregels. Wanneer op een situatie meerdere vuistregels toepasbaar zijn, kunnen deze leiden tot een negatieve beslissing waarmee het standpunt of gedrag wordt verworpen. Echter, onder sociale druk, de sociale norm die heerst, zou men alsnog het standpunt kunnen accepteren. Daarmee lijkt het inzicht te ontstaan dat de sociale norm de belangrijkste vuistregels is geworden, wat verklaart zou kunnen worden doordat een participatiesamenleving als leidend wordt gezien.

Conclusie

Het onderzoek geeft in enige mate aanvulling op de TPB en het HSM. Ten eerste vindt dit onderzoek bevestiging voor een assumptie van de TPB. De subjectieve norm lijkt niet enkel van invloed op de gedragsintentie, maar ook op de gedragsdeterminant houding. Ten aanzien van het HSM vindt dit onderzoek een aanleiding om verder onderzoek te doen naar de sterkte van de vuistregels die men kan hanteren binnen het model. Dit onderzoek vindt aanleiding om te veronderstellen dat de sociale norm sterker is dan elke andere vuistregel.

5.3 Traditionele beleidsinstrumenten

In deze paragraaf worden de traditionele beleidsinstrumenten besproken. Ten eerste de juridische instrumenten, vervolgens het economische instrument en tot slot het communicatieve instrument.

5.3.1 Juridische instrumenten

Een van de traditionele beleidsinstrumenten is het juridische instrument. De juridische instrumenten worden vaak een krachtige werking toegedicht. Voor Operatie Steenbreek in Nijmegen Oost lijkt de oplossing desondanks niet bij het juridische instrument te liggen.

Hoogerwerf en Herweijer (2008) en de Rli (2014) geven aan dat bij het juridische instrument het gedrag wordt beïnvloed door middel van verplichtingen en verboden. Door Mulder (2008), De Baas (1995), Tiemeijer, Thomas en Prast (2009) en Rli (2014) worden verschillende voor- en nadelen van het instrument beschreven. De Baas (1995) geeft aan dat regelgeving een betrouwbaar instrument is door haar rechtszekerheid, maar niet flexibel is. Ook is de handhaving arbeidsintensief en duur (Rli, 2014). Echter, wanneer het handhavingssysteem goed functioneert zijn juridische middelen zeer effectief (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2014). Mulder (2008) stelt dat er door wet- en regelgeving een sociale norm wordt gecommuniceerd waarmee de maatschappij aangeeft iets wel of niet acceptabel te vinden. Daarvan is de kracht van juridische maatregelen ook deels afhankelijk. Als de regels geaccepteerd worden of de handhaving adequaat is, is de effectiviteit van het juridisch instrument groot. Wanneer dit niet het geval is, is er in de praktijk veel ruimte voor ontduiking, ontwijking en overtreding (De Baas, 1995; Rli, 2014).

De resultaten laten zien dat een grote meerderheid van de bewoners een negatieve houding heeft tegenover een tegeltaks. Een tegeltaks betekent dat een maximum aantal vierkante meters van de tuin bestraat mag zijn. De negatieve houding lijkt zich echter niet op de tegeltaks te richten, maar op verplichtingen in het algemeen. Bewoners willen niet dat hen verplichtingen worden opgelegd, en vinden een tegeltaks onsympathiek. Wanneer er met de vinger gewezen wordt, ondernemen bewoners juist geen actie. Ook de beleidsmakers stellen dat er niet van een paternalistische houding moet worden uitgegaan.

Waar in de literatuur wordt aangegeven dat het juridische instrument een effectief middel kan zijn, laten de resultaten een ander beeld zien. Daaruit wordt duidelijk dat een tegeltaks waarschijnlijk een beperkte gedragsverandering tot stand brengt. De reden hiervoor is de weerstand die een verplichting oproept. Desondanks kan dit wel worden verklaard aan de hand van de literatuur. Mulder (2008) geeft namelijk aan dat regelgeving effectief is, wanneer de samenleving achter de regel staat. In het geval van de tegeltaks is dat naar alle waarschijnlijkheid niet het geval. Daardoor gaan mensen, zoals in de theorie is beschreven, de regels ontduiken of weerstand vertonen tegen de regels. Dit maakt het juridische instrument dus in sommige gevallen niet effectief, wat zowel in de theorie wordt beschreven als duidelijk wordt uit de resultaten van dit onderzoek.

5.3.2 Economische instrument

Subsidie is één van de meest bekende middelen om het gebruik van een bepaald product te stimuleren. Ook voor het verwijderen van tuintegels, waarbij een handeling wordt gestimuleerd in plaats van de aanschaf van een product, zou een subsidie kunnen worden ingezet. De werking van een subsidie lijkt bij bewoners in Nijmegen Oost beperkt.

Subsidies worden volgens de Rli (2014) veelal gebruikt in situaties waarin er een eenmalige keuze moet worden gemaakt. Lehman en Geller (2008) dichten het in situaties waarin een eenmalige keuze moeten worden gemaakt een goede werking toe omdat, anders dan bij heffingen, een subsidie geen negatieve houdingen oproept. Toch noemt de Rli (2014) ook nadelen: subsidies zijn een kostbare aangelegenheid, werken vooral op korte termijn en maar voor zolang de beloning duurt. Het effect is volgens de Rli (2014) beperkt. Poelaert (2014) sluit zich daarbij aan, en stelt dat een prijsverandering in sommige gevallen nauwelijks invloed heeft. Volgens hem is dat afhankelijk van de financiële situatie van mensen en welke gedragsverandering de subsidie moet stimuleren. Volgens Pestieau (2006) is de moeite die het gewenste gedrag kost belangrijk, en gaan mensen niet veel moeite doen voor een kleine financiële prikkel (Rli, 2014). Daarbij komt dat er een grote kans is dat de subsidie naar mensen gaat die het gedrag toch al zouden vertonen (Pestieau, 2006).

Uit de interviews wordt duidelijk dat bewoners weinig zien in een subsidie. Bijna alle bewoners geven aan dat subsidie voor hen niet zal werken, maar verwachten dat het alleen anderen zou stimuleren. Bewoners verwachten dat de financiële bijdrage voor henzelf te laag is gestimuleerd te worden hun tuin aan te passen. Ze worden niet in actie gezet door een kleine prijsverandering, en hebben voldoende te besteden. Voor de doelgroep van dit onderzoek lijkt een subsidie dus geen werking te hebben. Hierbij moet worden aangetekend dat de bewoners de subsidie nu allemaal laag inschatten, maar wanneer dit een groot bedrag zou zijn zullen zij de werking van de subsidie waarschijnlijk anders inschatten. Tegenover een korting op de rioolheffing staan bewoners aanzienlijk positiever. De reden hiervoor lijkt vooral de duidelijke koppeling tussen de financiële tegemoetkoming en de bijdrage aan het verhelpen van het probleem. Of bewoners hun tuin daadwerkelijke aanpassen, of enkel een prijsverandering van de rioolheffing waarnemen is onduidelijk.

De resultaten onderschrijven dat subsidie onder bepaalde voorwaarden een beperkte werking heeft, zoals ook in de literatuur wordt verondersteld. De doelgroep van dit onderzoek lijkt te vermogend om voor een kleine financiële prikkel de tuintegels te verwijderen. Een interessant inzicht is wel dat bewoners een korting op de rioolheffing meer waarderen dan subsidie. De reden hiervoor is de koppeling tussen de financiële tegemoetkoming en het probleem. Deze koppeling lijkt te ontbreken bij een subsidie, waardoor subsidie minder effect heeft. Het zou derhalve meerwaarde hebben wanneer er meer duidelijk wordt over de koppeling tussen probleem en financiële bijdrage. Mogelijk kan de werking van een subsidie daardoor worden versterkt.

5.3.3 Communicatie

Het communicatieve instrument gaat er vanuit dat het overbrengen van informatie zorgt voor een gedragsverandering bij bewoners. Mensen kunnen aan de hand van de verschafte informatie hun eigen keuzes maken. Communicatie zou daarom goed kunnen passen bij een participatiesamenleving, omdat daarin ook de eigen keuzes van burgers belangrijk worden gevonden.

Aan de hand van het communicatieve instrument probeert de overheid door middel van het overbrengen van informatie het gedrag van burgers te wijzigen (Hoogerwerf en Herweijer, 2008; Rli, 2014). Het Rli (2014) onderscheidt verschillende doelen waarvoor communicatie kan worden ingezet: het vergroten van de kennis van mensen, het overtuigen van mensen, het versterken van een sociale norm of het framen van een maatschappelijk probleem of een bepaald gedrag. Communicatie kent echter een grote beperking: het is een middel dat gemakkelijk ontweken kan worden (De Baas, 1995; WRR, 2017). Communicatie lijkt daarom vooral effectief als onderdeel van een beleidsstrategie bestaande uit meerdere typen instrumenten (Steg & Vlek, 2008).

Communicatie komt uit de resultaten van dit onderzoek naar voren als een van de instrumenten die bewoners het liefst gebruikt zien worden. Bewoners willen meer informatie over Operatie Steenbreek, voordat zij te maken krijgen met andere instrumenten. Daarnaast zien bewoners communicatie ook als een instrument dat een gedragsverandering teweeg kan brengen. Respondenten geven aan graag te willen zien dat mensen overtuigd worden en achter het doel van Operatie Steenbreek komen te staan. Echter, ook de beperkende kant van een communicatiecampagne wordt duidelijk. Uit de interviews wordt niet volledig duidelijk wat de exacte werking is van een communicatiecampagne. Bewoners zoeken de nuance en weten niet of zij geactiveerd zouden worden door een stadscampagne. Daarnaast blijkt uit de resultaten dat beleidsmakers communicatie ook zien als een effectief middel, maar het willen inzetten met een andere gedachte, Zij willen vooral een norm communiceren en het label 'Operatie Steenbreek' aan alle 'vergroeningsacties' te hangen.

Het wordt duidelijk dat communicatie een instrument is wat men graag gebruikt ziet worden, maar waarvan de werking ook betwijfeld kan worden. Daarmee stemt de literatuur overeen met de resultaten van dit onderzoek. Daarnaast wordt ook zichtbaar in de resultaten, net als in de literatuur beschreven, dat communicatie voor meerdere doeleinden kan worden ingezet. De bewoners zien communicatie vooral als middel om te informeren en overtuigen, terwijl de beleidsmakers een norm willen communiceren.

Conclusie

De resultaten van dit onderzoek met betrekking tot de traditionele beleidsinstrumenten stemmen grotendeels overeen met de literatuur die erover bekend is. Dit is logisch te verklaren gezien er al vele tientallen jaren onderzoek wordt verricht naar de traditionele beleidsinstrumenten. Derhalve is hierover veel bekend, en zou het opvallender zijn wanneer de resultaten van dit onderzoek grote afwijkingen zouden hebben daarvan. Nu kan er worden gesteld dat de resultaten van het onderzoek valide zijn en de overeenkomsten tussen de resultaten en de theorie de uitkomsten bekrachtigen.

5.4 Nudging

In vergelijking met de traditionele beleidsinstrumenten is nudging een aanzienlijk jonger onderzoeksgebied waardoor er ook minder onderzoek naar verricht is. De resultaten van dit onderzoek leveren interessantere interpretaties op die aanleiding kunnen geven voor nader onderzoek. Nudging wordt in de literatuur beschouwd als een nieuw instrument met een grote werking. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt echter dat nudging vooral zeer specifiek op maat moet worden gemaakt voor een doelgroep.

In 2008 introduceerden Thaler en Sunstein (2008) nudging als een instrument dat op een slimme, kleine, niet-dwingende manier aanpassingen doet in de keuzearchitectuur welke zijn gebaseerd op gedragswetenschappelijke inzichten. Tiemeijer, Thomas en Prast (2009) en Scherpenisse, et al. (2014) noemen nudging een alternatief voor de traditionele beleidsinstrumenten. Sunstein (2014) ontwikkelde een indeling bestaande uit tien categorieën nudginginterventies. Daarmee wordt het inzicht opgedaan dat nudging zich voordoet in veel verschillende vormen. Nudging wordt beschreven als een redelijk onomstreden instrument, met uitzondering van de ethiek van nudging. Hierover woedt in de wetenschap een uitgebreide discussie (Hansen & Jespersen, 2013; Tiemeijer & Anderson, 2014; Dorren, 2015; De Jong & Plochg, 2015).

Uit de resultaten komt een groot aantal interventies aan de hand van nudging naar voren zoals ze zijn onderscheiden door Sunstein (2014). Onder andere de interventies 'gevolgen van de eigen keuzes weergeven' en 'waarschuwen' komen terug in de resultaten. De twee interventies die echter het meest worden aangehaald zijn 'de standaardoptie' en 'sociale norm'. Zoals Van de Ven en Steenhuisen (2016) stellen is de standaardoptie aanpassen erg effectief. Dit lijkt ook te gelden voor Operatie Steenbreek. Veel bewoners geven aan slechts beperkte aanpassingen te hebben gedaan aan hun tuin sinds ze in de woning zijn komen wonen. Dit betekent dat wanneer de tuin minder tuintegels had gehad bij aankoop van de woning, deze mensen waarschijnlijk nu minder tuintegels in hun tuin hadden gehad. Daarnaast komt de sociale norm terug. Een groot deel van de respondenten geeft aan, overeenkomstig met wat Cialdini (2001) en Salmon et al. (2015) beweren, zich te laten beïnvloeden door wat mensen om hen heen doen.

Een aantal nudgingsinterventies kan worden ingezet om de doelgroep van dit onderzoek te beïnvloeden. Meerdere nudgingsinterventies worden positief ontvangen door de bewoners. Voor de doelgroep in dit onderzoek lijkt echter het vergroten van het gemak en zorgen voor gezelligheid of een saamhorigheidsgevoel het belangrijkste. Ook het voorbeeld geven door de gemeente en sociale druk spelen een grote rol.

De experts en beleidsmakers stellen dat bij het bepalen van de instrumenten goed naar doelgroep moet worden gekeken, maar opvallend is dat de experts dit bij nudging extra benadrukken. Nudging lijkt derhalve een instrument dat sterk op de doelgroep afgestemd moet worden. Wanneer dit niet gebeurt verliest het een groot deel van haar werking. Nudging werkt binnen de doelgroep waarop het wordt ingezet, maar kan niet zonder meer gekopieerd worden naar andere doelgroepen. Die doelgroepen hebben te maken met andere motivaties en weerstanden. Nudges moeten bewust worden ingezet en worden toegepast op een specifieke doelgroep. De experts stellen dat nudging op dit moment vooral als reactie en gedurende de beleidsuitvoering wordt ingezet.

Uit de resultaten wordt duidelijk dat nudging in verschillende vormen kan werken zoals dat ook in de literatuur is beschreven. Dit onderscheid van verschillende interventies wordt duidelijk uit de categorisering van Sunstein (2014). Het ontstane inzicht dat nudging enkel werkt wanneer dit wordt toegepast op een specifieke doelgroep keert niet terug in de beschreven literatuur. Echter is dit wel een inzicht dat een interessante discussie op gang helpt. Want dat nudging moet worden afgestemd op een specifieke doelgroep kan worden gezien als een beperking van nudging, aangezien dit arbeidsintensief is en daardoor kostbaar. Bovendien maakt het nudging een instrument dat niet breed inzetbaar is om gedragsverandering teweeg te brengen. Anderzijds zou deze werking van nudging, waarbij het specifiek op een doelgroep afgestemd moet worden, ook gezien kunnen worden als een kracht. De afstemming van het instrument op de doelgroep maakt dat nudging in sommige gevallen een sterkere werking heeft dan de traditionele beleidsinstrumenten. In tegenstelling tot de traditionele beleidsinstrumenten, die vaak voor iedereen gelijk moeten zijn, kent nudging de mogelijkheid om het af te stemmen op een doelgroep.

Conclusie

Ten eerste dient gesteld te worden dat dit onderzoek nogmaals de werking van nudging heeft onderschreven. Zoals ook uit de literatuur duidelijk werd is nudging een instrument met een effectieve werking. Echter, hieraan zijn ook enkele voorwaarden verbonden welke in de literatuur niet worden beschreven. De resultaten tonen aan dat nudging moet worden afgestemd op specifieke doelgroepen. Dit inzicht kan een belangrijke discussie op gang brengen over de werking van nudging. Het roept namelijk de vraag op wat de werking van nudging kan verklaren, de interventies op zichzelf of dat de interventies worden afgestemd op een specifieke doelgroep. Ook zou daarmee meer duidelijk worden over wat de werking van nudging verklaart binnen de overheidscontext aangezien de traditionele instrumenten meer inspelen op algemene doelgroepen.

5.5 Combinatie van instrumenten

Om beleidsproblemen aan te pakken lijkt het voor de hand te liggen op zoveel mogelijk momenten en manieren in te grijpen op het leven van bewoners. Op die manier worden zij vaak geconfronteerd met de interventies en zullen zij sneller van gedrag veranderen. Het combineren van instrumenten, waardoor de interventies vaker en op verschillende manieren terugkeren, lijkt daarom nodig om sturing uit te kunnen oefenen.

In de theorie wordt duidelijk dat alle beleidsinstrumenten tekortkomingen kennen. Het juridische instrument is star (De Baas, 1995), wanneer de handhaving niet adequaat is of de samenleving niet achter de regels niet effectief (De Baas, 1995; Rli, 2014), en de handhaving is arbeidsintensief

en duur (Rli, 2014). Ook het economische instrument heeft onder andere te maken met handhavingskosten (Rli, 2014). Ook beschrijven boetes en heffingen niet het gewenste gedrag (Rli, 2014). Daarnaast wordt bij het economische instrument ook gebruik gemaakt van subsidies, maar dat is een kostbare aangelegenheid, werkt enkel op korte termijn en slechts zo lang de beloning duurt (Rli, 2014). En ook het communicatie instrument heeft beperkingen. Communicatie is gemakkelijk te ontwijken waardoor het vooral groepen bereikt die al overtuigd zijn (De Baas, 1995; WRR, 2017). Nudging is een instrument waar in de literatuur de minste tekortkomingen over bekend zijn. Echter, daarvan wordt wel gesteld dat het niet afdoende is om complexe beleidsproblemen op te lossen (Burgess, 2012; Selinger & Whyte, 2012; Higham, Cohen, Cavaliere, Reis, Finkler, 2016).

Op basis van de literatuur is het voor de hand liggend om de beleidsinstrumenten te combineren. Op die manier kunnen de instrumenten tekortkomingen van de andere instrumenten compenseren waardoor er een effectiever instrumentarium ontstaat. Een combinatie tussen de economische instrumenten en nudging het meest voor de hand liggend voor Operatie Steenbreek in Nijmegen. De juridische instrumenten kunnen niet worden ingezet voor privétuinen, en het onderscheid tussen de het communicatieve instrument en nudging is niet altijd duidelijk. Aangezien economische instrumenten en nudging op heel andere vlakken inspelen op de gedragsverandering, lijkt deze combinatie op basis van de theorie het meest logisch.

Uit de resultaten van het onderzoek wordt duidelijk dat nudging niet dé oplossing is voor beleidsproblemen. Nudging alleen is vaak niet voldoende voor het oplossen van beleidsvraagstukken, maar kan wel een goede bijdrage leveren. Verder wordt uit de resultaten ook duidelijk dat het bij het project Operatie Steenbreek logisch is om nudging te combineren met de traditionele beleidsinstrumenten. Verschillende nudgingsinterventies worden door de bewoners positief geëvalueerd. Daarnaast wordt ook het communicatie instrument positief beoordeeld door de bewoners.

Het onderscheid tussen nudging en communicatie is echter soms moeilijk te maken. Het is niet altijd duidelijk wanneer iets kan worden gezien als nudging of als communicatie. Een voorbeeld daarvan is een tuinadvies. Dit kan gezien worden als communicatie, want er wordt informatie gegeven over hoe mensen hun tuin kunnen indelen. Maar ook zou het gezien kunnen worden als nudging. Het tuinadvies wordt dan niet gezien als informatie, maar als een stappenplan waarmee het veranderen van je tuin je gemakkelijker wordt gemaakt. Men hoeft immers niet meer zelf te bedenken hoe de tuin het beste ingericht kan worden.

Zoals verondersteld werd op basis van de literatuur is het waardevol om verschillende instrumenten

met elkaar te combineren. Doordat nudging en het communicatieve instrument positief worden beoordeeld zou dit een mooie aanvulling op elkaar kunnen zijn. Communicatie kan gemakkelijk worden ontweken, maar bewoners worden onbewust wel gestimuleerd door middel van nudging waardoor ontwijking minder makkelijk wordt. Van nudging wordt verondersteld dat het niet de oplossing is voor complexe beleidsvraagstukken, maar een combinatie met communicatie versterkt nudging als instrument. Tot slot is het een logische combinatie doordat er wordt ingespeeld op zowel de bewuste als onbewuste afweging van bewoners. Dit komt overeen met het HSM (Chaiken, 1980) zoals dat wordt beschreven in hoofdstuk 2.

Echter, uit de resultaten blijkt ook dat het combineren van instrumenten gecompliceerd is. Waar op basis van de literatuur verondersteld werd dat bij het combineren van instrumenten vooral moet worden gekeken welke instrumenten elkaar goed aanvullen, is dit in de praktijk minder gemakkelijk. Ten eerste moeten, zoals eerder beschreven, de instrumenten voor iedere doelgroep specifiek worden samengesteld. Maar volgens de experts hebben de beleidsmakers, politiek en het maatschappelijk debat ook invloed op deze samenstelling. Combinaties tussen verschillende beleidsinstrumenten worden in de theorie doordacht samengesteld, maar in de praktijk blijkt dit ook vaak te gebeuren op basis van onbewuste invloeden.

Dit laat zien dat het complexer is dan het in de theorie lijkt. Derhalve is het belangrijk om meer te weten te komen over de totstandkoming van beleid. Voor de theorie over nudging en het combineren met de traditionele beleidsinstrumenten is het waardevol toevoegingen te doen over hoe een plan voor de beleidsuitvoering tot stand komt. Wanneer hierover meer bekend is kunnen combinaties tussen traditionele beleidsinstrumenten en nudging mogelijk beter worden ingevoerd.

Conclusie

Zowel op basis van de theorie als op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt duidelijk dat instrumenten elkaar kunnen aanvullen en tekortkomingen kunnen compenseren. Ook blijkt dat er in de literatuur meer aandacht moet komen voor nudging bij complexe vraagstukken. Nudging lijkt niet afdoende te zijn in deze gevallen, en moet gecombineerd worden met andere beleidsinstrumenten om gedragsverandering te bewerkstelligen. Tot slot moet er, om beleidsinstrumenten en nudging bewust te kunnen combineren, meer duidelijk worden over processen die spelen bij het ontwikkelen van beleid. Wanneer de theorie rondom beleidsinstrumenten hierover wordt uitgebreid, wordt het beter mogelijk om alle instrumenten op een effectieve wijze met elkaar te combineren.

6. Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de centrale vraagstelling van het onderzoek: *'Hoe kan nudging in combinatie met klassieke beleidsinstrumenten en in de context van de participatiesamenleving ingezet worden om het effect van deze instrumenten te vergroten in de beleidsuitvoering van Operatie Steenbreek in de wijk Nijmegen Oost?'*. Voordat de hoofdvraag wordt beantwoord, wordt echter eerst antwoord gegeven op de drie deelvragen van dit onderzoek.

6.1 Deelvragen

1. *'Welke rol is er weggelegd voor beleidsinstrumenten binnen een participatiesamenleving?'*

Uit hoofdstuk twee blijkt dat de Nederlandse samenleving wordt gezien als participatiesamenleving. Zodoende is in Nederland naar burgerparticipatie veel onderzoek verricht. In dit onderzoek werd onder burgerparticipatieparticipatie verstaan dat burgers gedurende het gehele beleidsproces kunnen participeren, en dat het daarbij niet van belang is in welke mate, vorm of op welk moment dat gebeurt. Ook de voor- en nadelen van participatie zijn uitgebreid in kaart gebracht, waarbij echter meer oog lijkt voor de voordelen van participatie. De voordelen zijn bijvoorbeeld dat het draagvlak voor beleid wordt vergroot, de legitimiteit van het beleid toeneemt en de ervaren kloof tussen burgers en bestuur wordt verkleind. De nadelen zijn dat bij burgerparticipatie de representativiteit van burgers geregeld in het geding komt en bij participatietrajecten eerder naar de grote meerderheid wordt geluisterd. Daarbij wordt ook aangegeven dat er weinig kritische kanttekeningen worden geplaatst bij het veelvuldig gebruikmaken van burgerparticipatie tijdens het beleidsproces. Burgerparticipatie schiet dus tekort als sturingsinstrument, wat maakt dat er ook op andere manieren sturing moet worden gegeven aan de samenleving. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van traditionele beleidsinstrumenten en nudging.

2. *'Wat is er in de literatuur bekend over traditionele beleidsinstrumenten en nudging?'*

Uit de literatuur blijkt dat mensen niet alleen keuzes maken op basis van rationele overwegingen, maar ook op basis van onbewuste processen. Traditionele beleidsinstrumenten en nudging sluiten goed aan bij dit beeld dat mensen op zowel bewuste als onbewuste manier hun keuzes maken. De traditionele beleidsinstrumenten spelen in op de bewuste gedragsveranderingen en bestaan uit de juridische, economische en communicatieve instrumenten. Met de juridische instrumenten wordt getracht het gedrag van burgers te beïnvloeden door middel van ver- en geboden. Met het economische instrument wordt het gedrag van burgers beïnvloed door middel van economische voor- en nadelen. Tot slot wordt met communicatie het gedrag van burgers veranderd door het te overtuigen van de (on)wenselijkheid van gedrag. Deze instrumenten spelen allen op een andere manier in op onze afwegingen en kennen ook elk hun eigen tekortkomingen. Zo kan het communicatieve beleidsinstrument gemakkelijk worden ontweken wanneer iemand geen informatie wilt ontvangen over een bepaald onderwerp.

Nudging speelt in op de onbewuste keuzeafwegingen. Nudging is een slimme, kleine, niet-dwingende aanpassing in de 'keuzearchitectuur', gebaseerd op gedragswetenschappelijke inzichten die bewust worden ingezet en plaatsvinden in een overheidscontext. Nudging bestaat in verschillende vormen en interventies. Ook draagt nudging, ondanks dat het in de literatuur wordt gezien als een alternatief voor de traditionele beleidsinstrumenten, verschillende nadelen met zich mee. Dit is bijvoorbeeld dat er veel discussie is of nudging ethisch verantwoord is. Bovendien kan nudging geen complexe problemen oplossen.

3. *'Onder welke voorwaarden wijzigen bewoners van de wijk Nijmegen Oost hun afweging ten aanzien van Project Steenbreek?'*

Uit de interviews komen veel voorwaarden naar voren waaronder bewoners hun afweging ten aanzien van Operatie Steenbreek willen wijzigen. Een belangrijke voorwaarde lijkt ten eerste dat bewoners meer informatie willen over Operatie Steenbreek. Hier kan op ingespeeld worden door middel van communicatieve instrumenten. Daarnaast lijkt het van belang dat het verwijderen van tuintegels uit de tuin zo gemakkelijk mogelijk wordt gemaakt. Bewoners geven aan eerder geneigd te zijn hun tuintegels te verwijderen wanneer ze dit niet zelf hoeven te doen of wanneer er een container voor tuintegels in de straat wordt geplaatst. Ten derde speelt saamhorigheid en sociale controle een rol. Bewoners geven aan eerder geneigd te zijn hun tuintegels uit hun tuin te verwijderen wanneer er een buurtdag wordt georganiseerd. Ook andere interventies worden genoemd, zoals het veranderen van de standaardoptie en de voorbeeldfunctie van de gemeente. Hier lijkt echter minder draagvlak voor te zijn. Dit is ook het geval bij juridische instrumenten, die vooral weerstand oproepen, en bij economische instrumenten, waarbij bijvoorbeeld een subsidie niet werkt. Mensen vinden de moeite van het verwijderen van de tuintegels niet opwegen tegen de verwachte financiële vergoeding.

6.2 Hoofdvraag

Terugkomend op de centrale vraagstelling van dit onderzoek, *'Hoe kan nudging in combinatie met klassieke beleidsinstrumenten en in de context van de participatiesamenleving ingezet worden om het effect van deze instrumenten te vergroten in de beleidsuitvoering van Operatie Steenbreek in de wijk Nijmegen Oost?'*, valt te concluderen dat nudging het beste kan worden gecombineerd met het communicatieve instrument.

Nederland wordt gezien als een participatiesamenleving, waarin uit wordt gegaan van het eigen initiatief van burgers en betrokkenheid bij de beleidsvoering door de overheid wordt gestimuleerd. Dit wordt onderschreven in de theorie, maar ook door de bewoners en beleidsmakers. Ook blijkt dat burgerparticipatie enkele beperkingen kent. Dus ondanks dat participatie als een leidende

sturingsvorm wordt gezien, is er ook ruimte voor sturing op andere manieren zoals aan de hand van beleidsinstrumenten.

Bij de bewoners is er veel behoefte aan communicatie over Operatie Steenbreek. Dit wordt door hen als een prettige methode gezien om een gedragsverandering te bewerkstelligen. Uit zowel de theorie als de resultaten wordt echter duidelijk dat de communicatieve instrumenten ook gemakkelijk ontweken (kunnen) worden. Nudging vormt derhalve een waardevolle aanvulling. De verandering gemakkelijker maken, gezellig maken en sociale controle zijn drie nudgingsinterventies die veel genoemd worden door bewoners als voorwaarden waaronder ze sneller hun tuintegels verwijderen. Communicatie zorgt ervoor dat mensen de informatie krijgen waaraan ze behoefte hebben en nudging voorkomt dat mensen deze communicatie gemakkelijk kunnen ontwijken. Door de combinatie worden de instrumenten beter toepasbaar op een complexe gedragsverandering waar Operatie Steenbreek om vraagt en zullen bewoners in Nijmegen Oost sneller hun tuintegels verwijderen.

Een belangrijke opmerking daarbij is echter wel dat nudging enkel lijkt te werken wanneer de interventie wordt aangepast op een specifieke doelgroep. Om de combinatie tussen nudging en traditionele beleidsinstrumenten effectief in te zetten, moet er derhalve niet enkel worden gekeken naar hoe de beleidsinstrumenten bij elkaar passen. Vooral moet er worden gekeken naar de doelgroep waarop de combinatie van instrumenten wordt toegepast.

6.3 Discussie

Tot slot worden enkele methodologische keuzes verklaard. Daarbij wordt aangegeven welke gevolgen deze hebben voor het onderzoek. Voordat hierop wordt ingegaan moet worden opgemerkt dat dit onderzoek een exploratief onderzoek betreft, waarbij op zoek wordt gegaan naar trends en verbanden. De uitkomsten van het onderzoek betreffen geen significante relaties, en om de uitkomsten te bevestigen moet er een systematisch onderzoek naar worden uitgevoerd.

Ten eerste is er, zoals in hoofdstuk 3 beschreven, enkel gebruik gemaakt van interviews voor de dataverzameling. Bij de opzet van het onderzoek was het de bedoeling om gebruik te maken van zowel interviews als een focusgroep. Echter, deze methodologische opzet bleek niet haalbaar. Het bleek lastig om voldoende respondenten te werven voor individuele interviews. Om minimaal vijf bewoners op één moment samen te kunnen spreken bleek, binnen de tijdspanne van dit onderzoek, onhaalbaar.

De consequenties daarvan voor dit onderzoek lijken beperkt. De verwachting was dat focusgroepen voor extra inzichten zouden zorgen over de interventies die inspelen op onbewust gedrag. Bij een

focusgroep is er geen sprake van een vraaggesprek tussen een interviewer en respondent, maar ontstaat er interactie tussen de participanten. Omdat de verwachting was dat mensen in discussies vrijer zullen spreken over wat ze denken, kon dit ervoor zorgen dat het extra informatie zou opleveren over de houding en percepties van respondenten. Echter, hierover is ook veel duidelijk geworden tijdens de interviews. In bijna alle interviews leken de respondenten vrijuit te spreken en op hun gemak. Daardoor is de verwachting dat de focusgroep weinig aanvullende informatie had opgeleverd.

Wat mogelijk wel meer informatie had kunnen opleveren over het onbewuste gedrag van de respondenten zijn experimenten. Aangezien veel gedragsveranderingen ook onbewust plaatsvinden, is het waardevol om dit te toetsen in experimenten in plaats van te vragen in interviews. Hiervoor is echter niet gekozen omdat het verwijderen van de tuintegels een gedragsverandering is waar een beslissing aan ten grondslag ligt die over langere termijn gemaakt wordt. Gezien de looptijd van dit onderzoek was het derhalve niet mogelijk om interventies op experimentele wijze te toetsen. Daarbij komt dat enkel nudges, en geen traditionele beleidsinstrumenten, in een experiment te toetsen zijn.

Voor het onderzoek was het de bedoeling zo veel mogelijk beleidsmakers die betrokken zijn bij Operatie Steenbreek in Nijmegen te spreken. Dit is slechts gebleven bij drie beleidsmakers aangezien ik niet de toegang kreeg tot meer beleidsmakers die betrokken zijn bij het Operatie Steenbreek. Gedurende het onderzoek is echter wel het inzicht ontstaan dat bij de experts en beleidsmakers waardevolle informatie ligt. Zij weten veel over hoe een gedragsverandering tot stand komt, maar vooral hoe een combinatie van instrumenten tot stand komt. Voor dit onderzoek bleek het omwille van tijd niet mogelijk om meer experts of beleidsmakers te spreken dan was voorgenomen. Echter, voor vervolgonderzoek liggen hier mogelijkheden. Als aanvulling op dit onderzoek zou het goed zijn om meer te weten te komen over hoe een combinatie tussen beleidsinstrumenten tot stand komt. Wanneer er meer bekend is over dit proces kunnen combinaties tussen beleidsinstrumenten mogelijk effectiever worden ingezet.

Met betrekking tot de geïnterviewde bewoners zou er een kleine bias in de resultaten kunnen zitten. De bewoners zijn ten eerste geselecteerd aan de hand van het sneeuwbaaleffect. Aangezien veel respondenten daardoor bekenden van elkaar zijn, is er een weinig diverse steekproef geworven. Wel zijn er ook respondenten geworven via deur aan deur bezoek, maar dit betreft een minderheid. Daarnaast is er mogelijk sprake van een respons bias. De mensen die aangeven mee te willen doen, zijn geïnteresseerd in het onderwerp en denken derhalve anders dan gemiddeld over maatregelen om hun tuin te veranderen. Deze respons bias zou ervoor gezorgd kunnen hebben dat communicatie als beleidsinstrument positief wordt beoordeeld, en ook tot gedragsverandering lijkt

aan te zetten. Volgens de literatuur leidt communicatie enkel bij mensen die toch al overtuigd waren tot een gedragsverandering. Derhalve zou het kunnen dat communicatie in dit onderzoek naar voren komt als een effectief instrument, maar dat dit voor de gehele wijk niet het geval is.

Gedurende de uitvoering van het onderzoek is de opzet enigszins veranderd. Aanvankelijk was de gedachte dat de interviews met de experts zouden leiden tot ideale combinaties van interventies tussen nudging en traditionele beleidsinstrumenten. Na de eerste interviews is echter het inzicht ontstaan dat dit een onjuiste verwachting was. Experts kunnen niet vanaf de zijlijn aangeven wat de beste combinatie is aangezien dit afhankelijk is van de doelgroep. Desondanks zijn de interviews met de experts wel doorgezet, maar deze hebben nu gezorgd voor een onafhankelijke blik en contextinformatie over nudging, traditionele beleidsinstrumenten en gedragsverandering. Deze aanpassing van de methode levert het inzicht op dat participatieve vormen van beleidsontwikkeling nodig blijven, op die manier kunnen door de beleidsmakers de instrumenten goed worden afgestemd op de doelgroep. Daarnaast geldt dat ook voor onderzoek: ook participatieve vormen daarvan lijken geschikt voor verder onderzoek. Er moet in gesprek worden gegaan met alle verschillende betrokken actoren, omdat zij allemaal een andere kijk hebben op de combinatie tussen nudging en traditionele beleidsinstrumenten.

Literatuur

Actal. (z.j.). Fase 2 Kiezen van instrumenten. Geraadpleegd op 30 maart 2018, via <http://www.actal.nl/alternatieven/fasen/fase-2-kiezen-van-instrument/#communicatieve>.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.

Arnstein, S.R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216-224.

Baas, J.H. de. (1995). *Bestuurskunde in hoofdlijnen. Invloed op beleid*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.

Baró, F., Chaparro, L., Gómez-Baggethun, E., Langemeyer, J., Nowak, D. J., & Terradas, J. (2014). Contribution of ecosystem services to air quality and climate change mitigation policies: the case of urban forests in Barcelona, Spain. *Ambio*, 43(4), 466-479.

Bauer, M. (2016). *Altering the Modes of Consumption. Nudge Policy in the Context of Hegemonic and Counter Hegemonic Environmental Discourse* (Masterscriptie). Lund: Lund University.

Behavioural Insights Team [BIT]. (2012). EAST: Four simple ways to apply behavioural insights. Geraadpleegd op 20 februari 2018, via <http://www.behaviouralinsights.co.uk/publications/east-four-simple-ways-to-apply-behavioural-insights/>.

Bemelmans-Videc, M.L., Rist, R.C., & Vedung, E.O. (2011). *Carrots, sticks, and sermons: Policy instruments and their evaluation*. Piscataway: Transaction Publishers.

Bleijenbergh, I.L. (2013). *Kwalitatief onderzoek in organisaties*. Den Haag: Boom Lemma.

Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Amsterdam: Boom.

Boeije, H., Hart, H. 't, & Hox, J. (2009). *Onderzoeksmethoden*. Den Haag: Boom Lemma

Breeman, G.E., Noort, W.J. van, & Rutgers, M.R. (2012). *De bestuurlijke kaart van Nederland. Het openbaar bestuur en zijn omgeving in nationaal en internationaal perspectief*. Bussum: Coutinho.

Burgess, A. (2012). 'Nudging' healthy lifestyles: The UK experiments with the behavioural alternative to regulation and the market. *European journal of risk regulation*, 3(1), 3-16.

Cameron, R.W., Blanuša, T., Taylor, J.E., Salisbury, A., Halstead, A.J., Henricot, B., & Thompson, K. (2012). The domestic garden—its contribution to urban green infrastructure. *Urban Forestry & Urban Greening*, 11(2), 129-137.

Chaiken, S. (1980). Heuristic versus systematic information processing and the use of source versus message cues in persuasion. *Journal of personality and social psychology*, 39(5), 752.

Cialdini, R.B. (2001). The science of persuasion. *Scientific American*, 284(2), 76-81.

Dalton, R.J., Scarrow, S.E., & Cain, B.E. (2003). *Democracy transformed?: Expanding political opportunities in advanced industrial democracies*. Irvine: Center for the Study of Democracy: University of California.

Doelen F., Van der. (1989). *Beleidsinstrumenten en energiebesparing*. Enschede: Universiteit Twente.

Dorren, L. (2015). *Principes in uitvoering: De normatieve en niet-normatieve afwegingen van beleidsmakers bij het ontwerp van nudges in kaart gebracht* (Masterscriptie). Utrecht: Universiteit Utrecht.

Dreijerink, L., Kruize, H., & Van Kamp, I. (2008). *Burgerparticipatie in beleidsvorming. Resultaten van een verkennende literatuurreview*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.

Edelenbos, J. (2000). *Proces in vorm. Procesbegeleiding van interactieve beleidsvorming over lokale ruimtelijke projecten*. Utrecht: Uitgeverij Lemma.

Feitsma, J.N.P. (2016). Meer dan een nudge: Gedragsexperts bij de Nederlandse overheid. *Bestuurskunde*, 25(3), 24.

Fobé, E., Brans, M., & Wayenberg, E. (2014). *Beleidsinstrumenten: theoretische perspectieven en keuzemodellen*. Steunpunt Bestuur Organisatie – Slagkrachtige overheid.

Fujii, S., Taniguchi, A., 2005. Reducing family car-use by providing travel advice or requesting behavioral plans: an experimental analysis of travel feedback programs. *Transportation Research Part D: Transport and Environment* 10(5), 385–393.

Gemeente Nijmegen. (2016, februari). Stadsmonitor. Thema inkomen en armoedebestrijding. Geraadpleegd op 5 juni 2018, via <https://www.nijmegen.nl/rapportenzieker/Docs/Stads-%20en%20Wijkmonitor%202016,%20Inkomen%20en%20Armoedebestrijding.pdf>.

Goldenbeld, C., Groot-Mesken, J. de, & Temürhan, M. (2017). *Nudging van rijsnelheid via Dick Brunaborden. De effecten op werkelijk gereden snelheden in vijf gemeenten onderzocht*. Den Haag: Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid.

Graaf, L. de, & Michels, A.M.B. (2009). *Examining citizens participation from a citizen's perspective*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur.

Hanks, A.S., Just, D.R., Smith, L.E., & Wansink, B. (2012). Healthy Convenience: Nudging Students toward Healthier Choices in the Lunchroom. *Journal of Public Health* 34(3): 370–76.

Hansen, P., & Jespersen, A. (2013). Nudge and the Manipulation of Choice: A Framework for the Responsible Use of the Nudge Approach to Behaviour Change in Public Policy. *European Journal of Risk Regulation*, 4(1), 3-28.

Hiemstra, J.A., Schoenmaker-Van der Bijl, E., Tonneijck, A.E.G., & Hoffman, M.H.A. (2008). *Bomen: Een verademing voor de stad*. Boskoop: Plant Publicity Holland.

Higham, J., Cohen, S.A., Cavaliere, C.T., Reis, A., & Finkler, W. (2016). Climate change, tourist air travel and radical emissions reduction. *Journal of Cleaner Production*, 111, 336-347.

Hoeken, H., Hornikx, J., & Hustinx, L. (2009). *Overtuigende teksten: Onderzoek en ontwerp*. Bussum: Coutinho.

Hood, C. (1984). *The tools of government*. New Jersey: Chatham House.

Hoogerwerf, A. & Herweijer, M. (2008). *Overheidsbeleid. Een inleiding in de beleidswetenschap*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Howlett, M. & Ramesh, M. (1995). *Studying Public Policy. Policy Cycles and policy subsystems*. Oxford: Oxford University Press.

Howlett, M. (1991). Policy instruments, policy styles, and policy implementation. *Policy studies journal*, 19(2), 1-21.

Howlett, M. (2000). Managing the “hollow state”: procedural policy instruments and modern governance. *Canadian Public Administration*, 43(4), pp.412-431.

Howlett, M. (2018). Matching policy tools and their targets: beyond nudges and utility maximisation in policy design. *Policy & Politics*, 46(1), 101-124.

Hurenkamp, M., Tonkens, E. H., & Hendriks, Y. (2008). *Wat vinden burgers zelf van burgerschap?: burgers aan het woord over binding, loyaliteit en sociale cohesie*. Den Haag: NICIS Institute.

IKEA Nederland. (2017, 2 januari). 100% voor een duurzame toekomst | IKEA commercial [Video file]. Geraadpleegd op 23 februari 2018, via <https://www.youtube.com/watch?v=iVZCCCgQb5o>.

IVN Natuureducatie. (z.j.). Operatie Steenbreek. Geraadpleegd op 10 januari 2018, via <https://www.ivn.nl/operatie-steenbreek/over-steenbreek>.

Jong, R. de, & Plochg, T. (2015). Dialoog Gedragsbeïnvloeding door de overheid: risico's en grenzen. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 93(5), 177-179.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. New York: MacMillan.

Kamp, H.G.J. (2014, 4 december). Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken (XIII) en het Diergezondheidsfonds (F) voor het jaar 2015. Tweede Kamer 2014-2015, 34 000, nr. 140.

Keeble, B.R. (1988). The Brundtland report: 'Our common future'. *Medicine and War*, 4(1), 17-25.

Keene, A., Loew, E., Bensch, I., Shukla, R., & Kuntz, K. (2015). Find and Flip: Motivating High Energy Users to Save Energy - Final Report. Geraadpleegd op 28 maart 2018, via <https://www.seventhwave.org/sites/default/files/EERD%2013-01%20Find%20and%20Flip%20-%20Final%20Report%20-%20March%202015.pdf>.

Kirchgässner, G. (2017). Soft paternalism, merit goods, and normative individualism. *European Journal of Law and Economics*, 43(1), 125-152.

Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260.

Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is sustainability?. *Sustainability*, 2(11), 3436-3448.

Lehman, P.K., Geller, E.S., Bolderdijk, J.W. (2008). *Applications of social psychology to increase the impact of behaviour-focused intervention*. In: Steg, L., Keizer, K., Buunk, A. P., & Rothengatter, T. (Eds.). (2017). *Applied social psychology*. Cambridge University Press.

Lowndes, V., Pratchett, L., & Stoker, G. (2006). Local political participation: the impact of rules-in-use, *Public Administration*, 84(3), 539-561.

Maso, I., & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.

Mataharimau. (2013, 17 augustus). Postbus 51 – Spot (1991). Een beter milieu begint bij jezelf: broeikas effect [Video file]. Geraadpleegd op 27 maart 2018, op https://www.youtube.com/watch?v=imv_nV8PtN8.

Michels, A.M.B. (2011). De democratische waarde van burgerparticipatie: interactief bestuur en deliberatieve fora. *Bestuurskunde*, 20(2), 75-84.

Momsen, K., and T. Stoerk. 2014. From Intention to Action: Can Nudges Help Consumers to Choose Renewable Energy? *Energy Policy*, 74, 376–382.

Montano, D.E., & Kasprzyk, D. (2015). *Theory of reasoned action, theory of planned behavior, and the integrated behavioral model*. In: Glanz, K., Lewis, F.M., Rimer, B.K. (Eds.). *Health behavior: Theory, research and practice*. San Francisco: Jossey Bass.

Mulder, L.B. (2008). The difference between punishments and rewards in fostering moral concerns in social decision making. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(6), 1436-1443.

Noordegraaf, M. & Geuijen, K. (2011). *Handboek Publiek Management*. Den Haag: Boom Lemma.

O'Leary, Z. (2017). *The Essential Guide to Doing Your Research Project*. Londen: Sage.

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling [OECD]. (2001). *Citizens as Partners. OECD Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2005). *Evaluating Public Participation in Policy Making*. Geraadpleegd op 15 februari 2018, via <http://www.eiaportal-at-sk.eu/attachments/article/29/OECD%202005%20evalu%20pp.pdf>.

Peeters, B. (2012). *Burgerparticipatie in de lokale politiek. Een inventarisatie van gemeentelijk beleid en activiteiten op het gebied van burgerparticipatie*. Amsterdam: ProDemos.

Pels, D. (2009). Individualisme voor de massa en voor de elite. *Waterstof : Krant van Waterland*, 43.

Pestieau, P. (2006). *The welfare state in the European Union: Economic and social perspectives*. Oxford: Oxford University Press.

Petty, R.E. & Cacioppo, J.T. (1981). *Attitudes and persuasion: Classic and contemporary approaches*. Dubuque, IO: Brown.

Poelaert, L. (2014). *Bedrijfskunde-De essentie*. Apeldoorn: Maklu.

Pots, E. (2017). *DuurSamen en Alleen. Een case study naar duurzaam gedrag op het werk bij de Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen* (Masterscriptie). Utrecht: Universiteit Utrecht.

Pröpper, I. & Steenbeek, D. (2001). *De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur [RLI]. (2014). *Doen en laten. Effectiever milieubeleid door mensenkennis*. Den Haag: OBT-Opmeer.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (2014). *De verleiding weerstaan: grenzen aan beïnvloeding van gedrag door de overheid*. Den Haag.

Rijksoverheid. (2013). Troonrede 2013. Geraadpleegd op 10 maart 2018, via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013>.

Rijksoverheid. (z.j., a). Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Geraadpleegd op 23 februari 2018, via <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat>.

Rijksoverheid. (z.j., b). Klimaatbeleid. Geraadpleegd op 10 maart 2018, via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/klimaatbeleid>.

Rijksoverheid. (z.j., c). Burgerparticipatie. Geraadpleegd op 9 juni 2018, via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/burgerschap/burgerparticipatie>.

RIONED. (z.j.). Klimaatverandering. Geraadpleegd op 20 maart 2018, via <https://www.riool.info/klimaatverandering>.

Rooy, P. van, & Spijker, J. (2014, 29 juli). Waarom kon het water gisteren niet weg? [Radiofragment]. In KRO-NCRV (Producent). *De Ochtend*. Hilversum, Nederland: NPO Radio 1.

Salamon, L. (2002). *The tools of government. A guide to the new governance*. Oxford: Oxford University Press.

Salmon, S.J., Vet, E. De, Adriaanse, M.A., Fennis, B.M., Veltkamp, M., & De Ridder, D.T. (2015). Social proof in the supermarket: Promoting healthy choices under low self-control conditions. *Food quality and preference*, 45, 113-120.

Schellens, P.J., Šorm, E., Timmers, R., & Hoeken, H. (2017). Laypeople's Evaluation of Arguments: Are Criteria for Argument Quality Scheme-Specific? *Argumentation*, 31(4), 681-703.

Scherpenisse, J., Van Twist, M., Van der Steen, M., De Jong, I. & Chin-A-Fat, N. (2014). *Nudges onderscheiden. Over de inbedding van gedragspsychologie in overheidsbeleid*.

Selinger, E., & Whyte, K.P. (2012). Nudging cannot solve complex policy problems. *European Journal of Risk Regulation*, 3(1), 26-31.

Stavenuiter, M., Nederland, T. & Oudenampsen, D. (2013). *Burgers in transitie. Belangenbehartiging bij de overgang van AWBZ naar Wmo*. Geraadpleegd op 15 februari 2018, via http://www.verweyjonker.nl/doc/participatie/Burgers_in_transitie_8867_web.pdf.

Steg, L. & Vlek, C. (2008). Encouraging pro-environmental behaviour: an integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology* 29 (3), 309-317.

Stiff, J.B., & Mongeau, P.A. (2016). *Persuasive communication*. New York: Guilford Publications.

Sunstein, C. R. (2014). Nudging: A very short guide. *Journal of Consumer Policy*, 37(4), 583–588.

Thaler, R. & Sunstein, C. (2008). *Nudge. Naar beslissingen over gezondheid, geluk en welvaart*. Amsterdam/Antwerpen: Business Contact.

Tielbeke, J. (2018, februari). Voor een prikkie naar de Filistijnen. *De Groene Amsterdammer*, 142(8). Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <https://www.groene.nl/artikel/voor-een-prikkie-naar-de-filistijnen>.

Tiemeijer, W.L. (2011). *Hoe mensen keuzes maken: de psychologie van het beslissen*. Amsterdam: University Press.

Tiemeijer, W.L., Thomas, C.A. en Prast, H.M. (2009). *De menselijke beslisser. Over de psychologie van keuze en gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Vedung, E. (1998). *Policy instruments: typologies and theories*. In: Bemelmans-Vidéc, M.L., Rist, R.C., & Vedung, E.O. *Carrots, sticks, and sermons: Policy instruments and their evaluation*, 21-58. Londen: Routledge.

Ven, C. Van der, & Steenhuisen, E. (2016, maart). Let's nudge? Op zoek naar de grens tussen gedragsbeïnvloeding en manipulatie. *Tijdschrift voor Ontwikkeling in Organisaties*, 7(1), 20-25.

Ven, M.C. Van der, & Verhallen, T.M.M. (1998). *Cognitieve effecten van reclame*. In: Rooij, C. van. (Eds.). *Marktonderzoek*, 58-69. Deventer: Kluwer.

Vennix, J.A.M. (2011). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek*. Harlow: Pearson.

Vereniging voor Statistiek en Onderzoek. (z.j.). *Gedragsbeïnvloeding. De kracht van goede keuzearchitectuur*.

VPRO Tegenlicht. (2017, 10 december). Op energiemissie [Video file]. Geraadpleegd op 4 januari 2018, via <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/kijk/afleveringen/2017-2018/op-energiemissie.html>.

Vries, S. de. (2016). *Van Groen Naar Gezond: mechanismen achter de relatie groen-welbevinden*. Wageningen: Alterra Wageningen UR.

Weijer, B. Van de. (2018, 16 februari). Ik heb zoveel energie bespaard in huis het afgelopen jaar, dat ik nu op vakantie mag naar Bali. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 16 februari 2018, via <https://www.volkskrant.nl/economie/ik-heb-zoveel-energie-bespaard-in-huis-het-afgelopen-jaar-dat-ik-nu-op-vakantie-mag-naar-bali~a4570128/>.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR]. (2005). *Vertrouwen in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR]. (2012). *Vertrouwen in burgers*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR]. (2014). *Met kennis van gedrag beleid maken*. Den Haag: Amsterdam University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR]. (2016). *Verkenning van redzaamheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR]. (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wright, P.M., & Nishii, L.H. (2007). Strategic HRM and organizational behavior: Integrating multiple levels of analysis. *CAHRS Working Paper Series*, 468.

Zuure, J. (2014). Een duwtje om over na te denken. *Bestuurskunde*, 23(3), 56-65.

Bijlage 1

Interventies traditionele beleidsinstrumenten

Om de typologie van de traditionele beleidsinstrumenten om te zetten naar concrete beleidsinterventies is gebruik gemaakt van een indeling van het Adviescollege Toetsing Regeldruk (Actal, z.j.) welke in de tabel hieronder zijn weergegeven. De groen gearceerde interventies zijn communicatieve instrumenten, de blauw gearceerde economische instrumenten en de rood gearceerde juridische instrumenten.

Voor de casus die centraal staat in dit onderzoek is niet elke interventie uit de indeling van het Adviescollege Toetsing Regeldruk (z.j.) relevant. Derhalve worden verschillende interventies niet meegenomen in het onderzoek. In de derde kolom van de tabel hieronder is gemotiveerd waarom sommige interventies afvallen. In de interviewgide voor bewoners (bijlage 4) zijn de interventies te vinden zoals deze aan bewoners zijn voorgelegd.

Beleidsinstrument	Omschrijving	Motivering om buiten beschouwing te laten
Informereren / voorlichten	Het geven van informatie waardoor inzichten veranderen. Dit moet leiden tot een gedragsverandering. In vergelijking tot advisering is informeren/voorlichten een algemeen instrument.	
Adviseren	De overheid in een adviserende rol. Advisering heeft meestal betrekking op een concreet geval.	
Expertisecentrum	Een organisatie, meestal opgericht door meerdere instanties, waar onderzoek wordt uitgevoerd en kennis wordt vergaard over een bepaald onderwerp dat in de toekomst een oplossing of een probleem kan gaan vormen	Niet toepasbaar. De casus betreft een beleidsvraagstuk in de uitvoeringsfase.
Persoonsgebonden budget / voucher	Verstrekking van financiële middelen aan een individu of huishouden uit hoofde van een publieke doelstelling. Als de besteding gebonden is aan een bepaald goed of bepaalde dienst, dan is sprake van een voucher.	
Specifieke uitkering	Uitkeringen van het Rijk aan gemeenten en provincies en uitkeringen van het Rijk rechtstreeks aan derden waaraan ook andere publiekrechtelijke lichamen bijdragen. De bestedingsrichting is vooraf vastgesteld. Bepaalde groepen voorzien van een inkomen zodat deze zich in hun levensonderhoud kunnen voorzien.	Niet toepasbaar. Dergelijke uitkering van het Rijk aan gemeenten is niet aan de orde.
Compensatie	Vergoeden van geleden schade.	

Deelneming	Overheid neemt deel in privaatrechtelijke rechtspersoon door risicodragend vermogen ter beschikking te stellen.	Niet toepasbaar. Gemeente stelt eventuele budgetten beschikbaar.
Belasting	Verplichte betalingen die verricht worden aan de overheid zonder directe tegenprestatie.	
Subsidie	Geldelijke steun van de overheid ten behoeve van bepaalde activiteiten.	
Heffing	Prijsverhoging om ongewenste activiteiten tegen te gaan of om bepaalde voorzieningen te financieren.	
Garantie	Overheid stelt zich garant voor het nakomen van financiële verplichtingen.	Niet toepasbaar. Worden geen financiële inspanningen verwacht van burgers.
Verhandelbare rechten	Onder bepaalde omstandigheden verhandelen van een door de overheid verleend recht.	Niet toepasbaar. Worden in de casus geen rechten verleend.
Convenant	Een geformaliseerde afspraak tussen een overheid en één of meer andere partijen die gericht is op verwerkelijking van overheidsbeleid.	
Zelfregulering	Overheid laat het initiatief tot het opstellen van gedragsregels over aan de betrokkenen. Wel kan de overheid randvoorwaarden stellen aan het resultaat.	
Plan	Overzicht van het geheel van samenhangende maatregelen, teneinde één of meer doelstellingen te bereiken.	
Algemeen gebod / verbod	Een algemeen bevel, verplichting of voorschrift vastgelegd in wet en regelgeving.	
Certificering	Gebruik maken van een gecertificeerd systeem waardoor meldingsverplichtingen aan de overheid kunnen komen te vervallen.	Niet toepasbaar. Geen sprake van meldingsverplichtingen.
Vrijstelling	Opheffing van een verbod voor een categorie gevallen.	Niet toepasbaar. Geen sprake van een verbod.
Ontheffing	Opheffing van een verbod in een individueel geval.	Niet toepasbaar. Geen sprake van een verbod.
Melding	Wanneer bedrijven en/of burgers vallen onder algemene regels zijn vergunningen niet nodig en kan volstaan worden met een melding.	Niet toepasbaar. Geen sprake van een vergunning of melding.
Beleidsregel	Een bij besluit vastgestelde algemene regel, niet zijnde een algemeen verbindend voorschrift, omtrent de	Niet toepasbaar. Betreft in de casus geen regeling

	afweging van belangen, de vaststelling van feiten of de uitleg van wettelijke voorschriften bij het gebruik van een bevoegdheid van een bestuursorgaan.	tussen verschillende bestuursorganen.
Beschikking	Een besluit dat niet van algemene strekking is, met inbegrip van de afwijzing van een aanvraag daarvan.	Niet toepasbaar. Niet mogelijk regels te ontwikkelen voor één persoon of groep.
Aanbesteding	Door middel van concurrentie komen tot de selectie van de meest geschikte partij voor het uitvoeren van een bepaalde taak/dienst.	Niet toepasbaar. Geen sprake van een aanbesteding.
Concessie	Toestemming verleend door het bevoegde gezag, voor een recht iets te doen dat anderen niet mogen doen.	Niet toepasbaar. Geen sprake van het verlenen van rechten.
Vergunning	Toestemming van het bevoegde bestuursorgaan om een bepaalde activiteit op afgesproken wijze te laten plaatsvinden	

Nudgingsinterventies

Om concrete interventies te ontwikkelen voor nudging is gebruik gemaakt van het overzicht van Sunstein (2014) zoals deze is weergegeven in het theoretisch kader. Ook hierbij is een selectie gemaakt van interventies die ingezet konden worden in de casus voor dit onderzoek. Hierbij is ook rekening gehouden met de onderzoeksmethode. In de interviewgids voor bewoners (bijlage 4) zijn de interventies te vinden zoals deze aan bewoners zijn voorgelegd. De interventie burenschermen kan worden gezien als inspelen op de sociale norm en tuintegels verwijderen en tuinman is het nudgingsinstrument 'toename van gemak'. Ook is er gevraagd bij vraag één naar de standaardoptie ('Was de tuin als zo toen u hier kwam wonen?').

Nudgingsinstrument	Beschrijving
<i>Standaardoptie</i>	De gewenste keuze als standaardoptie bieden.
<i>Versimpelen</i>	De boodschap zo eenvoudig mogelijk brengen.
<i>Sociale normen</i>	Het beschrijven wat de meeste mensen doen in vergelijkbare situaties zorgt ervoor dat anderen dit ook gaan doen.
<i>Toename van gemak</i>	Het doel of de gewenste gedraging de gemakkelijkste optie maken.
<i>Transparantie</i>	Voorzien van informatie omtrent bepaald gedrag. Het voorzien in informatie kan ervoor zorgen dat mensen sneller letten op datgene waarover informatie wordt verstrekt.
<i>Waarschuwen</i>	Waarschuwen voor de gevolgen van een bepaalde gedraging.
<i>Commitment</i>	Mensen zich laten verbinden aan een doel / bepaald gedrag, en daarna hierin verder gaan.

Herinneringen

Mensen herinneren aan het gewenste gedrag op het moment dat mensen onmiddellijk kunnen reageren op de informatie is van cruciaal belang

Uitlokken van implementatie-intenties

Het door de doelgroep laten formuleren van het doel en het moment waarop dit is behaald.

Informereren over de gevolgen van hun eigen keuzes

Directe feedback op mensen hun eigen gedrag.

Bijlage 2

Interviewgide experts

Inleiding interview

Voorstellen

Doel van onderzoek

Doel van interview

Anonimiteit benadrukken

Duur van interview

Vragen opnemen

Interview

1. Kan je meer vertellen over de traditionele beleidsinstrumenten?

- Dagelijkse praktijk?
- Houding ten aanzien van traditionele beleidsinstrumenten
- Mogelijkheden
 - o Welke beleidsvraagstukken
 - o Welke vorm
- Tekortkomingen
 - o Theoretisch
 - o Praktisch
 - o Oplossingen

2. Kan je meer vertellen over nudging?

- Dagelijkse praktijk?
- Houding ten aanzien van nudging
- Mogelijkheden
 - o Welke beleidsvraagstukken
 - o Welke vorm
- Tekortkomingen
 - o Theoretisch
 - o Praktisch
 - o Oplossingen

3. Zie je mogelijkheden om de traditionele beleidsinstrumenten en nudging te combineren?

Operatie Steenbreek uitleggen.

- Project uitleggen
- Operatie Steenbreek als beleidsvraagstuk beschrijven

4. Welke combinatie van instrumenten, tussen beleidsinstrumenten en nudging zie jij mogelijkheden voor?

- Combinatie juridische instrumenten – nudging
 - o Welke mogelijkheden?
 - o Welke bezwaren?
 - o Welke concrete inzet?
- Combinatie economische instrumenten – nudging
 - o Welke mogelijkheden?
 - o Welke bezwaren?
 - o Welke concrete inzet?
- Combinatie communicatieve instrumenten – nudging

- Welke mogelijkheden?
- Welke bezwaren?
- Welke concrete inzet?

5. Wat vind je van het combineren van instrumenten?

- Meerwaarde
 - Waarvoor?
- Problemen
 - Wanneer?

Afsluiten interview

6. Zijn er zaken met betrekking tot beleidsinstrumenten, nudging of de combinatie daarvan die volgens jou niet aan de orde zijn gekomen?

Bedanken

Uitleggen onderzoek

Uitkomsten onderzoek ontvangen?

Tussentijdse resultaten terugkoppelen?

Personen die ik mogelijk ook kan interviewen?

Bijlage 3

Interview beleidmakers

Inleiding interview

Voorstellen

Doel van onderzoek

Doel van interview

Anonimiteit benadrukken

Onafhankelijkheid gemeente benadrukken

Duur van interview

Vragen opnemen

Interview

1. Hoe kijk je aan tegen het beïnvloeden van burgers?

- Wat is daarin de rol van de gemeente Nijmegen/ jou als beleidmaker?
- Wat is de rol van de gemeente ten aanzien van Operatie Steenbreek?

2. Van welke instrumenten maak je in de dagelijkse beleidspraktijk gebruik?

- In hoeverre wordt er gebruik gemaakt van de traditionele beleidsinstrumenten?
 - o Houding ten aanzien van traditionele beleidsinstrumenten
 - o Mogelijkheden
 - Welke beleidsvraagstukken
 - Welke vorm
 - o Tekortkomingen
 - Oplossingen
- In hoeverre wordt er gebruik gemaakt van nudging?
 - o Houding ten aanzien van nudging
 - o Mogelijkheden
 - Welke beleidsvraagstukken
 - Welke vorm
 - o Tekortkomingen
 - Oplossingen
- Waarom wordt er gebruik gemaakt van deze instrumenten?
- In hoeverre worden de instrumenten in combinatie met elkaar gehanteerd?
 - o Meerwaarde
 - Waarvoor?
 - o Problemen
 - Wanneer?

Operatie Steenbreek

3. Welke aanpak wordt er gehanteerd bij Operatie Steenbreek?

- Welke strategie zit erachter / hoe proberen jullie de burgers te beïnvloeden?
- Welke concrete acties hebben er plaatsgevonden?
 - o Wat is het meest succesvol?
 - o Wat heeft minder goed gewerkt?

4. Hoe denk jij het beste burgers te kunnen beïnvloeden met betrekking tot Operatie Steenbreek?

5. Welke combinatie van instrumenten, tussen beleidsinstrumenten en nudging zie jij mogelijkheden voor met betrekking tot Operatie Steenbreek?

- Combinatie juridische instrumenten – nudging

- Welke mogelijkheden?
- Welke bezwaren?
- Welke concrete inzet?
- Combinatie economische instrumenten – nudging
 - Welke mogelijkheden?
 - Welke bezwaren?
 - Welke concrete inzet?
- Combinatie communicatieve instrumenten – nudging
 - Welke mogelijkheden?
 - Welke bezwaren?
 - Welke concrete inzet?

6. Welke problemen zie je bij de beïnvloeding van burgers?

Afsluiten interview

7. Zijn er zaken die volgens jou relevant zijn voor dit onderzoek, maar niet ter sprake zijn gekomen?

Bedanken

Uitleggen onderzoek

Uitkomsten onderzoek ontvangen?

Tussentijdse resultaten terugkoppelen?

Bijlage 4

Interview bewoners

Inleiding interview

Voorstellen

Doel van onderzoek

Doel van interview

Anonimiteit benadrukken

Onafhankelijkheid gemeente benadrukken

Duur van interview

Vragen opnemen

Interview

1. Wat vindt u van uw eigen tuin?

- Waarom liggen er tegels in?
- Denkt u dat het gemakkelijk of moeilijk is om de stenen uit uw tuin te verwijderen?
- Voorziet u problemen bij het veranderen van de tuin?
- Was uw tuin al zo toen u hier kwam wonen?

Operatie Steenbreek

2. Bent u bekend met Operatie Steenbreek?

- Als nee:
 - o Operatie Steenbreek uitleggen
- Als ja:
 - o Kunt u vertellen wat u van Operatie Steenbreek weet?
 - Hoe bent u aan deze informatie gekomen?
 - Heeft deze informatie over Operatie Steenbreek iets bij u teweeggebracht?

3. Wat vindt u van Operatie Steenbreek?

- Denkt u dat u op korte termijn tegels uit uw tuin gaat verwijderen?
- Onder welke voorwaarden denkt u dit te willen doen?
- In hoeverre denkt u zich hierbij te laten leiden door uw omgeving?
- In hoeverre moet de gemeente u hiertoe aanzetten?

4. Kunt u bij de volgende acties aangeven met een cijfer van 1 tot 10 hoe groot u de kans acht dat dit ertoe leidt dat u uw tuin gaat vergroenen (zie tabel).

- Cijfer geven voor de gedragsveranderingsinterventies
- Bespreken van de reden waarom ze dit cijfer toekennen

Actie	Concreet	Cijfer
Tegeltaks	Er geldt een maximum voor het aantal m2 dat bestraat mag zijn in uw tuin.	
Vergunning	In de vergunning voor een tuinhuis wordt een maximum aantal vierkante meters bestrate tuin opgenomen.	
Subsidie	U ontvangt een subsidie van de gemeente voor het verwijderen van tuintegels uit uw tuin.	
Korting	U ontvangt een korting op de rioolheffing wanneer u de tuintegels uit uw tuin verwijderd.	
Compensatie	Wanneer een groene tuin u na een jaar niet bevalt, wordt deze zonder kosten hersteld zoals deze was.	

Belasting	Uw rioolheffing wordt verhoogd wanneer u de tuintegels uit uw tuin niet verwijderd.	
Deur-aan-deur	U ontvangt informatie over Operatie Steenbreek door een deur aan deur bezoek.	
Stadcampagne	U raakt bekend met Operatie Steenbreek door middel van een stadscampagne.	
Buren	Een aantal buren uit uw straat gaat ook de tuintegels verwijderen.	
Verwijderen stenen	De tuintegels worden verwijderd uit uw tuin, u heeft hiervan geen moeite.	
Tuinman	De gemeente voorziet u van een tuinman voor het onderhoud van uw tuin.	

5. Wat vind u van de gemeente Nijmegen?

- Welke rol moet een gemeente volgens jou vervullen in de samenleving?
- Welke rol moet de gemeente Nijmegen innemen met betrekking tot Operatie Steenbreek?

6. Wat vindt u van de huidige discussie rondom duurzaamheid?

- Denkt u dat Operatie Steenbreek een bijdrage kan leveren in de klimaatverandering?

Afsluiten interview

7. Zijn er zaken die volgens jou relevant zijn voor dit onderzoek, maar niet ter sprake zijn gekomen?

Bedanken

Uitleggen onderzoek

Uitkomsten onderzoek ontvangen?

Mogelijkheid bieden tot inzien verslag

Personen die ik mogelijk ook kan interviewen?

Bijlage 5

Codeboom

- Nudging
 - o Buren
 - o Compensatie
 - o Tuinman
 - o Verwijderen tuintegels
 - o Standaardoptie
 - o Wateroverlast
- Traditionele beleidsinstrumenten
 - o Juridische instrumenten
 - Tegeltaks
 - Tuinhuis
 - o Economische instrumenten
 - Subsidie
 - Korting op rioolheffing
 - Verhoging rioolheffing
 - o Communicatieve instrumenten
 - Deur aan deur bezoek
 - Stadscampagne
 - Tuinadvies
- Beleidsontwikkeling
 - o Beleidsmix
 - Bewust
 - Onbewust
 - o Beleidsframe
 - o Rol gemeente
- Gedragsvoorspellers
 - o Zelfeffectiviteit
 - o Subjectieve norm
- Operatie Steenbreek